

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
ȘI EDUCAȚIE PATRIOTICĂ

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
MUZEUL ARMATEI NAȚIONALE

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL DE ISTORIE

COHORTA

Revistă de istorie militară și educație patriotică

Nr. 1, 1999

CIVITAS
Chișinău, 1999

ISBN 9975-936-36-9

La pregătirea acestui volum au contribuit:

locotenent major, *Vitalie CIOBANU* (responsabil de număr);
colonel, *Andrei COVRIG*;

membru cor. al A.Ș.M., dr. habilitat în istorie *Demir DRAGNEV* (coordonator);
dr. în istorie *Vladimir MISCEVCA*

© Muzeul Armatei Naționale, 1999.

© Institutul de Istorie al A.Ș.M., 1999.

© Editura CIVITAS, 1999.

CUVÂNT CĂTRE CITITOR SUMAR

...În afară de sarcinile pur militare, armatei îi revine și sarcina cetățenească: cea de a servi drept adevărată școală a bărbăției și de educație a tineretului.

Intenționăm să situăm acest lucru pe o treaptă calitativ nouă, astfel ca **armata**, după cum s-a exprimat domnul Petru Lucinschi, Președintele țării, Comandant Suprem al Forțelor Armate, **să devină o instituție națională exemplară de cultivare a cetățeanului-patriot**. Asemenea noțiuni ca dragostea de neam, de Patrie, de pământul natal și alte valori morale fundamentale trebuie readuse la strălucirea lor de secole.

*Din alocuțiunea Ministrului Apărării
al Republicii Moldova **Boris Gamurari**
în cadrul zilei depunerii jurământului
militar, 20 iunie, 1999*

SUMAR

Cuvânt către cititor	5
----------------------------	---

Cronologia constituirii Armatei Naționale a Republicii Moldova, colonel <i>Victor Gaiciuc</i>	6
---	---

ARTICOLE ȘI COMUNICĂRI

Despre simbolurile Republicii Moldova, dr. <i>Vladimir Mischevca</i>	8
--	---

Unele considerații cu privire la formarea armatei naționale

în Basarabia (1917-1918), colonel <i>Victor Gaiciuc</i> , lt. major <i>Vitalie Ciobanu</i>	30
--	----

Apariția elementelor militare la traci, locotenent <i>Iurie Lișman</i>	39
--	----

Dinastia unor pârcălabi orheieni (sec.XVI-XVIII), membru corespondent

al A.Ș.M. <i>Andrei Eșanu, Valentina Eșanu</i>	47
--	----

60 ANI DE LA ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Mutații geopolitice în Europa în primii ani ai mării conflagrații, <i>Nicolae Ciobanu</i>	56
---	----

500 ANI AI CETĂȚII SOROCA

Cetatea Soroca, dr. <i>Ion Chirtoagă</i>	61
--	----

PERSONALITĂȚI

Alexandru cel Bun (către aniversarea a 600 de ani de la urcarea pe tron), <i>Dinu Poștarencu</i>	72
--	----

Serdarul Mihalcea Hîncu (300 ani de la moarte), <i>Mihai Onilă</i>	75
--	----

REPERE ISTORICE

Constituirea Țării Moldovei, dr. habilitat, prof. universitar <i>Pavel Parasca</i>	78
--	----

METODICĂ

Educația militar-patriotică, maior <i>Iurie Țurcanu</i>	80
---	----

Calendar de istorie militară	82
------------------------------------	----

CUVÂNT CĂTRE CITITOR

Muzeul Armatei Naționale a Republicii Moldova care devine în aceste zile accesibil pentru toți cei care se interesează de istoria militară, în colaborare cu Institutul de Istorie al Academiei de Științe, marchează începutul apariției unei publicații proprii, cu titlul *Cohorta**, revistă de istorie militară și educație patriotică.

Revista își propune ca obiective principale elaborarea unor studii referitoare la dezvoltarea artei și istoriei naționale, materiale metodice de organizare a educației patriotice precum și popularizarea științei istorice.

Dorindu-se o contribuție la cunoașterea istoriei militare naționale, revista se adresează, în primul rând, cadrelor militare, specialiștilor în materie și tineretului studios. Ea va fi de un real folos și pentru persoanele pasionate de istorie.

Sperăm că revista va reflecta veridic adevărul istoric și va scoate la lumină evenimentele de importanță epocală, multe dintre care au rămas până de curând în umbră. Azi, ca niciodată, cititorul are nevoie de oglindirea obiectivă a faptelor de glorie ale strămoșilor, aceasta constituind și o datorie de cinste a revistei în cauză.

Prin această publicație aducem un omagiu celor care prin faptele lor de arme au rămas în Panteonul național, ele îndemnându-ne să ne îndeplinim îndatoririle ce ne revin de apărare a pământului străbun, a independenței și unității statale.

**Șef-adjunct al Marelui
Stat Major al Armatei,
colonel Andrei Covrig**

***COHORTA** – (lat. Cohors, -tis) 1. Unitate de pedestrași în armata romană, formată din provinciali fără cetățenie romană (în Dacia inclusiv și geto-daci), cu un efectiv reprezentând a zecea parte dintr-o legiune. 2. Unitate militară în Republica Populară Moldovenească (1917–1918).

colonel *Victor Gaiciuc*

CRONOLOGIA CONSTITUIRII ARMATEI NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

- ♦ 28 iunie 1990 – declararea suveranității Republicii Moldova.
- ♦ 29 mai 1990 – este formată comisia parlamentară în problemele militare și securității statului.
- ♦ 4 septembrie 1990 – prima hotărâre cu privire la satisfacerea serviciului militar al cetățenilor Republicii Moldova.
- ♦ 4 septembrie 1990 – conform Hotărârii Parlamentului, este creat Departamentul militar.
- ♦ 18 octombrie 1990 – Nicolae Chirtoacă este numit director general al Departamentului militar.
- ♦ 2 septembrie 1990 – conform deciziei nr. 336-XX a parlamentului, a fost luată hotărârea de a organiza, sub conducerea Președintelui Țării, Garda Republicană.
- ♦ 9 iunie 1991 – este adoptată Legea cu privire la serviciul de alternativă.
- ♦ 27 august 1991 – declararea independenței statale a Republicii Moldova.
- ♦ 3 septembrie 1991 – prin Decretul Președintelui țării începe crearea Forțelor Armate ale Republicii Moldova.
- ♦ 3 septembrie 1991 – este semnat Decretul despre comisariatele militare, conform căruia comisariatele urmau să treacă sub jurisdicția Republicii Moldova.
- ♦ 14 noiembrie 1991 – Decretul Președintelui țării despre inadmisibilitatea scoaterii patrimoniului militar din republică.
- ♦ 18 noiembrie 1991 – este aprobat textul jurământului militar.
- ♦ 10 ianuarie 1992 – este dat publicității primul proiect de doctrină militară.
- ♦ 30 ianuarie 1992 – la Bruxelles are loc întrunirea în vederea stabilirii noilor relații militare între Europa, America, Canada și fostele state sovietice, la care au participat și reprezentanții Moldovei.
- ♦ 5 februarie 1992 – crearea Ministerului Apărării al Republicii Moldova (decretul Președintelui țării nr. 19).
- ♦ 5 februarie 1992 – prin decretul nr.20 Ion Costăș este numit Ministru al Apărării, primul în istoria Republicii Moldova.
- ♦ 15 februarie 1992 – este semnat decretul conform căruia s-a transmis Ministerului Apărării integral complexul de clădiri și construcții al Comandamentului Direcției Sud-Vest a tratatului de la Viena.

- ♦ **18 februarie 1992** – Are loc consfătuirea șefilor de state independente la Minsk (Belorusia). Pentru Moldova se hotărăște ca începând de la 1 martie unitățile militare sovietice aflate pe teritoriul ei să treacă sub jurisdicția R. Moldova.
- ♦ **17 martie 1992** – este adoptată Legea cu privire la Forțele Armate.
- ♦ **20 martie 1992** – la Kiev are loc întâlnirea prim-ministrului Republicii Moldova V. Muravschi cu Comandantul Suprem al trupelor CSI, E. Șapoșnicov, unde se discută modalitatea de transmitere a tehnicii, armamentului, modul de evacuare a unităților sovietice de pe teritoriul R. Moldova.
- ♦ **28 martie 1992** – a demarat procesul de trecere a unităților militare sub jurisdicția Republicii Moldova.
- ♦ **1 aprilie** – trecerea sub jurisdicția Țării a primei unități militare, unitatea de transmisiune și intendență.
- ♦ **10 aprilie 1992** – în scopul completării Forțelor Armate cu militari se permite, în caz de necesitate, a chema din rezervă ofițeri și subofițeri (decretul președintelui nr. 87).
- ♦ **14 aprilie 1992** – sosesc la Nistru, în zona conflictului, pe platoul de la Cocieri, primele subdiviziuni de artilerie.
- ♦ **22 aprilie 1992** – depun jurământul militar ofițerii aparatului de conducere al Ministerului Apărării, sunt semnate statele de personal și numiți primii viceministri.
- ♦ **30 aprilie 1992** – primele trageri experimentale ale artileriștilor.
- ♦ **30 aprilie 1992** – sub raportul nr. 841 Ministerul Apărării raportează Comandantului Suprem că unitățile militare, dislocate pe teritoriul R. Moldova, au trecut sub jurisdicția țării.
- ♦ **27 mai** – primele zboruri în istoria aviației moldovenești.
- ♦ **27 mai 1992** – apare primul număr al ziarului "Oastea Moldovei".
- ♦ **19 iunie 1992** – începutul conflictului militar de la Tighina.
- ♦ **2 iulie 1992** – este numit Ministru al apărării generalul P. Creangă.
- ♦ **6 iulie 1992** – la Viena Republica Moldova semnează tratatul privind reducerea armamentului și forțelor armate convenționale.
- ♦ **21 iulie 1992** – La Moscova. președintele Republicii Moldova și președintele Federației Ruse semnează Convenția cu privire la reglementarea conflictului militar de la Nistru.
- ♦ **31 iulie 1992** – se introduc forțe de menținere a păcii în zona transnistriană.
- ♦ **noiembrie 1992** – este înființat Colegiul militar, ca organ superior de conducere al Forțelor Armate.

ARTICOLE ȘI COMUNICĂRI

dr. Vladimir Mischevca

DESPRE SIMBOLURILE REPUBLICII MOLDOVA

În prezent, când Republica Moldova, devenită stat suveran și independent, pășește ferm în comunitatea statelor libere ale Europei, *Drapelul și Stema ei de Stat* sunt cunoscute în tot mai multe țări ale lumii. Evoluția istorică a drapelului nostru tricolor cu actuala amplasare verticală a culorilor, începând de la hampă: *albastru (azuriu)-galben-roșu*, cunoaște o cale lungă și glorioasă, plină de confruntări dramatice. Steagul îmbină vechiul însemn heraldic al Moldovei – tradiționalul *cap de bour* – și *culorile naționale* ale românilor de pretutindeni, culori ce întruchipează în sine o tradiție milenară. Rădăcinile acestei tradiții se pierd în negura vremurilor, probabil, încă din timpurile când strămoșii noștri geto-daci au purtat cu dârzenie "Dragonul dacic".

Cunoscutele stindarde ale daco-geților ("dracones") numite "Dragonul dacic" sau "Balaurul dacic" sunt reprezentate pe Columna Traiană cu un cap de lup, prelungit în chip de șarpe prin niște fâșii de stofă, care la bătaia vântului sau în goana celui care îl purta în vârful unei sulite (prăjini) se umflau și alcătuiau o flamură serpentiformă orizontală. Precum susținea Vasile Pârvan, e "plauzibil raportul strâns dintre cultul cerului, steagul cu balaur, cavalerii gemeni purtători de draco și neamul thraco-getic din Carpați". Tipologic originile balaurului-steag sunt în Assyro-Babylonia. După cum

relatează izvoarele antice, balaurul dacic cu gura lui de lup, larg căscată era construit într-un așa fel, încât șuiera ca furtuna: "balauri care se puteau umfla în curentul puternic și, ca și stârniți de mânie, șuierând, și corpul cozilor fluturând în vânt". S-a afirmat, de asemenea, că acest sunet avea menirea să-i impresioneze pe dușmani. Ulterior steagul daco-geților a fost adoptat oficial în Imperiul roman pentru întreaga armată (fiecare colioartă are un *draconarius*, în vreme ce legiunea are un *aquilifer* care duce *aquila*").

De la bun început, totodată, considerăm necesar de a face următoarea explicație, atrăgând atenția cititorului asupra unei confuzii frecvent întâlnită în presă și literatură, ba chiar și în unele acte legislative – atunci când se descrie Stema de Stat a Republicii Moldova. Problema constă în faptul că simbolul heraldic al Moldovei – *capul de bour* – se confundă cu *capul de zimbru*. Referitor la această chestiune – a "Bourului și Zimbrului în heraldica românească" – există un șir de lucrări speciale. Menționăm doar că, atât *Bourul european* ("Bos taurus primigenius"), cât și *Zimbrul*. ("Bison bonasus bonasus") au populat din cele mai vechi timpuri spațiul carpato-danubian, ambii fiind trofee deosebit de prețioase pentru strămoșii noștri încă din epoca preistorică.

În general, în arta dacică *bourul* și *zimbrul* ocupau un loc de frunte, fapt

confirmat de descoperirile arheologice. Cele mai târzii descoperiri de rămășițe osteologice de bour pe teritoriul Republicii Moldova sunt datate cu sec. al XIV-lea (Orheiul Vechi, Hansca ș.a.).

Recapitulând cunoștințele noastre despre acest falnic animal, menționăm că, spre deosebire de zimbru, care în prezent este binecunoscut (zimbrii au fost readuși din nou în rezervațiile din România în anul 1958 și deja către 1976 numărau 26 de capete), exteriorul bovinei dispărute – bourului – seamănă destul de mult cu vitele cornute de astăzi, care au și provenit de la el. Despre faptul că și bovidele domestice se prezintă ca descendenți ai bourului ne relatează și cronicile istorice. Împăratul Asiriei Tiglatpolar scria, acum trei mii două sute de ani în urmă, cum își sporește cirezele de vaci, cu ajutorul bourilor tineri.

Bourul, evidențiindu-se prin constituția zveltă și dimensiunile mai impunătoare ale corpului (înălțimea 1,8-2 m, greutatea 800-1500 kg), avea o piele acoperită cu puțin păr de culoare neagră-cenușie (spre deosebire de zimbru, care are o "barbă" caracteristică), cu coarnele uriașe, craniul alungit, cu fruntea plată și scurtă, fără proeminențe occipitale.

Din descrierile făcute de către Cezar în sec. I aflăm că, bourii din Europa Occidentală se prezintă "ca mărime...ceva mai mici decât elefanții; ca înfățișare, culoare și conformație sunt ca taurii. Puterea lor este mare și mare le este iuțeala; ei nu cruță nici oamenii, nici animalele, de îndată ce i-au zărit..." Vladimir Monomah (sec.XII) în scrierile sale adresate copiilor relatează cum că, în timpul vânatului, un bour l-a ridicat în coarne cu tot cu cal.

Acest falnic reprezentant al regnului animal a populat pretutindeni Europa, însă puterea și curajul nu l-au salvat de vânatul total și drept rezultat bourul a dispărut din fauna continentului.

În heraldică și sigilografia moldovenească capului de bour i-a revenit un loc deosebit, de o importanță majoră. Dar, o dată cu dispariția bourului din fauna românească către sfârșitul sec. al XVI-lea – începutul sec. al XVII-lea (bourii au supraviețuit mai mult timp doar în Polonia, fiind ucisă ultima femelă de această specie în pădurile Mazoviei la 1627) tot mai des se confundă bourul cu "boul sălbatic" (adică semisălbăticit) sau cu zimbrul (care a supraviețuit pe teritoriul României până în sec. al XIX-lea, ultimul zimbru fiind vânat la 1852 în Maramureș).

De fapt, bourii sălbatici au existat multă vreme alături de bovidele domestice, tot așa precum astăzi viețuiesc porcii și mistreții.

Începând, mai ales, din secolul al XVIII-lea chipul heraldic al bourului (a capului văzut din față) seamănă tot mai mult cu bovinele domestice, fiind deseori greu de stabilit dacă e vorba de una sau de alta dintre specii.

Subliniem că numelui de bour în rusește îi corespunde cel de "Tur" (*ТОУРЪ* - din slavona veche).

Pe marginea celor discutate în recenta lucrare a lui Gr.Jitaru "*Blazoane domnești în Țara Românească și Moldova. Sec.XII-XV*" (Chișinău, 1997) cu privire la imaginea capului bovideului din stema Moldovei (autorul fiind convins că "la origine nu a fost nici zimbrul, nici bourul, ci un simbol heraldic care se numește "cap de taur în întâmpinare") putem argumenta că trăsătura principală a simbolurilor național-statale ale oricărui popor este tradiționalismul lor. Iar aceasta presupune că nu întotdeauna vom avea sorți de izbândă atunci când vom căuta să definim sau să lămurim, fie că anatomic, fie că heraldic, sorgintea însemnului tradițional moldav. Important este ca să perpetuăm acest simbol, pe care înaintașii noștri l-au numit, totuși, BOUR!

Referitor la simbolistica Stemei istorice a Moldovei – *capul de bour* – credem că, nu putem adăuga, de fapt, nimic mai mult și mai bine decât ceea ce a scris mitropolitul Dosoftei în “Stihuri la luminatul gherb a Țării Moldovei” din *Psaltirea* sa în versuri din 1673:

*Capul cel de bour, de fiară vestită
Semnează putiare fărăi nesmintită
Pre cătu-i de mare fiară și buiacă
Coarnele-n pășune la pământ își pleacă
De pe chip se vede buorul ce-i place
C-ar vrea-n toată vremea să stea țara-n pace.*

* * *

În cele ce urmează ne-am asumat sarcina să prezentăm doar o sumară definiție a *heraldicii* și *vexilologiei*, care este absolut necesară pentru o mai bună înțelegere a Simbolurilor de Stat ale oricărui popor, dar cu atât mai mult pentru educația patriotică o tinerei generații a unui stat în devenire, precum este Republica Moldova. Un tablou general al evoluției de-a lungul veacurilor a Simbolurilor vexilologice moldovenești (inclusiv și cu unele intervenții în domeniul heraldicii) a fost deja prezentat într-o formă monografică în cartea: *Mischevca V., Negrei I., Nichitici A. Simbolurile Țării Moldovei. - Chișinău, 1994*), cât și în cercetările recente în acest domeniu (vezi *Lista bibliografică*).

Semnificativ, se prezintă faptul marcării a 150 de ani de la prima evoluare publică a Tricolorului *roșu-galben-albastru*, ca simbol vexilologic național la Paris, în contextul revoluționar pașoptist (1848) și sărbătorirea cu acest prilej, la 24 februarie 1998, a “Zilei Tricolorului”. Trebuie să fim conștienți de faptul că, precum a spus încă la 1863 Alexandru Ioan Cuza:

*Steagul este... simbolul devotamentului,
credinței, ordinii și al disciplinei
ce reprezintă oastea.
Steagul este totodată
trecutul, prezentul și viitorul Țării!*

I. NOȚIUNI GENERALE DE VEXILOLOGIE HERALDICĂ

“Materia primă” a istoricului pentru scrierea istoriei “fără ură și părtinire” (*sine ira et studio*) sunt izvoarele istorice, sub orice formă, cât mai multe și cât mai felurite, contemporane sau maxim apropiate de evenimentele la care se referă.

Nu există istorie fără de izvoare, după cum nu este posibilă istoria fără de erudiție, adică fără elaborarea critică, în prealabil a mărturiilor istorice de toate categoriile. Cert rămâne că și fără aprofundarea științei heraldice și vexilologiei, pe lângă alte “discipline speciale”, care depistează și analizează în mod exhaustiv sursele istorice, fără întrebuintarea din plin a lor știința istorică nu s-ar fi putut dezvolta și progresa. Cu atât mai mult, cu cât actualmente ele capătă o importanță primordială în elucidarea unor aspecte puțin valorificate ale istoriei naționale, inclusiv evoluția simbolurilor național-statale ale Moldovei.

Heraldica (din lat. *heraldus* – astfel în evul mediu se numea dregătorul care avea sarcina de a purta insignele suveranilor, de a organiza turnirele, de a transmite declarațiile de război etc.) este știința ce studiază însemnele, blazoanele, emblemele, stemele ținuturilor, orașelor, personajelor laice și ecleziastice, regulile de alcătuire și istoricul acestor însemne.

E necesar a distinge *știința heraldică* și *arta heraldică*. **Știința heraldică** studiază principiile teoretice de alcătuire a stemei cu toate elementele ce o compun: scut și ornamentele exterioare, precum și istoricul acestui proces. **Arta heraldică** reprezintă realizarea practică, efectivă în diferite țări sau regiuni ale unui armorial de stat, provincie, oraș, familie etc., armorial constituit prin transpunerea plastică a amintitelor principii teoretice, studiindu-se

în același timp și evoluția iconografică a acestor steme de-a lungul unei sau mai multor perioade cronologice.

Importanța acestei științe e incontestabilă. Pentru interpretarea justă a izvoarelor istorice și redarea cât mai adecvată a adevărului, cercetătorul trebuie să poată citi și înțelege elementele heraldice ce constituie un domeniu deosebit de important pentru cunoașterea proceselor sociale, politice și culturale ale societății umane.

O laconică definiție a acestui fenomen european al epocii medievale ar putea fi următoarea: *Heraldica este un sistem al stemelor și cunoștințelor despre ele*. Deci, o știință istorică specială, care a depășit demult cadrul îngust al disciplinelor "auxiliare".

Pentru cititorul larg, credem că va fi interesant să cunoască că contrar, celor ce s-ar putea gândi, heraldica este, totuși, o știință modernă. Deoarece, după cum menționează M.Dogaru în lucrarea recentă "Din heraldica României": "despre apariția unei științe speciale a istoriei având drept scop cercetarea evoluției stemelor și interpretarea semnificației lor, nu se poate vorbi înainte de secolul XIX".

Deși s-au emis mai multe teorii în legătură cu originea heraldicii, adeziunea unanimă a heraldistilor a convenit, în fond, doar asupra limitei cronologice a sec.XII - când arta heraldică s-a născut în Europa apuseană. Căci, după cum susțin și autorii unui solid "Nou dicționar de heraldică" (editat la Londra, 1987) nici una din teoriile propuse nu lămurește în mod satisfăcător apariția "nașterii" a heraldicii în al doilea sfert al sec.XII. Originea stemelor fiind în dependență directă de caracterul "explozibil" al civilizației europene din sec.XII, de "spiritul Renașterii sec.XII", care s-a manifestat multiplu, inclusiv și în autoconfirmare prin mijlocul unei steme personale deosebite. Anume acest spirit,

contrapus unor necesități pur militare este considerat de cercetătorii englezi în lucrarea menționată, alături de heraldiști și din alte țări, ca fiind "adevăratul" izvor al heraldicii.

Unii istorici (M.Dogaru ș.a.) se raliază părerii "clasice", conform căreia apariția heraldicii este legată de dezvoltarea și specificul echipamentului militar. Fără a ne propune o analiză multilaterală a acestei concepții (ca o variantă existând și teoria despre răspândirea largă a stemelor în legătură cu *turnirele*, întrecerile cavalești care au impulsionat dezvoltarea heraldicii), de altfel susținută de notorii cercetători occidentali (Ch.Samaran, M.Pastoureau ș.a.) vom menționa doar faptul că, totuși, heraldica a avut o sferă de extindere cu mult mai largă decât acel cerc relativ îngust unde acționau normele militare, cavalești din care într-adevăr au izvorât multe elemente ale blazonului. Cu atât mai mult, că în cazul când unele figuri heraldice larg răspândite în evul mediu, ca de exemplu - "leul", care apare la 50% din totalul reprezentărilor animaliere, sau cea a "vulturului" (*acvilei*), sunt foarte des utilizate (în diferite variațiuni) - nu poate fi vorba de o facilitare a deosebirii purtătorilor acestor însemne sau de o simplă "recunoaștere pe câmpul de bătaie".

În general, precum s-a menționat în lucrările de specialitate, renașterea *neopitagorică* din secolele XII-XIII, exprimată prin pătrunderea simbolismului esoteric în cultura feudală, conjugată cu mediul socio-cultural al epocii, ideologia ei fiind exprimată cel mai plastic de *codul etic cavaleresc*, au și influențat apariția heraldicii, care, precum susține M.Pastoureau, a devenit astfel, "un act de cultură și civilizație", general valabil întregii Europe Occidentale.

Blazonul medieval, incontestabil, a precedat persoana, iar în anumite situații,

practic, posesorul uneori se află cu totul "în umbra" stemei.

Această dominare a simbolului heraldic este explicabilă prin faptul că în conștiința medievală corporativul era permanent mai presus ca "individualul", și în cazul dat, când blazonul este expresia unei apartenențe de neam sau celei sociale, heraldica se prezintă în fond ca o manifestare particulară a generalului.

Important este să reținem că, precum s-a mai scris, dezvoltarea heraldicii europene de la prima sa etapă, cuprinsă între anii 1130-1230 confirmă un moment care, credem, a avut o importanță deosebită și anume acela că: "steagurile au influențat cromatica stemelor și au oferit modele diferite pentru realizarea unor compoziții variate din punctul de vedere al elementelor însumate și al culorilor utilizate, putând exprima concis atributul posesorului".

Evoluția heraldicii este strâns legată de cunoașterea instituției heraldizilor ("le heraut des armes"), acestor "diplomați" ai evului mediu – predecesorii celor de pe *Quay d'Orsay* sau de la *Foreign Office*. Deoarece, heraldzii au și determinat în acea epocă denumirea acestei discipline: *Heraldica*. Iar actualmente doar două curți suverane din Europa și-au păstrat heraldzi: în Spania ei nu mai sunt decât un fel de "ușieri superiori", însă în schimb în conservatoarea Marea Britanie "Corporația heraldizilor" și-a menținut un mare prestigiu.

Dinamica procesului extinderii folosirii stemelor și efectul acestui proces asupra dezvoltării artei heraldice, atestă că blazoanele au fost utilizate în Occident, încă din feudalism, de toate categoriile sociale.

Ulterior, în secolele XIV și XV stemele invadează toate obiectele din viața cotidiană, "atât în casele prinților, cât și în cele ale oamenilor simpli", crescând considerabil înrâurirea heraldizilor de steme asupra artei heraldice.

Studiile de specialitate ale cercetătorilor din Europa de Vest confirmă că, "dreptul de a adopta o stemă a fost, în Evul Mediu, general, respectiv oricine putea să-și alcătuiască un blazon: singura restricție care s-a impus prevedea evitarea identității cu însemnul altuia".

De remarcat, că în Rusia, ca și în Polonia, oamenii de rând erau lipsiți de dreptul de a avea steme.

Actualmente vitalitatea heraldicii este probată prin faptul că ea se afirmă în general ca un fenomen uman permanent. Proces confirmat mai ales în țările care s-au desprins de la totalitarism și încearcă să-și revalorifice patrimoniul național, cunoscându-și istoria adevărată în toată complexitatea ei.

Reliefând acest proces, vom sublinia doar cele mai importante aspecte ale evoluției heraldicii în epoca contemporană, expuse în literatura de specialitate:

- intensificarea folosirii oficiale a însemnelor heraldice;
- lărgirea investigației sociologice, prin cuprinderea în cercetarea științifică a acestor izvoare speciale;
- crearea unor asociații naționale și internaționale de profil;
- combaterea prejudecăților existente în ceea ce privește locul heraldicii în ansamblul disciplinelor istorice și rolul ei în viața socială.

În acest context vom remarca că, Republica noastră s-a încadrat în ultimii ani acestui proces general de "renaștere heraldică". Un indiciu important fiind și constituirea la 5 decembrie 1995 a *Comisiei Naționale de Heraldică* de pe lângă Președintele Republicii Moldova.

Ca și orice știință, heraldica are limba-jul și legile sale proprii, fără cunoașterea cărora nu este posibilă interpretarea sau elaborarea adecvată a unei steme. La acest subiect, care poate fi definit ca "Heraldica

formală", consemnăm că până în prezent nu există încă o terminologie heraldică și vexilologică unitară națională, deși s-au făcut unele încercări, realizându-se (pe baza limbajului heraldic francez, german, englez ș.a.) anumite rezultate.

În heraldică culoarea (după semnificația, locul și aplicarea sa) este strict stabilită, canonizată la nivel internațional și nu poate fi interpretată în diverse moduri.

În tratatele heraldice de specialitate s-au atribuit diferite valențe simbolice așa-numitelor **smalțuri** întrebuițate în componența unei steme: **metalelor** (*aur* și *argint*), **culorilor** (*roșu*, *albastru* sau *azur*, *verde*, *negru*, *purpuriiu* și *portocaliu*, ultimele două fiind aproape nefolosite în heraldica românească) și, în sfârșit, **blănurilor** (*hermină* și *contrahermină*, *sângeapul* și *contrasângeapul*, prima categorie extrem de rar întâlnită în stemele noastre autohtone, iar cea de adoua nefolosită).

În ordinea importanței atribuite **metalele heraldice** dominau toate culorile, deoarece *aurul* simboliza valoarea supremă, fiind urmat de *argint*. Conform unor norme medievale, primatul culorilor îl deținea roșul – în Moldova aceasta era culoarea tradițională proprie domnului țării.

Cu privire la **smalțurile heraldice** ("emaux") P. Menestrier scria: "Aurul, argintul, roșul, albastrul, verdele și negrul au fost totdeauna culorile de care s-au folosit acei care au vrut să se distingă în rândurile armatelor". Cu aceste șase culori de bază, la care s-au adăugat și alte nuanțe cromatice, s-au vopsit scuturile soldaților și drapelele de război. Marcel Sturdza-Săucești, în tratatul său consacrat heraldicii, menționează următoarele semnificații ale smalțurilor heraldice în evul mediu în Europa Occidentală:

• *aurul* (sau *galbenul*) – mărire, măreție,

forță, putere, bogăție, curățenie;

- *argintul* (sau *albul*) – candoare, inocență, virginitate, devotament, corectitudine;
- *roșul* – mărire, bravură, îndrăzneală și generozitate. Distincție așa de mare, încât vechile legi nu permiteau de a o include în steme decât dacă cel în cauză era principe sau numai cu aprobarea specială a suveranului;
- *albastrul* ca *cerul* (*azurul*) – blândețe, frumusețe, noblețe și bună-credință;
- *negrul* – durere, mâhnire, modestie, întuneric (culoare frecventă în stemele familiilor germane);
- *verdele* – dragoste, tinerețe, frumusețe, libertate, grație, imunitate, scutire, de unde vine obiceiul de a pune pecetea cu ceară verde cu șnur de mătase verde pe scrisorile de grație, de desființare și de recunoaștere;
- *violetul* – culoarea împăraților și a regilor;
- *portocaliul* – culoare utilizată frecvent în stemele engleze;
- *roșul-purpuriiu* – culoare adăugată de englezi și întrebuițată numai de ei în steme;
- *culoarea pielii* – pentru stemele ce au susținători sau ținători din ornamentele exterioare ale stemelor.

Există mai multe sisteme de semne convenționale pentru indicarea smalțurilor heraldice în reprezentările necolorate prin hașurare (liniaturi sau puncte) și semne astrologice.

Generalizate concis, legile de bază ale heraldicii (formulate încă în sec. XIX) sunt următoarele: "a) în alcătuirea blazoanelor este interzisă plasarea de metal peste metal, culoare peste culoare, blană peste blană; cazurile în care acest principiu este încălcat constituie excepții ce au o explicație specială; b) orice împărțire a suprafeței scutului mobilat cu piese sau figuri, necesită ca și acestea să fie divizate; c) piesele sau

figurile plasate pe același câmp, când sunt multiplicare sau repetate, primesc același metal sau culoare; d) blazonarea unei steme trebuie făcută ordonat, complet și concis”.

Obiect al heraldicii, după părerea cercetătorului din Praga M. Buben, poate fi considerat tot ce are vreo legătură cu stema, blazonul etc.: steagurile, insignele, medaliile etc. Heraldica, situându-se la hotarul dintre știință și artă, conform opiniei acestui savant, poate fi considerată drept o varietate de artă plastică cu anumite reguli strict determinate.

Actualmente științele istorice speciale se caracterizează prin schimbarea structurii atât a unor discipline aparte, cât și a întregului lor complex, proces legat de extinderea cercului de izvoare istorice. Astfel, a avut loc constituirea unor discipline speciale aparte, cum este, de exemplu, *vexilologia*.

Vexilologia (din lat. *vexillum* – steag) este o disciplină (sau, mai bine zis, o subdisciplină) auxiliară a științei istorice speciale – *heraldica*, ce are ca obiect de studiu modul de alcătuire și evoluția diferitor categorii de steaguri sau altor însemne similare cu caracter militar, politic, religios sau corporativ, ce înfrunchează anumite idei mobilizatoare, unificatoare, fiind caracteristice unui sau mai multor grupuri, unități teritoriale, naționale sau anumitor societăți profesionale, sportive, având culori, steme sau alte simboluri (embleme) distinctive.

Vexillumul reprezenta în antichitate o hampă verticală, ce avea atârnată o flamură cu ajutorul unei bare orizontale (similară prapurilor bisericești de astăzi). Acest însemn a fost instituit la 105 î.e.n. pentru cohortele romane.

Însemnul legiunilor romane era *Signum* – o construcție complexă alcătuită dintr-o hampă cu un simbol în vârf (vulturi, dragoni etc.), având mai jos atârnate *falere* metalice (medalii cu diverse imagini în relief).

O răspândire largă steagurile au

căpătat-o în epoca cavalerilor, odată cu dezvoltarea heraldicii.

În istoriografia vexilologiei s-a constatat că, de-a lungul veacurilor drapelurile le-a revenit, evident, un rol deosebit de important în viața politică, militară, bisericească, culturală, economică, etc. a oricărui stat.

Acest rol steagurile continuă să-l aibă până în prezent, plasându-se în prim-plan și în unele noi sfere de activitate umană – sportivă, publicitară, etc.

Noțiunea de **Drapel** sau mai generalul – **Steag**, reprezintă totalitatea unor semne distinctive ale statului, ale unității militare sau a oricărei organizații materializate de cele mai dese ori într-o bucată de pânză mono sau policoloră, având imprimată uneori o stemă sau o emblema (inscripție etc.).

Din cele mai vechi timpuri în luptele cu dușmanii steagul avea un rol deosebit de important, servind ca semn al locului de mobilizare a trupelor armate, ca un far de orientare în vâltoarea bătăliei, fiind, totodată, simbolul vitejiei și al victoriei. Ca dovadă ne poate servi și tratatul de strategie al lui Pseudo-Mauricius (începutul sec. al VII-lea), care este cea mai dezvoltată și mai competentă introducere în “Arta militară” din literatura bizantină, în care se menționează pe larg locul și rolul steagurilor.

Referitor la etimologia acestui străvechi termen – **steag**, ce are, în primul rând, o semnificație deosebită în domeniul artei militare, s-a expus părerea că este de origine slavă de est. Notoriul specialist în domeniul etimologiei Max Vasmer susține că termenul “СТАГЪ” își are originea în scandinavă veche: “STONG” (prăjină, hampă), suedeză veche – “STANG” – (același sens) și deoarece acest cuvânt și-a găsit răspândire mai mult în limbile slavilor de est, el nu poate fi considerat propriu limbii slave vechi. Conform “Dicționarului etimologic” editat la

Chișinău (1978), românescul "steag" este un împrumut din slavonescul "СТѢГЪ". Menționăm că inițial steagul înălța în vârful său doar un însemn deosebit, ulterior și o flamură.

Cărturarul și domnitorul muntean Neagoe Basarab (1512 – 1521), în sfaturile adresate fiului său Theodosie, compară importanța drapelului pe câmpul de luptă cu rolul domnitorului aflat în fruntea oștilor: *"Mintea stă în trupul omului dreptu, ca și cum stă steagul în mijlocul războiului și caută toată oastea la steag, și pînă stă steagul în războiu nu se cheamă acel războiu biruit. Măcar de are și năvală grea spre sine, el tot caută steagului și să adună toți împrejurul lui. Așijderea este și domnul: pînă stă mintea lui întrînsul întreagă, toate oștile se strîngu împrejurul lui, și lui caută, ca și împrejurul steagului..."*.

Miron Costin menționa că "tuiurile sau steagurile turcești și cele de țară, care sunt purtate în urma domnului" se aflau sub grija ("de cărmuirea") marelui armaș.

Evul mediu românesc a cunoscut trei sensuri principale ale termenului – steag:

- însemn militar;
- unitate militară;
- atribut al domniei (*steagul țării*, ulterior *steag împărătesc*).

În Moldova medievală steagurile erau de mai multe tipuri: stindardul domnesc sau al țării, steagurile ostășești cu însemne religioase, documentate încă din sec. al XV-lea, a căror culoare, inscripții și reprezentări picturale variau de la epocă la epocă; steagul (schiptul, sangeacul) și tuiurile dăruite de sultan la învestirea domnilor; steagurile breslelor de slujitori (oșteni) și cele ale unităților militare; steagurile dregătorilor militari. Menționăm aici și micile steaguri purtate de către boieri pe vârful sulitelor (cu stemele lor) și de către trupele de cavalerie, culorile căror corespundeau steagului

unității din care acestea făceau parte. Unii cercetători (R. Rosetti, C. Ucrain ș.a.) au afirmat că există doar două feluri de drapele: al domnitorului (sau al țării), care purtau "fie armele (stema – n.n.) țării, fie chipul unui sfânt" și cele ale "diferitelor" unități, fiind deseori prezentă confuzia între stindardul țării și steagul de investitură trimis de sultan. Însă mărturiile istorice despre steagurile neamului nostru, păstrate prin vitregia vremurilor, ne arată că ele au fost, după cum am citat mai sus, de diferite categorii, având o clasificare distinctă. După cum menționează Nicolae Grigoraș în lucrarea "Instituții feudale din Moldova", curtenii – numărul cărora ajungea în 1476 la zece mii – erau grupați în unități, *steaguri*. Un steag reprezenta, eventual, o curte, deși ar fi fost posibil ca o curte să fi avut mai multe steaguri de curteni. Comandanți ai unor astfel de unități nu puteau fi decât vornicii curții respective, ca subalterni ai marilor vornici. Astfel, în septembrie 1485, când Ștefan cel Mare s-a prezentat la Colomeea ca să depună omagiul cerut de regele polon, el ținea în mână steagul țării, iar "ceilalți moldoveni ai săi, care aveau bunuri ereditare și alți curteni mai de frunte mergeau călări ținând fiecare în mînă cîte un steag mai mic..."

La mobilizarea oastei de țară, formate din majoritatea populației bărbătești: "țară", "toată țara" sau "oastea de țară" – în localitatea de concentrare oștenii erau repartizați la unitățile de luptă, unde, probabil, li se împărțeau însemnele – steagurile.

În publicațiile periodice, cât și în lucrările de specialitate se întâlnesc foarte des denumirile: *steag*, *drapel*, *prapur* (*prapor*), *fanion*, *stindard* etc. Noțiuni, care, deși toate fac parte din așa-zisa "totalitate" de steaguri, se deosebesc totuși după formă, locul pe care-l ocupă în ierarhia însemnelor oficiale (de stat, naționale, militare).

În istoriografia de peste hotare s-a făcut tentativa de a clasifica unele categorii de steaguri, utilizându-se terminologia vexilologică respectivă (de exemplu, cea în limbile rusă, germană ș.a.).

Astfel, istoricul rus P.C.Kornakov distinge:

- I. Prapur sau prapor (corespunzător "chorugwiilor" polone și ruse);
- II. Steag;
- III. Panou (pancartă sau placardă);
- IV. Drapel, pavilion;
- V. Stindard;
- VI. Giruetă, steguleț;
- VII – VIII. Fanion (steag de semnalizare);
- IX – X. Flamuri (de obicei cu funcții decorative).

Steagurile, construcții vexilologice complexe, în dependență de categoria și funcția lor, sunt alcătuite, de obicei, din următoarele elemente de bază:

1. Pânza, flamura;
2. Hampa (lancea);
3. Vârful (pajura);
4. Tubul de susținere a vârfului (susținătorul vârfului);
5. Panglici;
6. Brățara hampei (scoaba);
7. Talpa hampei (baza hampei);
8. Franjuri;
9. Chenarul (bordura) pânzei;
10. Festoane;
11. Rezerva pânzei;
12. Un cartier patrulater (canton onorific) în colțul de sus al pânzei, lângă hampă sau saulă;
13. Saula (canatul) pavilionului;
14. Marginea pânzei întărită cu un canat (otgon) subțire;
15. "Cosițe" (capete de panglică, flamură);
16. Ciucuri (canafuri);
17. Șnur cu ciucuri.

Menționăm că construcția steagului militar medieval reprezenta deseori o flamura fixată în partea de sus de o bară orizontală care, la rândul ei, era atârnată de o hampă verticală. Anume steagul de tipul dat (de felul celor care astăzi le zicem "prapure bisericești") se și numea la început *vexillum*, ulterior *gonfalon*.

Conform glosarului heraldic publicat de Ion Mănescu, se mai numește *gonfalon* – flamură lungă și îngustă, decupată la capătul liber în trei fâșii, care, începând de la sfârșitul sec. XII, reproduce armele posesorului, având, de obicei, axul longitudinal al reprezentărilor heraldice perpendicular pe lance. Gonfalonul este înlocuit în Europa Occidentală către anul 1300 cu *banierile*, care reprezentau o flamură înstemată în forma unui pătrat sau dreptunghi înalt, ce se purta de către oșteni (cavaleri) la lance (sec. XIV – XVI).

În Europa medievală, însă, erau cunoscute și steaguri cu pânza prinsă vertical de hampă (ca la actualele drapele).

Multitudinea de steaguri se supune unei anumite ierarhii, treapta superioară revenind, desigur, *Drapelului de Stat*, constituind însemnul principal oficial al statului și unul dintre cele mai importante atribute ale suveranității național-statale. Față de Drapelul de Stat, *steagul* (în sensul larg al noțiunii, incluzând toate celelalte categorii de drapele: militare, ale organizațiilor social-politice, sportive etc.) se află într-o poziție de "subordonare", caracterul său fiind determinat de domeniul concret în care este utilizat, și poate conține diverse imagini, inscripții.

O deosebită importanță o au steagurile militare, fiind simbolul unităților respective sau al navelor maritime, constituind cel mai prețios și sfânt însemn. În flota maritimă circulă și denumirile: *pavilion*, *fanion*, în cavalerie se folosește termenul *stindard*. Astfel este numit și drapelul prezidențial.

În diferite zone populate de români se mai întâlnește și așa-numitul *steag de mire* confecționat din mai multe năframe de mătase și împodobit cu panglici, purtat de către un călăreț ce se află în fruntea alaiului nunții.

Importanța elementelor componente ale steagului diferă în funcție de semnificația

pe care o simbolizează. Cel mai valoros indice în orice tip de steag sau drapel de stat este *culoarea* (culorile) lui. În cazul când pe flamura drapelului sunt imprimate mai multe culori, se va ține cont de amplasarea lor (mai prestigioase considerându-se partea de sus și cea mai aproape de hampă), precum și suprafața ocupată. Pe flamura drapelului de stat pot fi reprezentate diferite embleme, simboluri caracteristice statului respectiv. Cel mai flexibil element al steagului este emblema, iar cel mai stabil, tradițional (conservator) – *culoarea*.

La acest capitol ținem să mai subliniem că, simbolurile naționale nu sunt întru totul echivalente politicii sau, cel puțin, nu reflectă întotdeauna schimbările de ordin social. Ele, de regulă, nu se schimbă o dată cu trecerea de la o perioadă istorică la alta, cu schimbarea puterii de stat, a orînduirii politice. Se înlătură numai simbolurile cu adevărat reacționare, perimate din stema sau drapelul țării. Introducerea unor simboluri noi, nefirești, neadecvate tradiției istorice, mai devreme sau mai târziu va fi abrogată, triumfând adevărul.

Penru a descifra semnificația culorilor drapelului este necesar de a analiza istoria statului dat și a poporului lui, căci "filozofia" culorilor oricărui drapel național de stat este de fiecare dată deosebită, simbolizând trăsături caracteristice proprii statului și națiunii date.

S-a observat deja că pe harta politică a lumii domină, în fond, drapelele formate din trei culori. Or, poate *omne trinum perfectum* – în treime este deplinătată? E remarcabil că deja la începutul sec. XIX Sfânta Treime: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul și Sf. Duh în chip de porumbel de pe steagul lui Tudor Vladimirescu (1821) este simbolul fundamental al unității "norodului românesc".

Actualmente specialiștii istorici în domeniul vexilologiei românești sunt de

părerea că țările române nu au avut drapele tricolore propriu-zise (cu o dispunere "clasică" a culorilor în fâșii, fie verticale ori orizontale) înainte de sec. XIX. Dar chiar în lipsa unor dovezi documentare de ordin vexilologic, la stadiul actual al cercetărilor s-au adus destule mărturii convingătoare ale evoluției multiseculare a celor trei culori naționale ale românilor până la cristalizarea lor în Drapel. După cum a menționat Gheorghe Iscru, utilizarea acestor trei culori a cunoscut o evoluție semnificativă în istoria medievală și modernă a României: din țesături și cusături populare, din pictura bisericească, din pagini de carte manuscrisă și apoi tipărită, din șnur de sigiliu atârnat la hrisoave domnești și din culorile puse pe pergamentul sau hârtia hrisoavelor sau pe blazoanele nobiliare și domnești, cele trei culori au "urcat" în stemele țărilor române (pentru prima dată în Transilvania, apoi în stemele unite ale Principatelor Române de la sud și est de Carpați).

Ținem să mai menționăm, de asemenea, că pe întreg arealul etnocultural al românilor arta bisericească medievală prezintă argumente incontestabile ale utilizării preferențiale a cromaticii tricolore. Astfel, "tricolorul" îl găsim în picturile cărților bisericești: "Tetraevangheliarul" lui Gavriil Uric (de la Neamț, 1429), a icoanelor moldovenești, cum ar fi, de exemplu, icoana din sec. XVIII "Sfântul Gheorghe omorând balaurul", pe care hainele zugrăvite ale Purtătorului de Biruințe alcătuiesc un veritabil "tricolor": cizmele – roșii, pantalonii – galbeni, tunică – albastră; haina tricoloră a sfântului de pe miniatura "Ivanco din Rădăuți" din Manuscrisul de la Agapia (1646) etc.

La începutul sec. XIX "Steagul cel mare" al lui Tudor Vladimirescu din perioada Revoluției din 1821, exprimă deja vrerea de neatârnat, ideea unității neamului,

încrederea în izbândă. El materializează – în “limbajul” specific vexilologiei și caracteristic epocii – independența acțiunii a “tot norodului românesc”, încrederea în forțele proprii. Cromatica acestui stindard se prezintă prin “tricolorul” național în dublă ipostază: pe flamura însăși (albastru spre hampă pe fustanela lui Hristos din Sfânta Treime, galben la mijloc pe fustanela lui Dumnezeu, iar roșu în margine pe mantia flotantă a Sfântului Gheorghe) și, evident, în cele trei însemne semnificative din vârful hampei (ciucurii de culoare albastră-galben-roșie).

Având conștiința unității de neam, Tudor Vladimirescu scrie la 5/17 aprilie 1821: “Ca unii ce sîntem de un neam, de o lege de sub aceeași stăpînire de aceeași putere... fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții”.

Acest mesaj, care urma să se înfăptuiască în viitor și venea, precum se știe, din veacurile anterioare, era prezent și în versurile zugrăvite pe flamura steagului său:

*Tot norodul românesc / Pre tine te proslăvesc
Troîță de o ființă / Trimite-mi ajutorință
Cu puterea ta cea mare / Și, în brațul tău cel tare
Nădejde de dreptate / Acum să am și eu parte.*

Astfel, precum s-a expus opinia în istoriografia contemporană, tricolorul românesc – roșu, galben, albastru – ca simbol vexilologic național a apărut și s-a afirmat în prima jumătate a sec. al XIX-lea când națiunea română s-a individualizat, în plan politic, și prin drapel. Iar primul document vexilologic atestat poate fi considerat “Steagul cel mare” al lui Tudor Vladimirescu din anul 1821.

Mișcarea de eliberare socială și națională a moldovenilor din stînga Prutului și Nistrului în turbulentul an 1917 a decurs sub flamura drapelului tricolor național, fiind atestat și cel roșu-revoluționar.

Astfel, ziarul *Sfatul Țării* (nr. 1, din 24

noiembrie 1917) relatează că deasupra clădirii “Sfatul Țării” fluturau drapelele – “cel revoluționar roșu, cel național moldovenesc roșu-galben-albastru și cel ucrainean galben-albastru...”

Ziarul *Cuvînt moldovenesc* din 31 mai 1917 a relatat despre “*cea dintîi ridicare a steagului moldovenesc în Basarabia*”, legată de numele cunoscutului patriot A. Paladi, care se afla, la sfîrșitul lunii aprilie 1917 la Sărata Veche din județul Bălți. La 30 aprilie el a propus sătenilor “să se facă o serbare cu ridicarea steagurilor – revoluționar (roșu) și moldovenesc (albastru-galben-roșu)...”

Din primăvara anului 1917 tricolorul (numit în documentele epocii: “steagul național”, “steagul românesc”, “steagul vechi moldovenesc”, “drapelul neamului românesc”, “drapelul Basarabiei”, “drapelul Republicii Moldovenești” etc.) a fost arborat în satele și orașele basarabene, precum și la Tiraspol, Odesa, Kiev, Sevastopol, oriunde se aflau ostași moldoveni. Astfel, la 14 mai 1917 în Odesa adunarea delegaților ostașilor moldoveni hotărîse să creeze “Uniunea soldaților și ofițerilor moldoveni”, comitetul căreia urma să organizeze unități militare naționale sub “steaguri vechi moldovenești de care poartă tot neamul moldovenesc și toată suflarea din România, Transilvania, Bucovina și Ardeal”. Și precum se sublinia în documentele epocii – “nici nu vroiau să știe moldovenii de steagurile roșii. Acestea nu erau pentru dîșii”. Republica Democratică (Populară) Moldovenească formată la 2(15) decembrie 1917 ca rezultat al mișcării revoluționare și de eliberare națională și-a desfășurat activitatea sub stema tradițională a Moldovei (*capul de bour*) și flamura *tricoloră*.

Conchidem, deci, că în acea perioadă a renașterii naționale și de mari frămîntări sociale, în vederea descătușării spirituale și realizării dezideratului libertății, culorile

naționale ale *Tricolorului românesc* au ocupat un loc deosebit și extrem de important.

Semnificativ în această ordine de idei se prezintă relatarea ziarului *Sfatul Țării* din 24 noiembrie 1917, despre ceremonia deschiderii la 21-X-1917 a organului suprem al puterii de stat Sfatul Țării: "Scumpul și sfântul tricolor – roșu, galben și albastru – a fost înălțat și filfite în văzul tuturor..."

Sute de inimi înflăcărâte au început să bată ca niciodată. Dar toți, noi toți, simțeam că prin aceasta ne luăm îndatorirea și jurăm credință nemărginită și neclintită acestui steag. Steagului Republicii Moldovenești i-am jurat să nu-l lăsăm din mâinile noastre tari și sigure și să-l ducem sus. Să-l ducem sus până la ultima suflare. Până la sfârșit..."

O dată cu desăvârșirea unității politice a națiunii române în urma Actului Unirii din 1918 Drapelul tricolor a devenit oficial simbolul vexilologic al întregului neam românesc.

În concluzie menționăm următoarele: drapelele au jucat de-a lungul veacurilor un rol important în viața politică, militară, bisericească, diplomatică etc. a oricărui stat suveran. Astfel și Moldova medievală era individualizată pe harta politică a Europei prin culorile sale proprii și prin însemnele heraldice distinctive care exprimau autoritatea puterii de stat, gradul de independență statală, iar mai târziu – autonomia și năzuința spre suveranitatea deplină.

În Moldova feudală din paleta culorilor heraldice folosite la confecționarea steagurilor a dominat, în fond, cromatica tradițională în diferite variații: roșu și albastru (azuriu) – în mod constant; galben (aur) – periodic. Uneori apăreau și alte culori, care erau prezente în detalii (stemă, inscripții). E semnificativ faptul că culorile

menționate mai sus, în următoarea consecutivitate: galben (culoarea aurului), roșu și albastru, conform tratatului din sec. al XIV-lea al juristului italian Bartolus de Saxoferrato "Despre însemne și steme" ("Tractatus de insigniis et armis"), sînt cele mai "nobile" în cromatica heraldică.

Tradițional pe steagurile Moldovei medievale au persistat două însemne: *capul de bour* – simbolul Statului Moldovenesc – și *Sfântul Gheorghe* – purtătorul de biruință al creștinătății. Sfântul Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință, era considerat (ca și acum) simbolul heraldic ecleziastic al Moldovei, încă din vremea mușatinilor, iată de ce de atunci și până în sec. al XIX-lea apărea adesea și pe stindardul Moldovei. Cel mai glorios domnitor al Moldovei Ștefan cel Mare și Sfânt a purtat cu dărzeție Steagul cu imaginea acestui sfânt (vezi coperta color), dăruit la 1500 mănăstirii Zografu din sfântul munte Athos (act. Grecia).

Trăsătura principală a simbolurilor național-statale ale oricărui popor este tradiționalismul lor. Apărute la izvoarele constituirii statului, simbolurile statale păstrează, de-a lungul veacurilor, aproape intact, în pofida tuturor vicisitudinilor, elementele definitorii, adăugînd doar unele sau alte elemente noi, în fond neesențiale.

2. STEMA, DRAPELUL ȘI IMNUL REPUBLICII MOLDOVA

Un imperativ al renașterii naționale la etapa actuală este edificarea în Republica Moldova a unui stat bazat pe drept și întărirea suveranității, suveranitate ce încă se află în pericol din partea forțelor totalitare de natură imperială și neobolșevică. Constituirea suveranității presupune o deplină independență economică, politică și militară, triumful simbolurilor istorice național-statale, adică al **Stemei**,

Drapelului, Imnului pe întreg teritoriul țării. Acestea sunt simbolurile suveranității statului asupra teritoriului național, sunt acele însemne ce deosebesc un stat, o națiune de alta. Iar în cazul când prin negura vremurilor se deslușește evident comunitatea *culorilor naționale* sau a simbolurilor heraldice – sunt dovezi în plus ale unității istorice a aceluiași neam, popor despărțit...

În acest sens M.Kogălniceanu pe bună dreptate a menționat acum o sută și ceva de ani în urmă, că "drapelul tricolor... este însuși drapelul naționalității române din toate țările locuite de români!"

* * *

Simbolurile statului Republicii Moldova sunt descrise conform articolului 12 al Constituției Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994:

- Art.12(1). "Republica Moldova are drapel, stemă și imn".
- Art.12(2). "Drapelul de Stat al Republicii Moldova este tricolor: Culorile sînt dispuse vertical, în ordinea următoare, începînd de la lance: albastru, galben, roșu. În centru, pe fișia de culoare galbenă este imprimată Stema de Stat a Republicii".
- Art.12(3). "Stema de Stat a Republicii Moldova reprezintă un scut tăiat pe orizontală avînd în partea superioară cromatică roșie, în cea inferioară – albastră, încărcat cu capul de bour avînd între coarne o stea cu opt raze. Capul de bour este flancat în dreapta de o roză cu cinci petale, iar în stînga de o semilună conturnată. Toate elementele reprezentate în scut sînt de aur (galbene). Scutul este plasat pe pieptul unei acvile naturale purtînd în cioc o cruce de aur (acvila cruciată) și ținînd în gheara dreaptă o ramură verde de măsline, iar în cea stîngă un sceptru de aur."
- Art.12(4). "Imnul de Stat al Republicii

Moldova se stabilește prin lege organică".

- Art.12(5). "Drapelul, stema și imnul sînt simbolurile de stat ale Republicii Moldova și sînt ocrotite de lege".

Dramatismul luptei pentru Tricolor și polemicile aprinse în jurul creării și aprobării Stemei de Stat a Republicii Moldova alcătuiesc o adevărată istorie a renașterii naționale. Fapt ce ne determină să schițăm, cel puțin, etapele principale ale acestui proces novator.

Prima atestare documentară legată de acțiuni patriotice în care s-au utilizat simbolurile naționale vexilologice din perioada sovietică se prezintă cea din 1966.

Confecționarea și arborarea "primului tricolor românesc postbelic în Moldova sovietică" a fost întreprinsă de către lăcătușul Gh.Muruziuc din Alexandreni, Sângerei, în noaptea de 27 spre 28 iunie 1966. Arborarea tricolorului pe coșul Fabricii de zahăr timp de 5 ore în ziua de 28 iunie 1966 – aniversarea a 26-a a cotelor Basarabiei și a Nordului Bucovinei – s-a soldat pentru patriotul din Alexandreni cu condamnarea la 2 ani de închisoare (Vezi: *Literatura și arta*, 29.06.1995, p.7; *Ibidem*, 9.05.1996, p.3.)

Mitingurile și acțiunile cultural-politice ale moldovenilor din anii 1988-1989 au marcat începutul redeschiderii și revenirii la simbolurile și culorile tradiționale: stema cu Capul de bour și Tricolorul (albastru-galben-roșu), care semnificau democratizarea, unitatea și renașterea națională.

Argumentul istoric al maselor, conjugat cu cercetările istoricilor, au impus problema schimbării stemei de stat și drapelului R.S.S.M. și drept urmare la 19 octombrie 1989 Prezidiul Sovietului Suprem a creat o Comisie specială "pentru studierea simbolicii național-statale", care și-a expus la 28 februarie 1990 opinia într-un raport, ce prevedea organizarea unui concurs pentru noile simboluri ale R.S.S.M.

Deja în ajunul manifestării tradiționale a demonstrației de **1 mai**, când masele populare urmau să defileze, fie că sub flamuri noi – tricolore sau cu cele vechi – “sovietice”, la Prima Sesiune a Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova din 27 aprilie 1990 s-a legiferat oficial Drapelul tricolor cu stema amplasată în centrul fâșiei galbene (stema urma să fie aprobată ulterior).

Spre deosebire de aprobarea oficială a Tricolorului național, când în procesul debaterilor în mass-media republicană s-au expus, în fond, specialiștii istorici (principalele argumente fiind publicate în culegerea de articole “*Simbol al demnității*”. - Chișinău, 1990) – elaborarea noii Steme a antrenat mai mulți artiști plastici, care propuneau diverse alternative grafice și conceptuale.

Astfel, la concursul desfășurat de către Comisia Sovietului Suprem (creată la 12 mai 1990) au participat cca 100 de persoane cu cca 130 de proiecte din care s-au selectat cele a lui Gh.Vrabie și A.Mudrea. Ambii pictori au conservat ca element central – tradiționalul *Cap de bour*, deși în viziune grafică diferită. Varianta lui Gh.Vrabie s-a bazat pe compoziția stemei interbelice a Chișinăului – a *Acvilei romane*, preluând cromatica *roșu-albastru* a scutului încărcat cu *Capul de bour (de aur)* din variantele lansate de artistul plastic S.Odainic (argumentate de către istoricii V.Mischevca și I.Negrei).

Ulterior, în urma colaborării maestrului Gheorghe Vrabie cu vice-președintele Comisiei naționale de heraldică, genealogie și sigilografie din România dr.Maria Dogaru s-a evoluat mult de la variantele inițiale (în care, de exemplu, *capul vulturului* semăna mai mult cu cel al unui porumbel) și drept urmare majoritatea aleșilor poporului au votat (pro 243, contra 2 și 8 abțineri) la 3 noiembrie 1990 noua Stemă a R.S.S.Moldova.

Abia la 14 noiembrie 1990 autorii au publicat explicația simbolicii Stemei de Stat.

Elementul principal al Stemei de Stat a Republicii Moldova este **Capul de bour** – emblema stilizată tradițională a Moldovei. Străvechiul – “cap de bour văzut din față cu o stea între coarne” din timpuri imemorabile a fost însemnul istoric tradițional al pământului Moldovei, recunoscut ca atare și perpetuat de-a lungul veacurilor ca însemn oficial al acestei țări. Tradiția acestui vechi însemn, ce constituie o emblemă teritorială se pierde în negura vremurilor, de aceea originea și momentul de apariție nu se pot stabili nici măcar cu aproximație.

Steaua cu opt raze – dintre coarnele bourului reprezintă totodată o aluzie la divinitate.

Roza – preluată în heraldica primilor voevozi ai Țării Moldovei (sec. XIV) evocă tradițiile de organizare statală.

Cromatică câmpurilor scutului – *roșu și albastru (azuriu)*, care au fost cele mai tradiționale culori ale heraldicii medievale moldovenești, în relație cu smalțul “*capului de bour*” – aur, reconstituie **Tricolorul național**.

Acvila cruciată – deși este un element secundar în compunerea blazonului oficial, fiind doar suportul scutului, are un rol deosebit, căci semnifică originea latină a poporului. Această pasare heraldică – “acvila valahică” cu crucea în cioc amintește în limbaj heraldic faptul că suntem urmașii daco-romanilor și că ne-am încreștinat încă din epoci timpurii.

Ramura verde de măslin – vorbește în stemă despre aspirația de pace, constituind o aluzie la raporturile de colaborare și prietenie a Moldovei cu toate țările.

Sceptrul – element uzual preluat din categoria figurilor heraldice constituie expresia ideii de suveranitate.

Imnul de stat al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii la 27 august 1991, a fost "*Deșteaptă-te, române!*"; versurile – A. Mureșan (1816-1863), muzica – A. Pann (1796-1854). Această "Marseilleză" a românilor a fost cântată de toate generațiile de la 1848 încoace...

Ulterior acest imn al Republicii Moldova a fost înlocuit cu melodia pusă pe versurile lui Al. Mateevci "*Limba noastră*".

3. STEMELE CHIȘINĂULUI

Capitala unui stat reprezintă, de asemenea, fața, simbolul țării. Iar stema (eventual și drapelul, pe lângă imnul propriu) celui mai important oraș al subiectului dreptului internațional, precum se prezintă un stat independent au o semnificație deosebită, contribuind la edificarea suveranității.

Prilejul aniversării recente, în 1996, a 560 de ani a capitalei noastre a sporit atenția opiniei publice față de istoria și tradițiile Chișinăului. Constant rămâne a fi în ultimii ani și interesul față de heraldică - știința și arta blazonului. Dar, cu atât mai regretabile se prezintă tirajarea unor idei eronate și afirmări greșit preluate din presa republicană (Vezi: A. Grițco, Din istoria blazonului orașului Chișinău // *Curierul de seară*, 7 iunie, 1996), fapt ce denotă necesitatea trecerii în revistă a *stemelor Chișinăului*.

Istoria și evoluția blazonului orașului Chișinău cunoaște patru perioade distincte.

Pentru prima oară Chișinăul capătă un însemn oficial doar în sec. XIX, în urma anexării Moldovei dintre Prut și Nistru la 1812 de către Imperiul Rusiei. La data de 2-04-1826, când au fost întărite de către împăratul Nicolai I stemele regiunii ("oblastei") Basarabia și ale ținuturilor ei (Hotin; Iași, adică cel al Bălțului; Orhei; Bender; Ismail; Akkerman), - Chișinăul, care

deja din 1818 era desemnat ca centrul administrativ al teritoriilor de curând răpite, nu s-a ales încă cu propria stemă. Stema oficială atribuită provinciei dintre Prut și Nistru cuprindea: "*Scut tăiat: sus în câmp roșu - vultur bicefal cu o coroană de aur, pe pieptul căruia, într-un ecuson roșu, imaginea Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de Biruință, călare pe un cal alb, străpungînd cu sulița un balaur; vulturul ține în gheara dreaptă o făclie și un fulger, în cea stîngă - o cunună de laur; jos în câmp auriu - capul de bou ("volovia golova". - Sic!), care învederează stema Moldovei.*"

Ulterior blazonul Basarabiei a suferit unele modificări, iar după schimbarea statutului teritorial-administrativ al regiunii - transformată într-o ordinară "gubernie" rusească - a fost adoptată și noua stemă oficială basarabeană (prin *Decretul imperial* din 5-07-1878). Astfel, aceeași compoziție heraldică s-a atribuit și orașului Chișinău în calitate sa de capitală a guberniei Basarabia: "*În scut azuriu un cap de bivoli ("bivolovaia golova". - Sic!) de aur cu ochii, limba și coarnele roșii, însoțit între coarne de o stea de aur cu cinci raze și, la dextera de o roză de argint cu cinci raze (Sic!), iar la senestra de o semilună conturnată. Bordura din culorile Imperiului (negru-aur-argint. - n.n.). Scutul este timbrat de o coroană imperială și-i ornat cu o cunună din frunze de stejar auriu, legate cu eșarfa ordinului Sf. Andrei (de culoarea azurie. - n.n.).*"

Evocând **prima perioadă**, (cea a apariției și evoluției stemei Chișinăului până la 1917), care poate fi definită ca "**imperială**", putem concluziona că, stemele teritoriale ale Imperiului Rusiei din sec. al XIX-lea au fost create, în primul rând, în interesul puterii supreme de stat, fiind însemnele prin intermediul cărora se reflectau principiile și triumful politicii

tariste. Totodată, în cazul emblemei de bază a Basarabiei s-a păstrat și însemnul național principal al Moldovei istorice - *Capul de bour*, deși acesta s-a și depreciat până la imaginea unui bovideu simplu, fie cel de "bou" sau "bivol".

Perioada a doua (numind-o "interbelică") a istoriei stemei Chișinăului este legată direct de activitatea *Comisiei consultative heraldice* (înființată în 1921; la 1938 denumită *Comisia heraldică*) și cunoaște o abordare heraldică riguroasă, bazată pe principiile unității de neam și unificării teritoriale a României Mari. Orașul Chișinău devine reședința județului Lăpușna, care prin *Decretul regal* publicat în *Monitorul oficial* (6-10-1928) primea următoarea stemă: "*Scut roșu, încărcat cu un stejar de argint cu coroană bogată, stînd pe o terasă de același metal*". Semnificația acestui blazon județean rezidă în perpetuarea vechii steme, care amintește vestiții codrii de stejar existenți pe teritoriul său.

La 30-07-1930 s-a introdus stema municipiului Chișinău. *Comisia consultativă heraldică* i-a atribuit următoarea stemă: "*Scut cu cîmp albastru, cuprinzînd o acvilă de aur cu aripile deschise privind spre dreapta; pe pieptul păsării heraldice s-a plasat un scut de dimensiuni mai mici încărcat cu un cap de bour avînd o stea între coarne, flancat de o roză în dreapta și o semilună în stînga. Scutul este timbrat de o coroană murală, de argint, formată din șapte turnuri crenelate*". De observat, că se prezintă regretabil faptul lipsei în blazonarea dată a culorilor elementului central - *capului de bour* și mobilelor însoțitoare. Astfel alcătuit, blazonul municipiului Chișinău semnifica prin acvila sa spiritualitatea românească prezentă pe meleagurile moldave, iar *capul de bour*, stema Moldovei, vorbește, prin mijlocirea codurilor heraldice, despre rolul pe care localitatea l-a avut în

istoria acestei părți a țării.

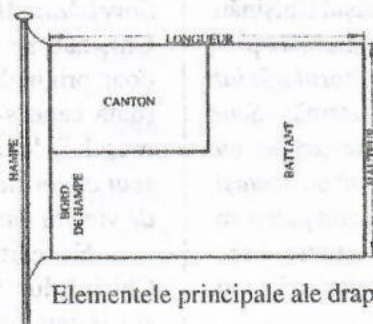
Cea de a treia perioadă - "sovietică" - a istoriei blazonului capitalei R.S.S.M. este de fapt cea a lipsei unei steme propriu-zise. În general, simbolurile teritoriale din acești ani cunosc un regres față de stemele precedente, atât sub aspectul artei și științei heraldice, cât și cel al tradițiilor istorice. Se afirma că, "*emblema noastră este cocostârcul zburător, purtînd un strugure de poamă*", cerându-se, totodată, să se elaboreze steme pentru capitala și orașele republicii (Vezi: *Sovetov V. Gherb gorodu // Sovetskaia Moldavia*, 30-04-1966). Pentru Chișinău se cunoaște și se popularizează doar originala emblemă elaborată la 1966 (data când s-au sărbătorit "500 de ani" a orașului) de către arhitectul Al. Minaev: "*Un scut cu un zid stilizat în forma frunzei viței de vie din care curge un izvor*".

Necesitatea adoptării unei steme a Chișinăului, în adevăratul sens al noțiunii, s-a impus nu o singură dată, fapt ce a și determinat autoritățile locale să anunțe la 20-07-1970 un "*Concurs pentru cea mai bună schiță a stemei orașului nostru*" (Vezi: *Chișinău. Gazetă de seară*, 20-07-1970). Conform *Regulamentului*, "*stema trebuia să se evidențieze prin noutatea temei, prin originalitatea soluției artistice și prin simplitatea executării tehnice; ea trebuia să aibă un caracter național...*" Nu cunoaștem detaliile desfășurării acestei probe (precum și numele celor care au câștigat premiile I, II și III în valoare a câte - 500, 300 și 200 ruble fiecare), cert, că în final, urbea tot așa și a rămas fără stemă.

Perioada "contemporană", cea de a **patra**, a evoluției heraldice a însemnului oficial al capitalei Republicii Moldova se caracterizează printr-o răbufnire a interesului față de trecutul istoric, căutării în domeniul heraldicii și încercării de revenire la simbolurile *adevărate* ale poporului nostru

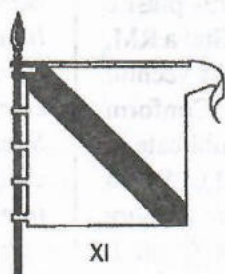
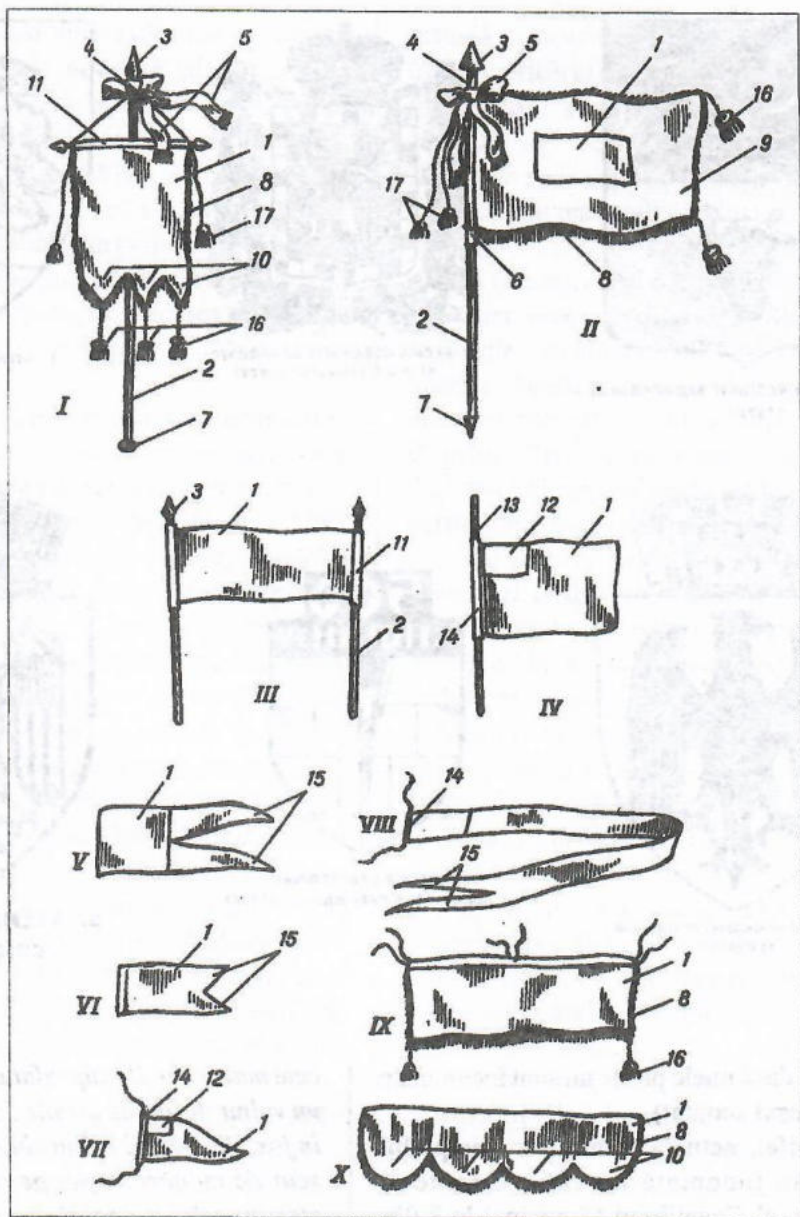

Dragonul dacic

Vexillum—însemnul
cohortelor romaneSignum—însemnul
legiunilor romane

Elementele principale ale drapelului

Bourul și zimbrul văzuți de
S. Herberstein (sec. XVI)

Banieră medievală

1. STEMA REGIUNII BASARABIA
(1826)

2. STEMA GUVERNIEI BASARABIA
ȘI A CHIȘINĂULUI (1878)

3. STEMA JUDEȚULUI LĂPUȘNA
(1928)

4. STEMA MUNICIPIULUI CHIȘINĂU
(1920)

5. EMBLEMA SĂRBĂTORIRII
A "500 DE ANI A CHIȘINĂULUI" (1966)

5. STEMA MUNICIPIULUI
CHIȘINĂU (1991)

(chiar și dacă unele probe nu sunt încununate de succesul scontat).

Astfel, actuala stemă a municipiului Chișinău (adoptată de către Comitetul Executiv al Consiliului Municipal la 8-08-1991) este o încercare a artistului plastic **Gh. Vrabie** (coautorul Stemei de Stat a RM, adoptate la 3-11-1990) de a reveni la vechiul blazon din perioada interbelică. Conform descrierii făcute de către autor (publicate în "Curierul de seară" la 13-08-1991): "Stema reprezintă un scut triunghiular de culoare albastră de proveniență italiană (? Sic.), care după forma sa se consideră unul dintre

cele mai vechi. Pe suprafața lui este înfățișat un vultur de aur cu aripile desfăcute și lăsate în jos. Pe pieptul vulturului este înfățișat un scut de culoare roșie, pe care e zugrăvită stema veche a cnezatului moldovenesc cu capul de taur (Sic!), steluță cu opt colțuri, luna întoarsă cu colțurile în sus și un trandafir sălbatic cu cinci petale. Toate elementele stemei sunt de aur (galbene). Sunt vopsite în culoare roșie, scutul mic, ciocul și ghiarele vulturului. Scutul este împrejmuț cu un perete dințat de cetate (de culoare albă) cu 7 turnuri".

Supunând-o unei expertize heraldice, consemnăm, că această stemă are o blazonare incorectă, neadecvată științei și artei heraldice fiind, totodată, departe de a se prezenta ca originală în ansamblu. Important rămânând, totuși, că s-a optat pentru o variantă tradițională din perioada interbelică, culoarea *acvilei* fiind, spreosebire de cea din Stema Republicii, de culoarea "galbenă", ceea ce este mai corect din punctul de vedere al heraldicii...

Următorul pas în vederea elaborării și definitivării noilor simboluri ale municipiului Chișinău s-a întreprins abia în 1998. În cadrul ședinței de la 11 iunie 1998 a Primăriei capitalei a fost aprobat "modelul drapelului și a stemei municipiului Chișinău". Autorii acestora au fost soții Gheorghe și Dorina Vrabie, artiști emeriti. Modelul drapelului propus reprezintă "*o pânză albă traversată de un brâu din 3 fâșii de culoare albastră, galbenă și roșie, pe care este plasată stema municipiului Chișinău*" (Vezi: FLUX, 13.06.1998). Ulterior acest Drapel, cu unele modificări (brăul tricolor a fost înlocuit cu unul *de aur* ș.a.), a fost aprobat de către Comisia Națională de Heraldică și astfel, de Ziua orașului, - Chișinăul a fost sărbătorit având simbolurile proprii în complex: *Stemă, Drapel și Imn* (muz. E.Doga).

În general, problema elaborării, organizării și unificării heraldicii administrativ-teritoriale a Republicii Moldova rămâne și în continuare o sarcină actuală a Comisiei Naționale de Heraldică.

ÎNCHEIERE

Astfel, prezentând sumar istoria Simbolurilor Republicii Moldovei, mai ales cea a steagurilor noastre, putem conchide că studiarea și cunoașterea istoriei simbolurilor național-statale, a drapelului și stemei, rămâne

actuală și necesară în continuu, deoarece trecutul oricărui popor, glorioasele fapte ale înaintașilor cuprind și acele simboluri, însemne sau culori heraldice ce au fost zugrăvite pe steagurile și blazoanele lor.

Cu atât mai mult când astăzi în Republica Moldova, pe de o parte, se aud din ce în ce mai tare voci ale unor profani în istorie și heraldică care cer revizuirea Simbolurilor naționale - cu atâtea lupte readuse în casele noastre. Acești pseudo-patrioți ai Moldovei ar trebui mai bine să însușească în calitate de primă ("ad hoc") axiomă etnoistorică, că deși "nu toți românii sunt moldoveni, dar cu certitudine orice moldovean este român!"

Pe de altă parte, are loc profanarea *Stemei și Drapelului* național, uneori din simplul motiv al lipsei de cunoștințe în domeniul heraldicii și vexilologiei, când se utilizează neadecvat sau se subestimează rolul lor în viața social-politică, culturală și mai ales în instruirea patriotică a generației tinere. Mai mult ca atât, forurile locale și cele centrale încă foarte rar elaborează împreună cu specialiștii în heraldică steme și drapele noi (mai bine zis revenirea, unde e posibil, la cele vechi, tradiționale) atât ale instituțiilor (ministerelor) și organizațiilor cât și ale orașelor, satelor și raioanelor din republica noastră.

Iată de ce, în această ordine de idei, știința și arta heraldică (incluzând și disciplina specială - vexilologia) este o știință istorică mereu actuală, având și funcții practice, aplicative cu un impact deosebit pentru activitatea patriotico-militară a Armatei Naționale.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Andrieș-Tabac S. *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*. - Chișinău: Muzeum, 1998.
2. Idem. *Introducere în heraldica teritorială practică pentru Republica Moldova* // *Literatură și artă*, 7-09-1995.
3. Barnea I. *Stindardul dacilor pe Arcul de Triumf al*

- lui Galerius? // Magazin istoric, anul XII, nr.130, ianuarie 1978.
4. Berciu-Drăghicescu A. Rolul științelor auxiliare ale istoriei în formarea istoricului și în cercetarea istoriei // Caietul seminarului special de științe auxiliare ale istoriei. III. -București, 1992.
 5. Berciu-Drăghicescu A., Iscriu G.D., Velter T., David A. Tricolorul României. Simbol al unității, integrității și suveranității naționale / Coordonator dr. Adina Berciu-Drăghicescu. -București: Ed. SIGMA, 1995.
 6. Bogdan D.P. Științele speciale istorice // Revista de istorie. Tom. 33. 1980, nr. 7-8.
 7. Brătianu Gh. I. Originile stemelor Moldovei și Țării Românești // Revista istorică română. Vol. I. fasc. I, -București, 1931.
 8. Căzan I. Simbol heraldic și legitimarea realităților sociopolitice // Studii și materiale de istorie medie. Vol. XI. -București, 1992.
 9. Căzănișteanu C. Trei culori cunosc pe lume // Magazin istoric. 1967, nr. 8.
 10. Cernovodeanu D. Bibliografia heraldicii românești. -București, 1977.
 11. Idem. Știința și arta heraldică în România. -București, 1977.
 12. Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare. /Culegere de studii îngrijită de M. Berza. -București, 1964.
 13. Dicționar al științelor speciale ale istoriei. -București, 1982.
 14. Dogaru M. Unitatea românilor în simbolurile heraldice // Magazin istoric. 1984, nr. 5.
 15. Idem. Tricolorul românesc - o istorie glorioasă // Anale de istorie. 1988, nr. 1.
 16. Idem. Contribuții la cunoașterea heraldicii basarabene // Cugetul, 1991, nr. 5-6.
 17. Idem. Din heraldica României. -București, 1994.
 18. Idem. Din bibliografia vexilologiei românești // Arhiva românească. Tom I, fasc. I. 1995, p.191-201.
 19. Drîmba O. Simbolismul medieval // Academica. 1990, nr.1, octombrie.
 20. Enciclopedia României. Vol. I. -București, 1938.
 21. Fală P. Steagul sau drapelul. Nația sau neamul. -Bălți, 1919.
 22. Fox-Davies A. C. Heraldry. Pictorial Archive for Artists and Designers / Selected and arranged by Carol Belanger Grafton. -New York, 1991.
 23. Gert O. Lexicon der Heraldik. -Leipzig, 1984.
 24. Gorovei Șt.S. Dragoș vodă și-a lui ceată... // Magazin istoric. 1972, nr. 1.
 25. Idem. Movilești // Magazin istoric, 1973, nr. 6.
 26. Idem. Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546). -București, 1982.
 27. Herzog H. Flaggen und Wappen. -Leipzig, 1980.
 28. Instituții feudale din Țările Române. Dicționar. -București, 1988.
 29. Iorga N. Studii și documente cu privire la istoria românilor. Vol. IX. -București, 1905.
 30. Idem. Istoria Armatei Românești. Vol. I. -Vălenii de Munte, 1910.
 31. Idem. Steagul lui Mihnea Vodă Radul în Muzeul Istoric din Belgrad. -București, 1914.
 32. Iscriu G.D. Steagul revoluției din 1821 // Revista arhivelor. 1981, nr. 2.
 33. Idem. Cuvînt despre tricolor // Academica. 1991, nr. 10.
 34. Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. -Chișinău: Litera, 1997.
 35. Karadja C.I. Un steag, poate românesc, în Suedia // Revista istorică. XV. 1929, nr. 4-6.
 36. Idem. Steagurile cucerite de Mihai Viteazul în lupta de la Gurăslău din 3 august 1601. -București, 1933.
 37. Idem. Tot despre steagul lui Istratie Dabija, răscumpărat de Guvernul României în 1937 // Revista istorică. 1938, nr. 1-3.
 38. Mauricius. Arta militară / Ediție îngrijită, traducere și introducere de H. Mihăescu. -București, 1970.
 39. Mănescu I.N. Stema Moldovei // Magazin istoric. 1972, nr. 5.
 40. Idem. Stemele lui Dimitrie Cantemir și locul lor în heraldica țărilor române // Revista arhivelor (I), vol. XXXV. -București, 1973, nr. 3.
 41. Idem. Sur l'origine des armoires des Principautés Roumaines // Revue Roumaine d'Histoire. 1987, XXVI, nr. 4.
 42. Idem. Les armoires des Principautés Roumaines a la veille de leur union: 1830-1858 // Revue Roumaine d'Histoire. 1989, XXVIII, nr. 3.
 43. Idem. Despre stema Moldovei // Țara. 1990, 22 septembrie.
 44. Metzulescu St. Reprezentări și inscripții religioase aflate pe steagurile din trecutul Țărilor Românești 1500-1856 // Glasul Bisericii, an XXI. București, 1962, nr.9-10.
 45. Minea I. Informațiile românești ale cronicii lui Ian Dlugosz. -Iasi, 1926.
 46. Mischevca V. Biografia unui oraș în oglinda heraldicii (Stemele Chișinăului) // Săptămîna. 1996, 4 octombrie.
 47. Idem. Heraldica - o știință istorică mereu actuală // Literatura și arta. 1995, 13 iulie.
 48. Mischevca V., Negrei I., Nichitici A. Simbolurile Țării Moldovei. -Chișinău, 1994.
 49. Mischevca V. Care-i concepția stemei? // Moldova suverană. 1990, 20 septembrie.
 50. Mischevca V., Negrei I. Tricolorul și tradiția istorică // Literatura și arta. 1990, 3 mai.
 51. Mischevca V., Negrei I. Materiale de vexilologie heraldică (Mențiuni și descrieri de steaguri și drapel moldovenești din sec. XV-mijlocul sec. XIX) // Revista de istorie a Moldovei. 1990, nr. 2.
 52. Moșanu A. Drapelul de Stat al R.S.S.M. // Moldova socialistă. 1990, 12 mai.
 53. Mudrea A., Mischevca V., Negrei I. Cuvînt la stema Moldovei // Tineretul Moldovei. 1990, 4 noiembrie.
 54. Nania I. Vinatul pe teritoriul României. Mărturi arheologice, istorice, folclorice și etnologice despre mamifere dispărute și pe cale de dispariție. -București, 1991.
 55. Năsturel P. V. Steagul, stema română, însemnele domnești, trofee. Cercetare critică pe terenul istoriei. -București, 1903.

56. Năsturel P. S. *Melanges roumano-athonites (I)* // Anuarul Institutului de Istorie A.D.Xenopol . XXVII. Iași, 1990. (IV. La bannière d'Etienne le Grand. 1500).
57. Nicolăescu Șt. *Din daniile lui Ștefan cel Mare făcute mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos*. - București, 1938.
58. Nistor Ion I. *Organizarea oștilor pămîntene sub regimul Regulamentului Organic* // *Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice. Seria III. Tomul XXV. 1942-1943*.
59. Pălăncăanu E. *Steaguri din colecția Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste Române* // *Muzcul Național. I*. -București, 1974.
60. Pascu Șt.. *Voievodatul Transilvaniei. Vol. IV*. - București, 1989.
61. Popovschi V. *Tricolorul Basarabiei în 1917* // *Vocea poporului*. 1990, 3 aprilie.
62. *Regulamentele organice ale Valahiei și Moldovei. Vol. I*. -București, 1944.
63. Rezachevici C. *Steagurile militare ale Țării Românești și Moldovei în veacul al XVII-lea* // *Revista de istorie*. 1976, nr. 8.
64. Idem. *Avataruri în mediavistica românească* // *Magazin istoric. Serie nouă. Aprilie, 1990*.
65. Romanescu Gh. *Marile bătălii ale românilor*. - București, 1982.
66. Rosetti R. *Steaguri, prapure (polemici)*. -București, 1938.
67. *Simbol al demnității* / Red. alcăt. M. Adauge. - Chișinău, 1990.
68. Smith W. *Les drapeaux a travers les ages et dans le monde entier*. -Paris, 1976.
69. Stănciulescu T. *Cultul drapelului*. - București, 1938.
70. Sturdza-Săucești M., Gonța A. *Tricolorul românesc - simbol al unității naționale sub Mihai Viteazul* // *Revista arhivelor*. 1968, nr. 2.
71. Sturdza-Săucești M. *Heraldica. Tratat tehnic*. -București, 1974.
72. Strachină Olivia și Alexandru. *Tricolorul românesc: tradiție și permanență* // *Manuscriptum*. 1986, nr. 2.
73. Țvircun V.I. *Steagurile militare moldovenești din prima jumătate a secolului XVIII* // *Revista de istorie a Moldovei*. 1990, nr. 2.
74. Ucrain C. *Steagul ostășesc în trecutul de luptă al poporului român*. -București, 1965.
75. Velcu Anton D. *Steagul lui Constantin Vodă Ypsilanti* // În amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875-1918). -București, 1944.
76. Vulcănescu R. *Mitologia română*. -București, 1987.
77. Vrabie Gh. *Simbolismul heraldic românesc în Moldova (cseu)* // *Literatura și arta*, nr.31, 32, 33,34. 1996.

colonel **Victor Gaiciuc**, lt. major **Vitalie Ciobanu**

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA FORMAREA ARMATEI NAȚIONALE ÎN BASARABIA (1917-1918)

În lucrările privitoare la mișcarea de eliberare națională din anii 1917-1918 au fost descrise pe larg diferite aspecte ale vieții social-politice și economice din această perioadă. În *Sfatul Țării de A.Bobeico, Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918* de P.Cazacu, *Unirea Basarabiei* de Șt. Ciobanu, în unele publicații mai recente E. Danu, Gh.Cojocaru etc., este abordată parțial și problema cu referire la rolul militarilor în această mișcare și formarea unităților militare naționale.

În articolul de față ne propunem să efectuăm o periodizare a procesului de formare a Armatei Republicii Populare Moldovenești și a cronologiei evenimentelor în legătură cu el. Totodată, aducem unele fapte și date, care nu au fost prezentate până acum în istoriografie.

Situația politică din Europa la începutul sec. al XX-lea, îndeosebi, declanșarea primului război mondial și revoluția rusă din februarie 1917, au creat un cadru adecvat pentru mișcarea de eliberare națională a popoarelor subjugate. Revoluția a însemnat, în esență, prăbușirea imperiului. Peste puțin timp, după declanșarea ei, în Basarabia studenții, intelectualii și țăranii se unesc în diferite cercuri și comitete naționale. Un rol deosebit în această mișcare l-au avut militarii basarabeni care se aflau în număr mare în armata rusă, majoritatea fiind din sate. Ei au știut să se orienteze în situația politică, ce se crease după prăbușirea țarismului, și

au influențat substanțial mișcarea de eliberare națională.

Ca rezultat al eforturilor depuse de militarii moldoveni, au apărut comitete ostășești la Odesa, Iași, Chișinău, Kiev, Ecaterinoslav, Sevastopol etc. Aceste comitete au lansat un șir de apeluri, prin care chemau militarii basarabeni să se unească în organizații și să facă legătură cu Comitetul Central Ostășesc din Odesa, numit și Partidul Progresist, care în luna aprilie urma să organizeze un miting pentru a cere autonomia Basarabiei, crearea Sfatului Țării, care să fie organul suprem de conducere a Basarabiei, trecerea la învățământul în limba română și împrăștierea cu pământ a țăranilor etc.¹

Pentru înfăptuirea acestor reforme, era nevoie, în primul rând, de instaurarea liniștii în regiune, de a pune capăt anarhiei. Deoarece aproape de Basarabia trecea linia frontului, pe teritoriul ei se deplasau în permanență trupele rusești. Lupta politică ce se ducea în imperiu a generat tulburări de proporții, mai ales, în armată, soldații părăsind în masă frontul. În calea spre baștină, ei s-au dedat, pe teritoriul Basarabiei, jafurilor și omorurilor. Pentru a opri fărădelegile, ostașii moldoveni organizează detașamente militare, așa-zisele cohorte, care aveau prerogative polițienești², și chiar se fac pași concreți în vederea formării unităților militare naționale. În documentele de atunci aceste unități

Primul regiment moldovenesc (original, fondul Muzeului Armatei Naționale)

figurează ca regimente, detașamente ale Republicii Moldovenești.

Una din primele acțiuni în scopul creării unităților militare naționale a fost trimiterea unei delegații la Iași, pentru a duce tratative cu generalul Șcerbacov, conducătorul trupelor rusești dislocate în regiune³. După mai multe discuții, Șcerbacov acceptă propunerea Comitetului Executiv Central și la 6 noiembrie 1917, emite un ordin cu numărul 056, prin care ordonă "începând cu 27 octombrie la Chișinău să se înceapă formarea primului regiment moldovenesc de rezervă; formarea regimentului este încredințată polcovnicului Furtună, care este numit și comandant al regimentului"⁴.

Obținând permisiunea, Comitetul ostășesc moldovenesc de la Chișinău a început organizarea unităților naționale moldovenești. Prima unitate de acest fel a fost Regimentul Moldovenesc de infanterie, format din ofițeri și soldați basarabeni. El era alcătuit din patru batalioane de soldați, o companie de mitraliori și o școală de cadre, pentru instruirea viitorilor comandanți de grupă. În fruntea regimentului se afla colonelul N. Furtună, avându-i ca adjuncți pe colonelul I. Topenco și loc. col. I. Kudzinski. Regimentul mai dispunea de un punct medical, condus de colonelul Bednarovschi și de orchestră militară condusă de loc. Diacenco⁵. Șef al școlii de cadre fusese numit căpitanul Țaran, iar ajutor al lui - loc. Constantinov. Preot militar în regiment era părintele Ignatev⁶.

La începutul anului 1918 regimentul avea un personal de 2805 soldați, 103 ofițeri, 11 funcționari și 7 surori de caritate. Numărul cailor atingea cifra de 149⁷.

Al doilea regiment moldovenesc de infanterie a fost creat în decembrie 1917 în Orhei, în funcția de comandant fiind desemnat colonelul Bivol. Regimentul inițial

era format din 8 ofițeri, 52 soldați cu 12 cai⁸.

O altă formațiune militară națională a fost Detașamentul Moldovenesc de Gardă de Cavalerie, organizat și comandat de ștabscăpitanul Gheorghe Andronache, constituit din 4 excadroane, conduse de loc. Zireanu, loc. Nichitenco, loc. Cateli și loc. Spătaru. Ajutor de comandant era maiorul A. Untariu⁹. Ca și primul regiment moldovenesc, detașamentul avea preot, orchestră, punct medical și veterinar. Tot echipamentul necesar și munițiile au fost luate de la unitățile militare ruse, care se retrăgeau sau dezertau de pe front. La începutul anului 1918 din componența detașamentului făceau parte 60 ofițeri și 480 soldați. Detașamentul avea în dotare 480 cai de serviciu și 24 cai pentru mitraliere și trăsurile¹⁰. Conform hotărârii Guvernului Republicii Moldovenești din 12 februarie 1918 acest detașament a fost lichidat¹¹.

Din rândul soldaților basarabeni veniți de pe front a fost creată și o baterie de artilerie moldovenească, condusă de căpitanul Gheorghe Sârbu, compusă din 6 ofițeri și 170 soldați, care avea în dotare 120 cai¹².

Pe lângă acestea fusese create și unități de cavalerie. Astfel, în noiembrie 1917, la Bolgrad este format Regimentul 1 de husari basarabeni în frunte cu colonelul M. Popa, transferat la începutul lunii decembrie la Chișinău¹³. Regimentul era constituit din 2 divizioane conduse de maiorii Andrianov și Inovschi, fiecare având câte 3 excadroane. În total în regiment erau 442 soldați, 40 ofițeri și 665 cai¹⁴.

Alt regiment de cavalerie este creat în orașul Novogheorghievsk sub conducerea maiorului Gheorghe Botezatu. La sfârșitul lunii decembrie 1917 acest regiment este transferat la Chișinău unde în baza lui și a regimentului a fost formată Brigada de cavalerie moldovenească, comandant al

căreia a fost numit colonelul C.Brăiescu¹⁵, care a ocupat și postul de rector general pentru problemele militare în cabinetul Ciugureanu¹⁶, mai târziu fiind avansat în gradul de general.

La 19 ianuarie 1918 Directorul general pentru probleme militare și maritime a înaintat Guvernului proiectul despre organizarea unei subunități de transport auto pe lângă unitatea de geniu¹⁷, iar la 25 ianuarie sunt întărite state de personal ale acestei subunități¹⁸. Tot în acest an, la 13 martie, Directoratul General pentru Probleme Militare Maritime întărește statele de personal ale unui detașament de aviație, care era deja în formare. Conform statelor, detașamentul trebuie să fie constituit din 12 ofițeri și 21 soldați¹⁹.

O dată cu formarea unităților militare moldovenești, pe teritoriul Basarabiei au fost create unități militare ale minorităților naționale conlocuitoare, subordonate Ministerului de Război al Republicii Democratice Moldovenești. Deci se desfășura același proces caracteristic pentru toate regiunile fostului imperiu. Documentele păstrează mențiuni despre o companie militară poloneză, dislocată la Chișinău și despre un regiment german aflat în sudul Basarabiei, creat cu permisiunile guvernului moldovenesc din 29 ianuarie 1918, în care se sublinia: "Se permite formarea unităților germane, deoarece ele nu încalcă planul general de reorganizare a armatei naționale"²⁰.

După proclamarea Republicii Populare Moldovenești Autonome și formarea primului comitet executiv, numit Consiliul Directorilor Generali, formațiunile militare moldovenești au fost direct subordonate Directorului General pentru Probleme Militare și Maritime, condus de Teodosie Cojocar. (Până la crearea Directoratului unitățile militare erau subordonate Comisarului militar creat din inițiativa

Sfatului Țării). Directoratul General pentru Probleme Militare și Maritime era format din:

- secția personalului
- secția de instruire
- secția operativă
- secția de mobilizare
- secția medico-sanitară
- secția maritimă și construcție a porturilor
- secția de demobilizare²¹.

Conform primului ordin emis de Directorul General pentru probleme militare și maritime, în fruntea garnizoanei Chișinău a fost numit soldatul Ilie Cătăraș²², căruia i s-a cerut să facă tot posibilul pentru a menține ordinea publică în capitala țării (la 1 ianuarie 1918, Cătăraș este arestat și învinuit de spionaj și de depășirea atribuțiilor de serviciu în scopuri personale)²³. A fost interzisă scoaterea de pe teritoriul Basarabiei a bunurilor materiale și a armamentului, fără permisiunea Directorului General. Pe lângă primul regiment de infanterie este organizată o comisie medicală în scopul studierii și ameliorării stării sănătății militarilor din toate unitățile moldovenești. Militarilor li s-a cerut să poarte cu cinste și mândrie uniforma de ostaș, apărător al tânărului stat moldovenesc. Fiecare ofițer trebuia să comunice conducerii militare adresa de la domiciliu, pentru ca, în caz de necesitate, să fie chemați la datorie.

Pentru a putea ține sub control întreg echipamentul militar existent în unitățile militare moldovenești, este creată conform ordinului nr. 3 din 17 decembrie 1917, "o comisie de revizie"²⁴ în următoarea componență: Președinte al comisiei, printr-o hotărâre a Sfatului Țării a fost numit Ion Tudose. În comisie trebuiau să intre câte un reprezentant din partea garnizoanei din Chișinău, Directorului pentru probleme militare, Sfatului Țării, Miliției, administrației orașenești, Zemstvei.

Misiunea principală a primelor unități naționale era asigurarea ordinii publice și apărarea cetățenilor de atacurile din partea soldaților care dezertase de pe front. Astfel, potrivit ordinului nr. 3 din 17 decembrie 1917 al Directorului General pentru problemele militare și maritime în scopul menținerii ordinii publice, în județul Bălți a fost introdusă starea excepțională²⁵.

Pe data de 20 decembrie, prin ordinul nr. 6, unui batalion al primului regiment i s-a dat dispoziția să asigure ordinea publică în județul Chișinău, iar la 20 ianuarie 1918 în capitală a fost introdusă starea excepțională²⁶. Străzile orașului erau patrulate atât de militari ai unităților naționale, cât și de milițieni, iar mai târziu, după venirea trupelor române, patrolau și militarii români.

Pentru menținerea disciplinei în unitățile militare, Directorul General pentru probleme militare le-a acordat comandanților de unități drepturi excepționale. Ei trebuiau să asigure îndeplinirea la timp a tuturor ordinelor emise. Pentru neexecutarea acestora și încălcarea disciplinei militare, ostașilor li se aplicau diverse sancțiuni, inclusiv și penale conform hotărârii tribunalului militar. O pedeapsă aspră era considerată eliberarea din armată a militarului pentru necorespondere. În ordinul nr. 5 din 19 decembrie 1917 se sublinia: "Eu am observat că mulți ofițeri din rândurile unităților militare moldovenești foarte nesperios se atârnă față de obligațiile de serviciu. Ordon, tuturor ofițerilor unităților naționale Moldovenești să frecventeze lecțiile și să citească ordinele în mod cinstit. Conducătorii unităților să ia toate măsurile pentru îndeplinirea acestui ordin, neoprinduse chiar și la eliberări din serviciu"²⁷.

În Chișinău se opreau unele unități militare ruse care se întorceau de pe front. La 23 decembrie Departamentul General

cere de la "Glavkorum" ca să informeze la timp despre sosirea acestor unități și să ia măsuri ca ele retrăgându-se să înconjoare orașul. S-au cerut, de asemenea, și mijloace financiare pentru întreținerea unităților militare locale, Mereni și Ghidighici, trebuia să fie amenajate urgent punctele de alimentare a militarilor ce se retrăgeau de pe front²⁸. Tot atunci Directorul General pentru probleme militare face un demers pe lângă Sfatul Țării pentru a supune temporar miliția comisariatelor de județ, cu excepția miliției din capitală²⁹.

Un eveniment important a fost organizarea de către Directorul General pentru problemele militare și maritime, Cojocaru, a primei parade militare a unităților naționale moldovenești. În ordinul nr. 4 din 18 decembrie 1917 se menționa: "Petrecerea paradei trupelor moldovenești pe data de 25 decembrie a.c. în fața Soborului după terminarea slujbei Dumnezești. Conducător al paradei este numit comandantul primului regiment de husari moldoveni lt. colonel Popa. Parada o voi primi eu. La parada militară vor participa un regiment de husari moldoveni, un batalion din partea primului regiment moldovenesc, o baterie moldovenească de artilerie și detașamentul moldovenesc de gardă. A invita pentru a participa la parada militară unitățile militare poloneze și ucrainești. La paradă trebuie să asiste toți ofițerii unităților moldovenești și reprezentanți din partea organizațiilor civile"³⁰.

Cu ocazia acestei manifestații, unitățile militare moldovenești au primit drapele de luptă și au depus jurământul militar.

"În numele lui Dumnezeu Atotputernic jur Credință Republicii Democratice Moldovenești, supunere ocârmuirilor și legilor ei îndatoririlor militare în toate împrejurimile, în timp de pace, ca și în timp de război. Așa să-mi ajute Dumnezeu"³¹.

După parada militară, la 26 decembrie, a fost emis ordinul nr. 12, în care era scris:

"La 25 decembrie a avut loc Parada militară a unităților naționale ale Republicii Moldovenești și solemnitatea de înmânare a drapelelor de luptă. Disciplina de fier și ținută militară au lăsat o impresie destul de bună în fața tuturor celor prezenți. Mulți participanți la acest eveniment care demult așteptau să li se împlinească idealurile lor naționale, socot ceasurile petrecute în timpul paradei cele mai fericite în viața lor. Însăși natura a încununat această manifestație încălzind cu razele soarelui trupele naționale și pe toți cetățenii Republicii Moldovenești.

Soldați!

Din mâinile președintelui Adunării Supreme, Sfatul Țării, ați primit drapele de luptă. Apărând aceste drapele soldații mor, dar niciodată nu se retrag. Jurați și voi că până la ultima suflare veți apăra statul vostru de orice dușman și datorită supușeniei și dragostei voastre, veți putea să vindecați rănilor aduse de anarhie. Fiind surprins de disciplina și ținuta Dumneavoastră militară atunci când treceți în marș și sub drapele pe piață, străzile capitalei Republicii noastre, eu vă aduc cele mai sincere mulțumiri. Îi mulțumesc, de asemenea, și conducătorului paradei militare comandantului 1-lui regiment de cavaleri basarabeni loc. col. Popa și, de asemenea, tuturor comandanților de unități, ofițerilor și soldaților.

La paradă au participat și reprezentanții unităților militare ucrainene. Prin aceasta ei au demonstrat atitudinea lor binevoitoare și pașnică față de statul nostru.

Acest ordin să fie tradus în limbile rusă și ucraineană și să fie citit în toate unitățile³².

Altă paradă militară a trupelor naționale moldovenești a avut loc pe data de 24 ianuarie 1918, în timpul serbării a 59

ani de la unirea Munteniei cu Moldova, tot în fața Soborului, la ea participând, alături de trupele moldovenești, și cele române³³.

Pentru a coordona activitatea unităților militare prin ordinul nr. 13 din luna decembrie 1917, Consiliul Directorilor Generali formează un Consiliu Militar³⁴, care avea următoarele împuterniciri:

– conlucrarea și unitatea de luptă între unități;

– menținerea relațiilor normale în interiorul unităților și între membrii efectivului unităților;

– inițierea și alcătuirea legislației militare, care urma a fi transmisă Directorului General pentru probleme militare spre aprobare de către Sfatul Țării.

În Consiliul Militar intrau:

1. Directorul General pentru problemele militare – Președinte
2. "Tovarășii săi" (trei locuitori)
3. Șeful garnizoanei
4. Comandanții reprezentanți din partea soldaților din fiecare unitate

La Consiliul Militar puteau fi invitați și alți ofițeri în scopul soluționării diferitor probleme.

"Tovarășii" erau aleși dintre membrii Consiliului Militar de către președinte.

Ordinea de zi a Consiliului Militar era alcătuită la propunerea membrilor consiliului. Ședințele aveau loc o dată pe săptămână, în caz de necesitate, se țineau și ședințe extraordinare.

La ședința din 14 decembrie 1917 Președintele Consiliului Directorilor Generali, Erhan, a înaintat spre aprobare lista "tovarășilor" desemnați de Directorul General pentru problemele militare³⁵.

La ședință a fost luată și decizia de a trimite o telegramă generalului Șcerbaciov, conducătorul trupelor ruse din această regiune, cu cerința de a transfera un milion de ruble Consiliului Directorilor Generali,

capitan Gh. Andronachi.
comandantul detașamentului
moldovenesc de gardă de cavalerie

col. rez. T. Cojocaru.
Director General pentru
probleme militare și maritime

col. N. Furtună.
Comnadantul primului
regiment moldovenesc

pentru necesitățile lui³⁶. Membrii Consiliului au confirmat, de asemenea, comisariatul din Soroca în următoarea componență:

Comisar, plutonier Mihail Livinov; loțitori, unter ofițer Nicolai Dobrovolski, Ștefan Arman și Ion Neamțu³⁷.

A fost ascultat și raportul Directorului General pentru problemele militare cu privire la sosirea la Chișinău a unităților militare ruse ce se retrăgeau de pe front și situația în unitățile militare naționale. În acest context s-a citit o telegramă adresată șefului de stat-major al garnizoanei Bălți, prin care se anunța despre introducerea stării excepționale în legătură cu înțepirea cazurilor de banditism și pogrom. A fost făcută propunerea de a supune cohortele moldovenești comisariatelor de județ³⁸.

În aceeași zi este formată o comisie în

care au intrat Directorii generali I. Codreanu, V. Cristi și G. Pântea, care trebuiau să-l informeze pe Directorul General de război Cojocaru, cu situația existentă. A doua zi aceștia urmau să plece la colonelul francez Dalbia, pentru a-l informa despre starea lucrurilor și a semna un acord în privința invitării unor atașați militari și a trimiterii unor instructori în unități militare franceze pentru a-i familiariza pe soldați cu structura organismului militar. Colonelul Dalbia, a acceptat propunerea părții moldovenești, cu condiția, ca să fie semnat un acord, prin care se vor determina drepturile și îndatoririle părților și reprezentanții³⁹.

La 22 decembrie colonelul statului-major Hudolei informează Consiliul despre situația pe frontul român și despre modalitățile posibile de organizare a unităților militare naționale. Este luată

decizia de a solicita ajutorul generalului Șcerbacov pentru a transfera în apropierea Chișinăului divizia a 14-a rusă, colonelul Hudolei urmând să alcătuiască în această privință textul unei telegrame⁴⁰.

Deciziile Consiliului, adoptate cu majoritatea de voturi, erau transmise de către biroul permanent Directorului General pentru probleme militare, pentru a fi întocmite ordine sau pentru a fi transmise spre discutare Sfatului Țării.

La începutul anului 1918 situația în Republica Moldovenească se agravase foarte mult. Cohortele și unitățile naționale nu erau în stare să mențină ordinea publică. Anarhia lua proporții. Consiliul Directorilor Generali a fost nevoit să solicite ajutorul trupelor române. La Ședința Guvernului Republicii Moldovenești din 22 ianuarie 1918 a fost citită telegrama trimisă de Ministrul francez aflat la Iași, în care el informa că trupele române au fost îndreptate în Basarabia în urma unei înțelegeri între aliați, scopul urmărit fiind apărarea spatelui frontului. Conform regulilor militare Generalul sublinia că această acțiune nu poate schimba situația internă din Basarabia⁴¹.

După sosirea trupelor române, unitățile naționale moldovenești au continuat să existe. Funcția Directorului General pentru probleme militare și maritime este înlocuită cu cea a Ministrului de Război. În cabinetul Ciugureanu această funcție este îndeplinită de colonelul Brăiescu (care mai târziu a fost avansat în gradul de general). Noul Minister de Război a continuat lucrul în vederea formării armatei naționale. Într-un interviu acordat ziariștilor colonelul Brăiescu spunea că "în viitorul apropiat va fi creată o comisie din reprezentanții Franței și României, care să înceapă pregătirile pentru crearea unui corp de armată moldovenească. După spusele ministrului, unitățile vor fi compuse numai din moldoveni. După crearea lor, armată română urma să părăsească teritoriul Repu-

blicii Moldovenești, deoarece funcțiile ei vor fi preluate în întregime de unitățile naționale"⁴². Evoluția ulterioară a evenimentelor nu a permis realizarea acestui proiect.

Este semnificativ și faptul că Directoratul General pentru Problemele Militare și Maritime, apoi și Ministerul de Război au întreprins măsuri pentru a crea o uniformă ostășească a militarilor moldoveni. Această problemă a fost ridicată de comitetul ostașilor moldoveni din regimentul 40 infanterie rezervă încă în vara anului 1917, propunând ca uniforma soldaților moldoveni din regiment respectiv să aibă epoleți înguști, asemănători celor francezi, iar însemnul de pe chipiu - culorile drapelului național⁴³.

Conform ordinului nr. 8 din 22 decembrie 1917, uniforma medicilor militari avea epoleți arginți, cu culori naționale, negru și roșu și însemnul lui Hipocrat⁴⁴.

La ședința Guvernului din 16 februarie 1918 a fost discutată propunerea ministrului de război de a introduce o nouă formă ostășească în unitățile militare naționale⁴⁵.

Ziarul "Cuvânt Moldovenesc" scria: "Haina e foarte plăcută vederii, de culoare albastră (vânăță) și cu croiala ca cea a ofițerilor români, dar pe chipiu se vedea deosebirea, în față pe veston, în locul literelor cu numele regelui și cu coroana peste ele, strălucesc literele R.M., care înseamnă Republica Moldova, sau ostaș al Republicii Moldovenești"⁴⁶.

Șeful garnizoanei Chișinău a emis un ordin conform căruia de la 1 aprilie 1918 persoanelor demobilizate li se interzicea să umble prin oraș în uniforme militare.

În concluzie menționăm că în vâltoarea evenimentelor din 1917-1918 militarii basarabeni, împrăștiați pe diferite fronturi, au reușit să se unească și să formeze unități și regimente naționale, care erau gata în orice clipă să apere integritatea și hotarele tânărului stat.

Situația din Imperiul Rus, caracterizată de existența dualității puterii de stat, conflagrația mondială în care erau antrenate aproape toate statele din Europa, au influențat negativ procesul de formare a Armatei Naționale.

Pentru prima oară în Basarabia a fost creată o structură militară independentă - Armata Națională a Republicii Moldovenești.

NOTE

¹ A.N.R.M., fond 727, inv. 2, dos. 4, p. 11.

² Ibidem, d. 11, p. 23.

³ A. Bobeico, *Sfatul Țării*, Chișinău, 1993, p. 48.

⁴ A.N.R.M., fond 727, inv. 2, d. 11, p. 72.

⁵ G. Andronache, *Albumul Basarabiei*, Chișinău, 1935, p. 124.

⁶ A.N.R.M., fond 727, inv. 2, dos. 61, p. 21.

⁷ Ibidem.

⁸ A. Bobeico, *Sfatul Țării*, p. 51.

⁹ *Sfatul Țării*, nr. 5, 1918.

¹⁰ A.N.R.M., f. 919, inv. 2, d. 2, p. 13.

¹¹ Ibidem, f. 727, inv. 2, d. 61, p. 21.

¹² A.N.R.M., f. 919, d. 2 part. 1, p. 95.

¹³ A. Bobeico, *Sfatul Țării*, p. 53.

¹⁴ *Sfatul Țării*, nr. 93, 1917.

¹⁵ A.N.R.M., f. 919, d. 2, part. 2, p. 6.

¹⁶ Ibidem, p. 27.

¹⁷ Ibidem, p. 32.

¹⁸ Ibidem, p. 112.

¹⁹ Ibidem, p. 36.

²⁰ Ibidem, p. 28.

²¹ Ibidem, f. 727, inv. 2, d. 108, p. 5.

²² *Cuvânt Moldovenesc*, nr. 5, ianuarie 1918.

²³ A.N.R.M., f. 727, inv. 2, d. 108, p. 16.

²⁴ Ibidem.

²⁵ *Sfatul Țării*, nr. 5, 1918.

²⁶ A.N.R.M., f. 727, inv. 2, d. 108, p. 16.

²⁷ Ibidem 919, inv. 2, d. 1, part. 1, p. 10.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem, f. 727, inv. 2, d. 108, p. 10.

³⁰ *Cuvânt Moldovenesc*, nr. 10, 1918.

³¹ A.N.R.M., f. 727, inv. 2, dos. 108, p. 45.

³² *Cuvânt Moldovenesc*, nr. 10, 1918.

³³ A.N.R.M., f. 727, inv. 2, dos. 108, p. 50.

³⁴ Ibidem, dos. 21, par. 1, p. 114.

³⁵ Ibidem, f. 919, inv. 2, par. 1, d. 1, p. 4.

³⁶ Ibidem, p. 5.

³⁷ Ibidem, p. 10.

³⁸ Ibidem, p. 9.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem, p. 29.

⁴¹ Ibidem, f. 727, inv. 2, d. 108, p. 21.

⁴² A.N.R.M., f. 727, inv. 2, d. 6, p. 173.

⁴³ Ibidem, d. 108, p. 25.

⁴⁴ Ibidem, f. 919, inv. 2, d. 1, part. 1, p. 73.

⁴⁵ *Cuvânt Moldovenesc*, martie 1918, nr. 21.

locotenent *Iurie Lișman*

APARIȚIA ELEMENTELOR MILITARE LA TRACI

Neamul tracilor apare în spațiul carpato-danubiano-pontic în urma procesului de *indo-europenizare*, proces cu care a avut loc aproximativ în mileniul III î.e.n. . După spusele istoricului grec **Herodot**, «*tracii sunt cei mai numeroși după indieni. Dacă ar avea o singură conducere și ar fi uniți în cuget, ei ar fi de neînvins și cu mult mai puternici decât toate semințiile pământului. Dar unirea lor e cu neputință și nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sunt ei slabi*».

Conform izvoarelor istorice, neamul tracilor ocupa un teritoriu destul de vast, care avea frontiere : la nord – Carpații nordici, la sud - Marea Egee, la est – Dunărea de mijloc cu șesul Panoniei și la vest – Râul Bug și Marea Neagră .

Prima mențiune scrisă despre neamul tracilor o putem găsi în lucrarea lui **Homer** *Iliada*. Conform acestui izvor, tracii au participat la apărarea *Troiei*, fiind niște luptători iscusiți, mai ales, în luptele cu carele, și mânuind bine sulițele. (În urma săpăturilor arheologice efectuate în sec. al XIX-lea de către savantul german Șliman s-a constatat că tracii nu numai că au participat la apărarea *Troiei*, dar și locuiau în împrejurimile ei). Pprincipalele arme cu care ostașii traci au luptat lângă *Troia* au fost spada, arcul cu săgeți cu vârful din bronz, toporul de luptă, lancea ,sulița ș.a. Pe cap ei purtau coifuri și se apărau cu apărătoarea de braț, lucrată din plăci de bronz, și cu scutul , confecționat din lemn căptușit cu piele.

Studiind cu atenție lucrările autorilor antici, care ne dau informații despre

locuitorii de pe ambele maluri ale Dunării, putem să tragem și unele concluzii cu privire la arta militară a luptătorilor traci. Armata tracică era formată din 2 categorii de luptători: pedestrașii și călăreții. Pentru traci erau caracteristice anumite modalități de rânduire și întrebuințare în luptă a forțelor,(în unele izvoare antice se relatează că ei ar fi învățat de le sciți dispunerea detașamentelor de călăreți în formă de unghi ascuțit cu vârful înainte. Fribolii (un alt trib tracic) aranjau ostea în patru rânduri: în primul rând se aflau ostașii mai slabi, în al doilea –cei mai încercați, apoi călăreții și în ultimul rând -femeile, care aveau misiunea să-i îndemne la luptă și să-i încurajeze pe bărbații mai puțin curajoși). Așadar, erau folosite, mai ales, în acțiunile de apărare, formațiunile liniare de luptă, cu o anumită eșalonare în adâncime , unde se aflau ostașii mai puternici care trebuiau să susțină primele rânduri, să poată manevra în timpul luptei și în momentele prielnice să decidă soarta bătăliei. Formațiunea de atac în unghi trebuia să pătrundă în rândurile adversarului, de asemenea, să apere propriile flancuri).

În milen.II î.e.n. triburile tracice se împart în 2 grupuri distincte:tracii de nord și tracii de sud (numiți în unele izvoare *tracii septentrionali și tracii meridionali*). Grupul nordic a fost înregistrat în izvoarele lumii antice la început sub numele de *geți*(întâlnit mai des în lucrările autorilor greci),iar mai târziu sub numele de *daci* la autorii romani), reprezentând, de fapt, un singur popor, dar care avea și anumite caracteristici proprii, ce-l distingeau de masa neamurilor sud-

tracice. În izvoarele istorice din sec. XIX locuitorii de la nordul Dunării erau numiți geto-daci, sau daco-geți. După cum mărturisesc sursele arheologice și izvoarele istorice, geto-dacii au creat o civilizație destul de puternică în centrul Europei antice.

Despre tribul geților, **Herodot** (484-425 î.e.n.) – părintele istoriei, în lucrarea *Istoria*. Conform relatărilor sale, în anul 514 î.e.n. geții au încercat să opună rezistență perșilor, conduși de regele **Darius**, considerat unul dintre cei mai mari regi ai lor. « *Înainte de a ajunge la Istru (Dunărea), Darius, îi supune mai întâi pe geți, care se cred nemuritori. Căci hotărându-se la o împotrivire îndărătnică, fură supuși îndată, cu toate că sunt cei mai viteji și mai drepti dintre traci...* ». Un alt contemporan al lui Herodot, **Tucidide**, în lucrarea *Istoria războiului peloponezian* informează despre așezarea geografică a geților, menționând că ei locuiau la nord de munții Haemus (Balcani) și erau vecini cu sciții.

O altă informație despre geți se referă la sec. al IV-lea î.e.n. De această dată este vorba de o formațiune tribală din spațiul carpato-danubian, care a opus rezistență lui **Alexandru Macedon** (336-325 î.e.n.) – vestit comandant de oști din perioada antică. În timpul expediției prin munții Haemus din anul 335 î.e.n. A. Macedon ajunge la Dunăre. După luptele duse cu tracii sudici în trecătorile Balcanilor, oastea macedoniană, număra 30 mii ostași, a ajuns la Dunăre. Despre luptele dintre macedonieni și geți a scris scriitorul grec Arian, în lucrarea sa « *Anabasis* »: « *Alexandru hotărî să treacă Istrul împotriva geților, care locuiau dincolo de râu. Pentru a înfrântui trecerea, Macedon a dat ordin să se adune cât mai multe bărci și trecu cu ele vreo 1500 de călăreți și 4000 pedestrași. Trecerea s-a petrecut noaptea, în fața unui câmp acoperit cu grâne dese, putând, astfel, să ascundă ieșirea la mal a*

trupelor. Iar când se crăpă de ziuă, oastea, condusă de Alexandru, porni la atac. Geții, luați prin surprindere, n-au putut ține piept acestui atac. De la început ei au fost nevoiți să se retragă într-o așezare fortificată, așezată la 5 km de fluviu, iar mai târziu au părăsit și această fortificație și împreună cu copiii și femeile s-au retras spre locuri cât mai depărtate de râu, în pustiuri. ».

Acceași formațiune politico - statală, care rezistase în fața oștirilor lui Macedon, se va opune cu succes și încercărilor de expansiune ale regatului elinistic al Traciei condus de generalul **Lisimah** (După moartea lui A. Macedon, imperiul a fost împărțit între generalii lui, Lisimah fiind unul din ei). De această dată trupele macedoniene vor fi învinse de geții nord-dunăreni, conduși de **Dromichaites**, care controla teritoriul getic din sudul Carpaților.

Prima confruntare între geți și macedonieni a avut loc, după unele surse în anul 300 î.e.n., după altele în 299 î.e.n. Conform izvoarelor scrise, Lisimah avu de înfruntat « *niște bărbați foarte pricepuți în războaie și care îl întreceau cu mult prin numărul lor* ». În această bătălie geții au obținut o victorie definitivă : « *El însuși (Lisimah) ajunsese într-o primejdie cât se poate de mare și scăpă cu fuga. Fiul său, Agatocles, fu luat prizonier de către geți* ». Înfrânt și în alte lupte, în anii următori, Lisimah a fost nevoit să încheie, prin anul 297 î.e.n., pace cu Dromichaites. În schimbul eliberării lui Agatocles, geții au obținut restituirea teritoriului de peste fluviu, ocupat de macedonieni.

În anul 292 î.e.n. Lisimah reîncepe războiul împotriva regelui get Dromichaites, trecând în nordul Dunării cu o armată destul de numeroasă. Împotriva oastei lui Lisimah Dromichaites a aplicat cu succes tactica « *pământului pârjolit* », organizând o apărare puternică, hărțuind continuu adversarul și

lovindu-l prin surprindere, mai ales în locurile de trecere. Datorită acestei strategii, nu peste multă vreme, oastea lui Lisimah a fost pusă într-o grea situație, căci peste tot ea a găsit pământul pustiit, nefiind în stare nici măcar să se aprovizioneze cu cele necesare. Pe când Dromichaïtes însă și-a păstrat forțele intacte, retregându-se fără să se implice într-o bătălie hotărâtoare. Oboseala, foamea și setea au început să facă ravagii în rândurile macedonienilor. Alegând momentul potrivit, când capacitatea de luptă a armatei lui Lisimah scăzuse, oastea getică, condusă de Dromichaïtes, a atacat decisiv și a distrus-o în întregime. Însuși conducătorul macedonienilor – Lisimah, împreună cu toți generalii săi, au fost făcuți prizonieri și duși la reședința lui Dromichaïtes din localitatea **Helis** (neidentificată). Soarta prizonierilor a fost hotărâtă de adunarea poporului (în acea perioadă societatea geto-dacică se afla în perioada *democrației militare*, rolul principal revenindu-le bărbaților înarmați, iar pe vremea lui Dromichaïtes crescuse considerabil rolul conducătorului militar, care putea lua hotărâri ce nu erau aprobate de adunarea poporului). Dezbaterile care au avut loc la adunarea poporului ce vizau soarta prizonierilor au fost descrise de **Diodor** din Sicilia: *«Adunați în număr mare oștenii geți cereau ca regele prizonier să fie pedepsit. Dromichaïtes se împotriva pedepsirii regelui. Dacă l-om omorî pe Lisimah - spunea el - alți regi au să-i ia domnia și se prea poate că regii aceștia să fie mult mai de temut decât înaintașul lor. Doar cruțându-l pe Lisimah, acesta, cum se și cuvine, are să se arate recunoscător tracilor, care i-au dăruit viața. Iar locurile întărite, aflate mai înainte vreme în stăpânirea tracilor, ei le vor dobândi înapoi fără nici o primejdie»*.

Până la urmă prizonierii macedonienii au fost eliberați. În schimbul eliberării,

Lisimah a acceptat să restituie geților teritoriile ocupate, inclusiv așezările întărite, stabilind frontiera de-a lungul Dunării, și s-a angajat să se abțină pe viitor de la acte agresive împotriva triburilor getice. Pacea a fost întărită prin căsătoria lui Dromichaïtes cu fiica lui Lisimah.

Arta militară a geto-dacilor a cunoscut ascensiuni noi trepte în perioada regelui **Burebista** (82-44 î.e.n.), caracterizată de istoricul grec **Strabon** în felul următor: *«Lăsând la o parte trecutul îndepărtat al geților, întâmplările din vremea noastră sunt următoarele: ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin, cumpătare și ascultare față de porunci, încât, în câțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie de temut și de romani»*. Statul dac, întemeiat de Burebista, a cunoscut o înflorire remarcabilă, nu numai din punct de vedere militar, dar și economic. În această perioadă în Dacia au fost ridicate cetăți, construite drumuri, temple, luate măsuri pentru intensificarea exploatarei zăcămintelor de aur, argint, fier, cupru, sare etc.

Datorită unificării triburilor dacice sub o singură stăpânire, a fost pus capăt luptelor interne, cea ce a dus la creșterea capacității de apărare a statului. Legile și exercițiile militare, introduse de Burebista, au contribuit la creșterea disciplinei militare, pregătirea de luptă a oștirii și a întregului popor pentru apărarea Daciei.

Izvoarele antice conțin numeroase știri despre organizarea militară a statului dac sub conducerea lui Burebista și a urmașilor lui. Astfel, se știe, că fiecare cetate (*davă*) avea garnizoana sa și conducătorul său: la periferii acest rol era îndeplinit de căpetenia dacă locală, care recunoștea autoritatea regelui,

iar în cetățile din centru această funcție era îndeplinită de un om al regelui.

După cum mărturisesc izvoarele istorice scrise și arheologice, armata lui Burebista era formată din oastea a regelui și oastea căpeteniilor locale.

Potrivit spuselor lui Strabon, ambele oști, sub comanda supremă a regelui, puteau să conțină un număr impresionant de luptători- 200 mii. Pentru a aduna această forță uriașă, Burebista și-a organizat un sistem de înștiințare- semnalizare și de mobilizare destul de bine gândit.

Efectivul armatei era format, conform tradiției, din *călărime și pedestrime, trupe și tehnică de asediu de distrugere* includea în rândurile ei și *specialiști în construcții militar*. Pentru a putea conduce o armată atât de mare era necesară o anumită organizare pe structuri militare, în fruntea cărora se aflau căpeteniile de diferite ranguri.

În expedițiile sale obișnuite Burebista folosea numai o parte din oaste: restul trupelor rămăneau să apere cetățile din zona centrală a statului și fortificațiile din ținuturile mărginașe.

Despre armele dacilor din timpul lui Burebista găsim mențiuni în diferite surse dar, principalul izvor istoric rămâne **Columna lui Traian** - monument ridicat de arhitectorul Apolodor din Damasc, în anul 113 la Roma din ordinul lui Traian (armamentul n-a suferit mari modificări între domnia lui Burebista și cea a lui Decebal).

Principalele arme ale dacilor erau: săbia dreaptă, săbia curbă, pumnalul (*achinachis*), cuțitul de luptă, lancea, sulita, arcu cu săgeata cu vârful din bronz sau fier.

Ostașii aveau scuturi făcute din lemn sau piele, cu partea centrală conecționată din fier, armuri și coifuri. Oastea lui Burebista dispunea și de mașini de război folosite ulterior în războaiele daco-romane.

Oștenii daci purtau în luptă steaguri cu *balaurul dacic*, reprezentat în numeroase

scene de pe Columna lui Traian. El era constituit dintr-un cap de lup (din bronz) și un «trup» făcut din pânze prinse de cap. Fragmente asemănătoare au fost descoperite cu mult înainte până la Burebista în așezări geto-dacice, ceea ce demonstrează vechimea lui considerabilă.

O dată cu conturarea politică și militară a statului dac sub conducerea lui Burebista, organizarea unui sistem de fortificații bine încheiat a devenit o necesitate vitală.

După tehnica utilizată la construcție, cetățile pot fi împărțite în fortificații: a) de pământ și b) din piatră.

După funcția lor distingem:

Așezări fortificate - erau construite în locuri puțin accesibile, fiind apărate, de regulă, din 3 părți de terenuri abrupte, greu, dacă nu chiar imposibil, de escaladat. Singura porțiune de teren accesibilă era barată printr-un val de pământ sau de piatră fărâmată, pe coama căruia se ridica o palisadă din lemn. Adeseori valul era precedat de un șanț de apărare fără apă.

Cetățile (davele) - erau răspândite în toate zonele populate de geto-daci, fiind construite, în temei, din piatră, având ziduri destul de groase. Majoritatea cetăților erau ridicate pe locuri înalte, folosindu-se astfel și apărarea naturală. Deși asemănătoare, cetățile nu erau niciodată identice. Planul lor era diferit și depindea de configurația terenului și dimensiunile cetății. Suprafața cetăților varia de la 1-10 km² până la 40-100 km². În prezent în spațiul Carpato-Nistorean sunt cunoscute peste 72 de cetăți geto-dacice.

Burebista s-a afirmat ca un strălucit conducător militar. Campaniile organizate de el au jucat un rol însemnat în unirea teritoriilor geto-dacice. Izvoarele antice amintesc de un șir de războaie victorioase purtate de armata lui Burebista împotriva orașe - colonii grecești, triburilor celtice.

În anul 49 î.e.n. el se amestecă și în treburile interne ale Imperiului Roman.

În acest an se începuse un războiul civil între **Cezar** și **Pompeius**. Burebista a încercat să profite de această situație și să acorde ajutor unuia din pretendenți la conducere. O alianță cu Cezar era greu de conceput, deoarece el ducea o politică de expansiune și era clar că nu va accepta existența unui stat puternic în apropierea frontierelor romane. În schimb, Pompeius prefera o politică de organizare a unui sistem de state aliate. Până la urmă Burebista s-a hotărât să-i acorde ajutor lui Pompeius. Deznodământul războiului dintre Cezar și Pompeius s-a petrecut însă înainte ca Burebista să fi putut interveni cu armata sa pe teatrul de operații. La 9 august al anului 48 î.e.n. Cezar a învins armata lui Pompeius în bătălia de la **Pharsalus**. Pompeius se retrage în Egipt, unde este omorât în anul 45 î.e.n.

O confruntarea între daci și romani devenise acum mai mult ca posibilă. Acest lucru nu s-a întâmplat deoarece la mijlocul lunii martie a anului 44 î.e.n. Cezar a fost ucis în Senat de complotiștii conduși de **Brutus** și **Casius** și aproximativ tot cam în aceeași vreme a fost înlăturat de un grup de complotiști și Burebista.

După moartea marelui rege dac statul său s-a destrămat în 4, iar după alte izvoare în 5 regate. Contemporanii au recunoscut în Burebista cea mai mare personalitate militară și politică pe care a avut-o Tracia într-un decret al locuitorilor cetății **Dionijspolis** este scris: *«În timpul din urmă regele Burebista ajungând cel dintâi și, cel mai mare dintre regii din Tracia și stăpânitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre»*.

O nouă înflorire și dezvoltare a statului dac, a tacticii și a strategiei de luptă a armatei geto-dacice are loc pe timpul regelui

Decebal (87-106). Istoricul **Dio Casius** îl caracterizează pe Decebal în felul următor: *«era foarte iscusit la planurile de război și priceput la înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru al ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani»*.

Timp de 20 de ani cât a condus statul dac, Decebal a dus trei războaie, destul de crâncene, cu cel mai periculos dușman din acele timpuri- Imperiul Roman. În timpul acestor războaie regele dac s-a manifestat ca un conducător iscusit de oști, reușind de nenumărate ori să-i învingă pe romani, păstrând astfel independența statului, iar atunci când a suferit înfrângere și a văzut că întreg teritoriul statului său a fost cucerit, Decebal s-a sinucis, tăindu-și gâtul cu sabia, pentru a nu cădea viu în mâinile dușmanului.

În timpul războiului din anii 85-89 Decebal, folosind cunoștințele sale în domeniul artei militare, a reușit să-l atragă pe generalul roman **Cornelius Fuscus** într-o capcană și să-l învingă. Dacii au capturat un număr mare de prizonieri și mașini de război, de asemenea și stindardul unei legiuni romane.

După victoria asupra lui Fuscus, în anul 88, dacii au fost nevoiți să opună rezistență unei noi armate romane, conduse de **Tetius Iulianus**. Principala bătălie a fost dată în strâmtoarea de la Tapaie. Despre această bătălie **Dio Casius** scrie: *«în vremea războiului dacic s-au întâmplat următoarele evenimente vrednice a fi pomenite. Iulianus printre alte măsuri bune luă și pe aceea de a-i obliga pe soldați să scrie pe scuturi numele lor și ale centurionilor, pentru a se deosebi mai lesne de dușmanii lor care se vor lupta la Tapaie, măcelări pe cei mai*

mulți dinrte ei. Decebal se temu ca romanii victorioși să nu pornească spre capitala lui. De aceea taie copacii din preajma lor la o oarecare înălțime și puse arme pe trunchiuri, pentru ca dușmanii să creadă că sunt soldați și să se retragă înspăimântați, ceea ce s-a și întâmplat».

În anul 89 romanii, fiind învinși de către triburile marcomane, au fost nevoiți să încheie pace cu dacii. Răzgul pașnic a durat până în anul 101 când noul împărat al Romei, **Traian**, începe o nouă confruntare cu trburile nord-dunărene.

În fața noului pericol mașina de război dacică a fost repartizată cu chibzuință de iscusitul conducător al Daciei. O parte a oastei a primit ordin de a hărțui mereu adversarul. O altă parte a fost destinată pentru apărarea cetăților, și în primul rând, a cetăților ce barau calea spre Sarmizegetusa – cetatea de scaun a lui Decebal.

Întreaga armată era condusă de regele Decebal, care era ajutat de o elită de comandanți iscușiți, ca **Vezina**, **Bicilis**, **Duras** și fratele său **Diegis**.

Prima mare confruntare între armatele celor doi regi a avut loc la **Tapaie**. Ea a fost foarte sângeroasă, Decebal a hotărât însă să-și păstreze forțele în scopul organizării unei noi rezistențe.

După bătălia de la Tapaie, înaintarea romanilor spre capitala Daciei era foarte anevoioasă și grea, deoarece dacii evitau mereu, o nouă confruntare hotăritoare, opunând, rezistență de scurtă durată, retrăgându-se în locuri greu de pătruns.

În timp ce legiunile romane înaintau spre capitala Daciei, Decebal împreună cu aliații săi, au pregătit, în secret, o amplă acțiune de contraofensivă la Dunărea de Mijloc, în spatele dușmanului. Astfel în iarna anului 101-102 trupele dacice sprijinite de călăreții roxolani, trec Dunărea și atacă cetățile romane din **Dobrogea**, tăind liniile

de comunicație romane. Traian a fost nevoit să lase în Carpați forțe considerabile pentru a menține pozițiile cucerite, iar cu grosul armatei s-a îndreptat spre noul teatru de război.

Bătălia principală s-a dat pe platoul de la **Adamclisi** și a fost destul de înverșunată și sângeroasă. Deși au luptat cu dârzenie, forțele aliate ale dacilor, roxolanilor și sarmaților au fost îfrânte. Despre această bătălie Dio Casius scrie « ... au căzut aici ostași de ambele părți, iar numărul răniților romani a fost atât de numeros încât, nemaiajungând bandaje, însuși împăratul a fost nevoit să-și rupă veșmintele spre a le preface în bandage pentru legatul răniților și că în amintirea celor ce s-au jertfit pe cîmpul de luptă Traian a poruncit să se ridice un altar, la care să se facă slujbe de pomenire ăm fiecare an». Câțiva ani mai târziu, tot din ordinul împăratului, la Adamclisi, pentru glorificarea victoriei, a fost înălțat un monument triumfal, numit **Tropeum Traiani**.

După această confruntare a urmat un răgaz de pace, care a durat până în anul 105, când se începe ultimul război daco-roman. Cu toate că rezistența dacilor a fost destul de înverșunată, totuși ei n-au putut rezista trupelor mult mai numeroase ale romanilor, care până la urmă, reușesc să cucerească puternicul stat dac. Însă romanii n-au putut să-l facă prizonier pe regele dacilor, care a hotărât să se sinucidă, decît să fie purtat în lanțuri.

Din cele expuse mai sus putem spune cu fermitate că geto-dacii au avut din cele mai vechi timpuri o armată destul de puternică și bine instruită. Ei au putut să-și apere hotarele statului, luptând cu așa vestiți comandanți ai antichității, cum au fost: **Darius**, **Alexandru Macedon**, **Lisimah** și **Traian**. În aceste bătălii conducătorii geto-daci și-au perfecționat cunoștințele militare transmițindu-le urmașilor lor.

Procedee de luptă ca tactica pământului pârjolit, evitarea bătăliei principale și hărțuirea continuă a adversarului, folosite de geto-daci, au fost foarte bine însușite și folosite de urmașii lui **Decebal Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Ioan Vodă cel Viteaz, Petru Rareș ș. a.**

Bibliografie selectivă:

1. Crișan I., „Civilizația geto-dacică” București, 1993
2. Crișan I., „Statul geto-dac”, București, 1977
3. Manea, „Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până în 1821”
4. Petolescu C. „Scurt istoric al Daciei Romane” București, 1995
5. Petolescu C., „Decebal regele dacilor” București, 1991
6. Berciu D., „Dela Burebista la Decebal”, București, 1980
7. Tudor D., „Decebal și Traian”, București, 1997
8. Xenopol A., „Istoria românilor din Dacia traiană” Vol. I și II
9. Xenopol A., „Istoria românilor de la început până în sec. VII” București, 1995
10. Boldur A., „Istoria Basarabiei”, București, 1992
11. Marghiton L., „Decebal”, București, 1997
12. Almaș D., „Decebal eroul strămoșilor”, București, 1972
13. Daicoviciu C., „Dacia”, Cluj 1969
14. Iorga N., „Istoria Românilor” București, 1988
15. Nstor I., „Istoria Basarabiei” Chișinău, 1991
16. Părvan V., „Getica” Chișinău, 1992
17. Istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă, Chișinău, 1992

SCURT GHID CRONOLOGIC

Milen. IV- mil. II î.e.n.— în urma migrărilor în masă a triburilor apar primele conflicte. În societate rolul principal începe să-l joace conducătorii de triburi și căpeteniile militare. Crește foarte mult numărul pieselor de armament, în special a vârfurilor de săgeți și de sulițe, confecționate din silex, al toporașelor-ciocane de luptă din pitră și din os.

Mil. III î.e.n.— are loc procesul de *indoeuropenizare*. În urma acestui proces pe parcursul milen. III î.e.n. se delimitează mari grupuri etnice: tracii, iranienii, elinii, germanii, slavii etc.

Șf. Milen. II î.e.n.— un rol important în societate începe să-l joace calul, care devine unul

din principalele mijloace de transport și de călărie. Se perfecționează procedeele de luptă, fiind răspândite pe larg armele pentru atac și de apărare.

Sf. milen. II î.e.n.- înc. milen. I.e.n.— la traci se înregistrează o maximă extindere teritorială. Ei ocupau imensul teritoriu : *de la Dunărea Mijlocie până la râul Bug, din nordul munților Carpați până pe litoralul estic al Mării Egee.*

Milen. I î.e.n.— neamul tracic se împarte în două mari grupuri: *tracii de sud și tracii de nord.* Totodată, ei se împart în mai multe triburi, care, după spusele lui Herodot, *«poartă mai multe nume, fiecare după ținutul în care locuiește».*

Sec.XII – IX î.e.n.— apar primele cetăți, care erau îngrădite cu un val de pământ și aveau o suprafață până la 80 ha. Ele serveau ca loc de refugiu pentru întreaga comunitate.

Sec. VIII-VII î.e.n.— **Homer** în lucrarea «*Iliada*» aduce unele informații despre neamul tracilor. Conform acestui izvor, tracii au participat la apărarea **Troiei**, «*fiind înarmați cu arme grozave și călări pe cai rezeți ca vîntul*».

Anii 540-470 î.e.n.— **Hecateu din Milet** în lucrarea «*Călătorie în jurul pământului*» vorbește despre triburile tracice **ale crobizilor și trizilor**.

Anii 484 –425 î.e.n.— **Herodot** își publică vestita sa carte în 9 volume «*Istoria*», pentru care a fost numit **părintele istoriei**. Despre neamul tracilor Herodot scrie: «*după indieni neamul tracilor este cel mai mare. Dacă ar avea o singură conducere și ar fi uniți în cuget, ei ar fi cu mult mai puternici decât toate semințele pământului. Dar unirea lor e cu neputință și nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sînt ei slabi*». Tot el menționează pentru prima dată pe geți : «*Înainte de a ajunge la Istru, regele perșilor birui mai întîi pe geți, care se cred nemuritori*».

Sec. V î.e.n.— se formează primul regat getic - **regatul odrizilor**. Despre acest regat scrie grecul **Tucidide** în lucrarea *Istoria războiului peloponisi-an*. În această lucrare autorul menționează că «*geții locuiesc dincolo de munții Haemus (Balcani) între fluviul Istros (Dunăre) și Pont Euxinos (Marea Neagră), mai mult spre mare. Geții și populațiile acestui ținut se învecinează cu sciții, au aceleași arme și sunt toți arcași călări*»

Anii 431-424 î.e.n.— domnia regelui **Sitalches**, fiul lui **Teres**. În această perioadă regatul Odris atinge apogeul dezvoltării.

Sec.IV î.e.n.— datează primul stindard tradițional al geto-dacilor —*capul de lup cu corp de dragon*.

Anii 335 î.e.n. - conflictul militar între A. Macedon și triburile geto-dacice din nordul Dunării.

Anii 300 – 290 î.e.n. – au loc conflicte militare între geții nord –dunăreni coduși de **Drmichaites** – un, *basileus* al tracilor (menționat de **Diodor din Sicilia**) și macedonienii conduși de generalul **Lisimah**. **Drmichaites** nu numai că reziztase atacului macedonian, dar a reușit să-i facă prizonieri pe **Lisimah** și feciorul său **Agatocle**, care, până la urmă, au fost eliberați.

Sec. III î.e.n. - colonia grecească **Histria** acceptă protecția lui **Zalmodegikos** – *basileu* get ,care a stăpînit pământurile dintre Carpați și Nistru. Un decret al adunării obștești a Histriei *menționează încheierea cu succes a unei solii trimise de cetate la Zalmodegikos* , în urma căreia se obține de la acesta înapoierea ostaticilor și restituirea veniturilor cetății

Anii 200 î.e.n. - regele **Remaxos** – un urmaș al lui **Zamoldegikos**, cu un detașament de călăreți acordă ajutor Histriei , care a fost atacată de un alt rege geti-dacic, **Zoltes**. Acest episod a fost consemnat într-un decret Histrian.

Anii 180-150 î.e.n. -potrivit istoricului **Trogus Pompeius**, geții ,conduși de regele **Oroles**, opun rezistență **triburilor bastarne** - populație de origine germanică. Prima confruntare s-a soldat cu o înfrângere grea pentru geți. « *Ca pedeapsă pentru slăbiciunea arătată ei au fost siliți , din porunca regelui, ca atunci cînd vor dormi să pună capul în locul picioarelor și să facă treburi casnice în locul soțiilor lor. Pedeapsa a fost înlăturată numai după ce prin vitejia lor au șters rușinea, obținând victorie asupra adversarului* ».

Anii 112-100 î.e.n. - geto-dacii din spațiul carpato - nistrean participă împreună cu triburile bastarnilor , scordiscilor și armatele regelui Pontului,

Mitridat VI Eupator, împotriva romanilor. Expediția suferă eșec.

Anii 82- 44 î.e.n. - triburile geto-dacice din spațiul Carpato-Danubiano-Pontic sunt conduse de către regele **Burebista**. În această perioadă statul dacilor devine foarte puternic, regele putând ridica sub arme circa 200 mii oșteni. Acest lucru le-a permis geto- dacilor să cucerească un șir de teritorii și, după spusele lui **Strabon**, « *a ajuns să fie temut și de romani* ».

Anii 60 î.e.n. - **Burebista** învinge triburile celtice ale boilor și tauriscilor, extinzându-și hotarele până la Dunărea de Mijloc și Munții Slovaciei.

Anii 55 –52 î.e.n. - **Burebista** cucerește coloniile grecești de la Olbia până la Apolonia: rezistența opusă de Olbia , **Histria**, **Mesambria** a fost înfrântă , iar cetățile distruse parțial sau în întregime. **Statornicind**, **vremelnic** , hotarele sudice ale statului dac la **Munții Haemus** (**Balcani**), **Burebista** devine, potrivit textului emis de cetatea grecească **Dionysopolis** în cinstea lui **Acorneon** , « *cel dintâi și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit peste Tracia, stăpînind tot ținutul de dincolo și de dincoace de fluvium* ».

Vara anului 48 î.e.n. - **Burebista** hotărăște să-i acorde ajutor militar lui **Pompeius**, care se lupta pentru putere în **Roma** cu **Cezare**. Bătălia principală a avut loc la **Pharsalos** , însă trupele trimise de **Burebista** n-au participat, deoarece **Pompeius** a acceptat lupta, înainte sosirii oștirilor getice. Părăsit de propria armată, **Pompeius** fuge de pe câmpul de luptă, ascunzându-se în Egipt, unde și este asasinat mai târziu.

Anii 44 î.e.n. - regele geto-dacilor **Burebista** este asasinat. Statul său se destramă în 4 , iar mai târziu în 5 regate.

mebru corespondent al A.Ș.M. *Andrei Eșanu,*
Valentina Eșanu

DINASTIA UNOR PÂRCĂLABI ORHEIENI (SEC.XVI-XVIII)

În părțile de Răsărit pe întreg parcursul sec. XV-XVIII unul dintre cele mai importante centre de apărare a Țării Moldovei a fost cetatea Orheiului. Funcțiile de comandant militar al cetății și cea de administrator al ținutului le îndeplinea pârcălabul. Dacă primul pârcălab în istoria Moldovei este atestat pe la 1411, apoi primii pârcălabi orheieni sunt identificați, după izvoarele scrise, cu începere din epoca lui Ștefan cel Mare.

Primul pârcălab de Orhei este menționat pe la 1470, când îl aflăm în calitate de pârcălab pe Radu Gangur. Formarea unei pârcălăbii la Orhei este legată de politica lui Ștefan cel Mare de întărire a hotarelor de răsărit al Țării Moldovei. Pe parcurs de câteva secole pârcălăbia de Orhei a jucat un rol important în sistemul defensiv al Țării Moldovei. Ca pârcălab de Orhei îi aflăm de asemenea pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare pe cunoscutul boier Vlaicu și fiul său Duma, apoi au urmat și alții.

În lucrarea de față ne propunem să ne oprim la o puternică ramură de pârcălabi orheieni Danciu Durac care a dat în sec. XVI-XVIII mai multe generații de pârcălabi, stăpâni ai cetății Orheiului. În anii 1572-1574 sunt atestați la Orhei pârcălăbii Danciul și Cârstea¹.

Danciu (Danciul) contemporan cu Ioan-Vodă cel Viteaz (1572-1574), care este atestat ca pârcălab la Orhei de la 12 martie

1572² până la 10 mai 1574³, în anii de domnie a acestui voievod și se pare că a căzut din această funcție în urma pierderii de către moldoveni a războiului antiotoman. Afirmăm aceasta, deoarece din 25 iunie 1574 este atestat ca pârcălab de Orhei Bucium Condrea⁴. Pe acea vreme Danciu deținea până în luna mai 1573 dregătoria la Orhei împreună cu Cârstea⁵, iar un timp scurt (12 martie – 10 mai 1574⁶) cu un oarecare Ieremia⁷, timp în care figurează cu același titlu (pârcălab de Orhei) în sfatul domnesc. După o absență destul de îndelungată în izvoarele vremii Danciu re apare în prim planul scenei politice din Moldova în timpul domniei lui Petru Șchiopul, când pe la 14 ianuarie până la 8 aprilie 1584⁸ îl aflăm împreună cu ginerele său Stahor Durac în calitate de membri ai sfatului domnesc și concomitent de pârcălabi la Orhei. Prin 1588 Danciu nu mai deținea funcția de pârcălab de Orhei, deoarece el hotărânicește niște moșii în ținutul Sorociei “ca fost pârcălab”⁹, dar în cursul anului 1593 este atestat ca pârcălab de Hotin¹⁰. În 1603 Danciul “fost pârcălab” este rânduit de Ieremia Movilă voievod să hotărânicească o moșie în ținutul Orheiului¹¹. După toate probabilitățile acest Danciu era de prin părțile Orheiului, stăpânind părți din moșia răzăsească Isacova și prin căsătoria cu Buna, fiica lui Roman Morošanu¹² obține drept zestre alte părți din moșia Morozeni din același ținut¹³. Din

această căsătorie ale lui Danciu cu Buna aflăm din izvoarele vremii pe următorii descendenți: Maricuța, Ana, Baluța, Irina¹⁴. Dintre acestea atragem atenția asupra Maricuței, care s-a căsătorit cu Stahor Durac¹⁵.

După cum s-a dovedit mai târziu, Danciu a pus începuturile unei întregi dinastii de pârcălabi în această parte a țării, căci după cum vom încerca să arătăm mai jos, ulterior pe parcursul secolelor XVI-XVIII, timp în care în scaunul pârcălăbiei de la Orhei s-au perindat mai multe generații de pârcălabi din vița boierească Durac, care s-au tras din acest strămoș comun Danciu.

Fie datorită influenței socrului său Danciu, care a ajuns în sfatul domnesc sub diferiți domni, fie anumitor calități proprii, **Stahor Durac** ajunge în sfatul domnesc pe la 1584 în calitate de pârcălab de Orhei¹⁶, funcție, pe care o va mai deține și la 25 aprilie și la 25 iunie 1589 împreună cu un oarecare Capotici¹⁷. Nu cunoaștem cât timp a deținut Stahor Durac funcția la Orhei¹⁸, dar deja la 16 iunie 1591 îl găsim în post de pârcălab de Hotin¹⁹. Se prea poate, în aceeași funcție de pârcălab de Hotin Stahor Durac împreună cu un oarecare Avram (de Hotin - n.n.), din porunca voievodului țării la 8 mai 1602 îl însoțeau pe un demnitar polonez până la Ciobărciu²⁰.

Deocamdată nu am reușit să aflăm cine erau predecesorii lui Stahor, dar evident că erau de neam boieresc, căci numai datorită acestei obârșii ajunge în sfatul domnesc și în alte dregătorii, cum și cea de pârcălab. Se prea poate, Stahor Durac era de asemenea din părțile Orheiului, mediu în care se apropie de Danciu. Legăturile dintre cele două spițe de boieri se întăresc atât prin căsătoria lui Stahor Durac cu Măricuța, fiica lui Danciu și a Bunei, cât și prin aceea că pe la 1589 pârcălabul de atunci a Orheiului (Stahor Durac) procură părți din aceleași

moșii ale satelor Isacova și Morozeni, unde avea de mai multă vreme proprietăți și socrii săi²¹. Alianța acestor două ramuri boierești a pus, de fapt începuturile dinastiei Durac de pârcălabi Orheiieni, care după cum vom încerca să arătăm mai jos, s-au menținut în scaunul orheian până în prima jumătate a sec. al XVIII-lea.

Nu poate fi exclusă originea ruteană-ucraineană a lui Stahor Durac, căci după cum observa S. Zotta²², numele său nu este decât o poreclă, care în traducere românească, ar însemna "prost", "prostănac". Totuși, în pofida acestui calificativ Stahor se vede că era un om cu destulă avere, și se stabili în Moldova de prin părțile rutene ale Poloniei. Căsătoria lui Stahor Durac cu Măricuța a dat o generație numeroasă. Izvoarele atestă pe 7 copii ai lor: Dorda, Marula, Țonea²³, Costin, Dumitru, Grigorcea (Gligorcea) și Mihalcea²⁴. Dintre acești urmași s-au evidențiat ultimii doi, care de asemenea ajung să dețină dregătoria de pârcălabi.

Astfel, **Gligorcea Durac** este atestat cu titlul de pârcălab la 4 aprilie 1636²⁵, pe când cumpăra partea lui Badiul din aceeași moșie Morozeni, unde părinții săi stăpâneau de mai multă vreme alte părți ale acestei moșii. Deocamdată nu am reușit să stabilim în care anume cetate ori ținut deținea Gligorcea dregătoria de pârcălab. S-ar putea admite că era în funcție chiar la Orhei împreună cu alt pârcălab Petre Trufașul, menționat în același izvor²⁶. În afară de aceasta, zăpăditul de mărturie, din care ne parvin informațiile, ne mai vorbește despre faptul că neamul Durac își consolida averile funciare în moșia satului Morozeni. Aceasta ne arată că Stahor Durac cu urmașii săi s-au stabilit, având casă și părți de moșie în Morozeni. Gligorcea Durac deținu funcția de pârcălab doar scurtă vreme. Faptul că nu este atestat ulterior nici în alte surse documentare ale vremii ne face să admitem că el a murit în curând după

această dată (1636). La fel ca și tatăl său Gligorcea Durac a avut o familie numeroasă, din care am identificat 5 copii ai săi: Apostol, Chiriac, Alexandra, Dochîța și Maricuța, atestați într-un izvor târziu din 18 septembrie 1783 cu ocazia "Însemnării stânenilor găsiți la măsurătoare în moșia Morozeni"²⁷.

În același timp fratele său **Mihalcea Durac** încă înainte de 1 aprilie 1638 era căpitan²⁸, la 1 ianuarie 1639²⁹ el mai deținea această funcție (de căpitan), probabil, de Orhei, căci deja la 19 august 1639³⁰ îl aflăm în scaunul de pârcălab al aceleiași cetăți, pe când întărea cumpărarea unui țigan în târgul cu același nume. Spre deosebire de Gligorcea, Mihalcea Durac s-a aflat în această dregătorie mai multă vreme, deoarece el este atestat în această funcție și la 8 aprilie 1646³¹ în calitate de martor la o vânzare a unor averi. Se poate, la această urmă dată Mihalcea Durac împărțea funcția sa cu un oarecare "Mihuleț de Orhei", care apare în calitate de martor cu aceeași ocazie³². Anticipând evenimentele ținem să arătăm că ulterior prin anii '70 ai sec. al XVII-lea un Andrei Mihuleț, după cum s-a dovedit ginere a lui Mihalcea Durac și probabil fiul lui "Mihuleț de Orhei", menționat mai sus, va deține, de asemenea, dregătoria de pârcălab al Orheiului. Faptul că după 1646 Mihalcea Durac dispare din izvoarele vremii pare să ne vorbească că el după această dată nu a mai deținut vreo funcție sau a decedat. Din urmașii direcți ai lui Mihalcea Durac sunt identificate documentar de Aurel Sava 6 copii, pe Fentea din căsătoria cu Goftoana Nădăbaico³³, iar ceilalți din căsătoria cu Axenia: Ghinia, Ilinca, Botea, Gheorghe și Salmaș³⁴. După moartea lui Mihalcea Durac Axenia se căsătorește a doua oară cu stolnicul Alexandrinco³⁵. Fiica cea mai mare, Fentea s-a căsătorit cu Andrei Mihuleț, pârcălab de Orhei³⁶, arătat mai sus. Botea a

fost căsătorită cu Dumitrașcu Murguleț, care pe la 2 mai 1677 era vornic de poartă³⁷, Gheorghe Durac, care moare în Țara Leșască³⁸, iar Salmaș căsătorit cu o oarecare Chilia³⁹.

Dacă ramura Durac prin Mihalcea a continuat mai ales prin ginerele său Andrei Mihuleț, căci fiul său, Salmaș, nu s-a manifestat prin nimic deosebit, apoi prin ramura lui Gligorcea dinastia Durac se va manifesta din plin în deceniile următoare prin fiul acestuia – Apostol Durac, care a fost o figură importantă în evenimentele din a doua jumătate a sec. al XVII-lea și prin ginerele său Loghin Clucerescu.

Carierea lui **Apostol Durac**, fiul pârcălabului de Orhei Gligorcea Durac începe să se profileze în a doua jumătate anilor 50 ai sec. al XVII-lea, după căderea din scaunul Moldovei a lui Vasile Lupu (1653). Deprinzând, se vede, meșteșugul armelor de la tatăl său tânărul Apostol Durac este atras de iureșul evenimentelor legate de rivalitățile ce izbucniseră în Țara Moldovei, pentru scaunul domnesc în această perioadă. Se știe că domnitorii sau pretendenții la tron adunau oaste de țară sau năimeau pentru aș atinge scopul mercenari. În aceste împrejurări de răsturnări caleidoscopice de situație, la un moment, dat Apostol Durac se afla în tabăra ostilă voievodului Gheorghe Ghica, care a deținut tronul țării din martie 1658 – noiembrie 1659. Se prea poate că Apostol Durac era în tabăra lui Constantin Șerban, care a venit asupra lui Gheorghe Ghica cu oaste adunată de prin ținuturile de margine. În noiembrie 1659 Constantin Șerban a fost silit să se retragă din Moldova. Probabil împreună cu el, printre cei refugiați se afla și protagonistul nostru Apostol Durac, căci într-o sursă din epocă se arată că "de scârba și de urgia lui Gheorghe Ghica voievod" el pribegise în țări străine⁴⁰. Pentru a potoli spiritele intervin turcii, care îl

strămută pe Gheorghe Ghica la sfârșitul anului 1659 în scaunul Țării Românești. Îndată ce tronul Țării Moldovei este ocupat de Ștefăniță Lupu (noiembrie 1659- ianuarie 1661) tânărul oștean Apostol Durac își refăcu apariția în patrie și chiar se alege cu funcția de căpitan, atestat în acest post la 24 mai 1660⁴¹. Se pare, că în luptele și rivalitățile interne din 1661, când în tronul Țării Moldovei se perindă câțiva domnitori Apostol Durac își pierde căpitănia căci la 12 ianuarie 1662 este menționat "ca fost căpitan"⁴². Dar în scurtă vreme este observat de Eustratie Dabija voievod, căci la 12 ianuarie 1662 domnul îi restituie satul Ivănești cu o prisacă în ținutul Vasluiului, confiscat de Gheorghe Ghica voievod⁴³. Ba mai mult, la 21 aprilie a aceluiași an, îl aflăm că deținea deja dregătoria destul de înaltă, pe cea de agă⁴⁴.

În domnia lui Eustratie Dabija voievod (1661-1665) Apostol Durac se bucură de toată încrederea domnitorului, căci prin 1665, alături de Gligorie Hăbășescul este atestat în rang de pârcălab de Soroca. De exemplu în această postură Apostol Durac rezolvă o plângere la 30 iulie⁴⁵, iar la 28 august 1665⁴⁶ semnează un zăpis în calitate de martor⁴⁷.

Nu cunoaștem cu exactitate cât timp s-a aflat în această din urmă dregătorie, dar izvoarele ulterioare arată că și voievozii care s-au perindat în tronul Țării Moldovei, după Eustratie Dabija, au apelat la serviciile sale, probabil, și prin faptul că acumulasă o anumită experiență militară și administrativă. Astfel, mai ales în domnia lui Iliș Alexandru (1666- noiembrie 1668) la 30 aprilie 1667⁴⁸ îl aflăm pe același Apostol Durac atestat în calitate de serdar, probabil, de Orhei, deoarece își dispută drepturile asupra unei familii de țigani chiar în acest târg. Ba mai mult, în anul următor de prin luna iunie, același domnitor îl ridică

în înalta dregătorie de mare medelnicer (fiind atestat în acest post la iunie - 18 august⁴⁹; 9 septembrie⁵⁰ și 12 octombrie 1668⁵¹). Nu este exclus că domnitorul l-a răsplătit în felul acesta pentru anumite servicii, care au contribuit la obținerea tronului de către acest domn. Se vede că el s-a menținut în această funcție până la sfârșitul domniei lui Iliș Alexandru. Acest din urmă eveniment l-a trecut pe Apostol Durac pentru un timp pe un plan secundar, căci în anii următori el este atestat ca fost serdar (20 aprilie 1669⁵²; 12 iulie 1670⁵³), ca fost medelnicer (28 iunie 1671⁵⁴; 1 august 1671⁵⁵).

Astfel, în anii 60 ai sec al XVII-lea fiul lui Gligorcea pârcălabul de Orhei, Apostol Durac reuși să se impună în evenimentele din această perioadă urcând diferite trepte în ierarhia societății de atunci de la căpitan până la cea de mare medelnicer și tot odată unul dintre sfetnicii cei mai apropiați ai domnului, intrând astfel în rândurile mari boierimi dregătore a țării. Pe de altă parte, după unele estimări, destul de aproximative am spune noi, Apostol Durac deveni în această vreme un boier destul de bogat. Luându-i aparțineau către această perioadă moși și părți de moșie în satele: Măgirești, Isacova, Morozeni, Ohrincea, Onițani⁵⁶ din ținutul Orhei, Ivănești din ținutul Vasluiului⁵⁷ și Olășei⁵⁸. Despre proporțiile impunătoare ale averilor imobiliare ale lui Apostol ne vorbește și faptele că el a lăsat moștenire fiului său Lozonschi Durac părți din moșiile: Zmieni, Păulești, Bălăceni⁵⁹ și

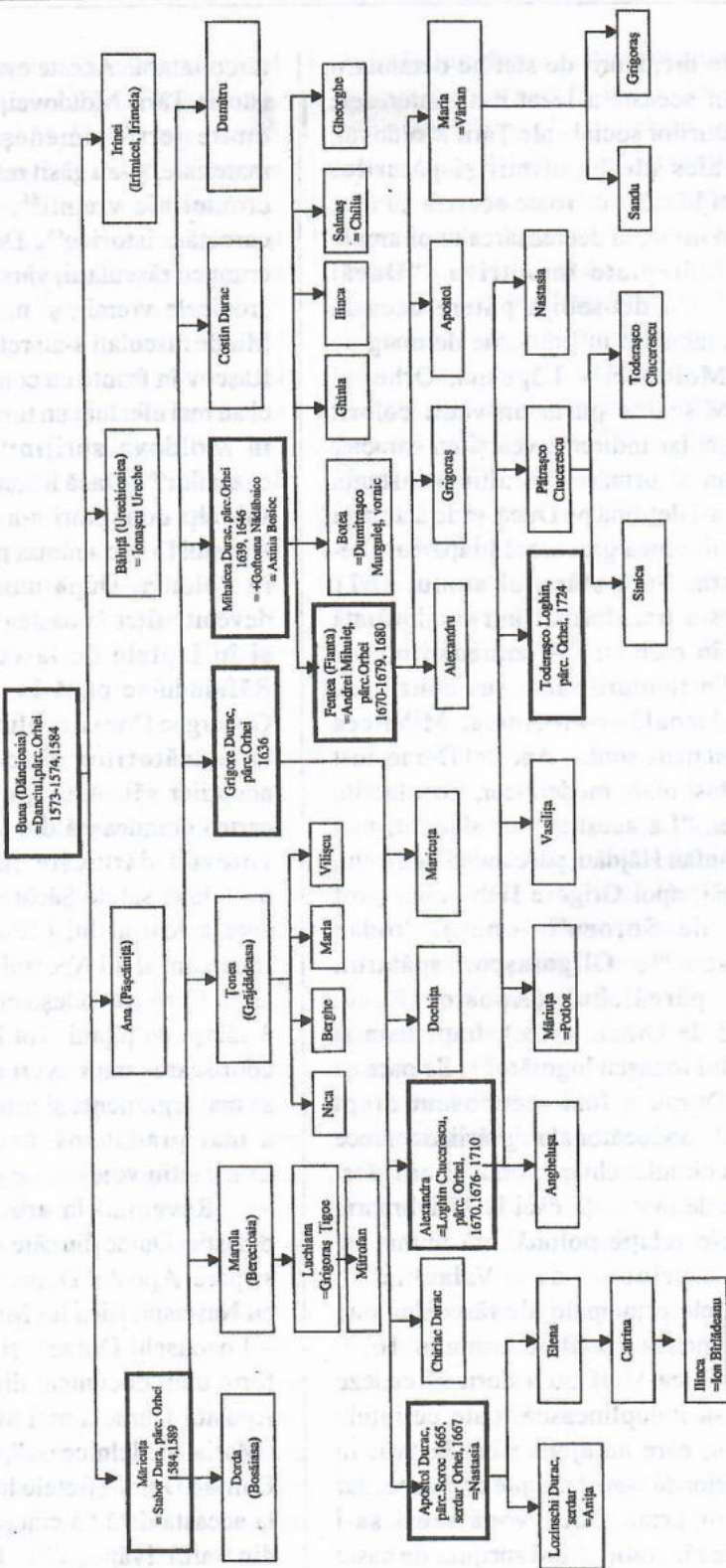
Însă ascensiunea lui de mai departe fost întreruptă pe neașteptate de urcare pentru a doua oară în tronul Țării Moldovei a lui Gheorghe Duca (1668 - august 1672). Politica internă a lui Duca voievod în această domnie a trezit mari nemulțămiri în țară, prin faptul că a introdus noi dăți împovărătoare și, mai ales, prin aceea că adus cu sine și a instalat în cele ma

importante dregătorii de stat pe demnitarii greci. Prin aceasta a lezat mult interesele tuturor păturilor sociale ale Țării Moldovei, dar mai ales ale boierimii și păturilor slujitorești băștinașe. Toate acestea au dus, în cele din urmă, la declanșarea unor ample mișcări îndreptate împotriva "Ducăi voievod". Cu deosebită putere această mișcare a izbucnit în ținuturile de margine al Țării Moldovei – Lăpușna, Orhei și Soroca. Mișcarea purta un vădit colorit antigrecesc, iar indirect avea și un caracter antiotoman și urmărea în ultimă instanță scopul de a-l detrona pe Duca și de a alunga din țară boierimea grecească hrăpăreață cel înconjură. Spre sfârșitul anului 1671 mișcarea s-a transformat într-o adevărată răscoală, în care au fost antrenați mii de oameni din ținuturile mai sus arătate. În fruntea răscoalei s-au ridicat Mihalcea Hâncu, fost mare serdar, Apostol Durac, fost serdar și fost mare medelnicer, Constantin, fost clucer. "La aceștia s-au alăturat, mai târziu și Ștefan Hâjdău, pârcălabul de Hotin, cu frații săi, apoi Grigore Hăbășescu (fost pârcălab de Soroca⁶⁰ – n.n.), Prodan Drăgușescu"⁶¹, Gligorașco, spătarul, Apostol, pârcălabul (Apostol Rusu, pârcălabul de Orhei. - n.n.), frații Ioan și Carp, fiii lui Ionașcu logofătul⁶². Se pare că Apostol Durac a fost recunoscut drept principalul conducător al mișcării, deoarece în epocă a circulat chiar zvonul că ar fi fost ales domn de răsculați, căci la 27 februarie 1672, într-o relație polonă, era numit "le nouveau prince de Valachie"⁶³. Evenimentele principale ale răscoalei s-au derulat în prima jumătate a anului 1672. Deoarece Duca-Vodă nu a dorit să cedeze tronul și să îndeplinească toate cerințele răsculaților, care au ajuns până la Iași. În această perioadă s-au dat lupte crâncene, dar în cele din urmă Duca-Vodă reuși să-i înfrângă pe răzvrătiți, fiind sprijinit de oaste

turco-tătară. Aceste evenimente tragice din istoria Țării Moldovei, care s-au soldat cu multe jertfe omenești și mari pagube materiale, și-au găsit reflectare în mai multe cronică ale vremii⁶⁴, precum și în multe cercetări istorice⁶⁵. Domnitorul s-a răfuit crunt cu răsculații, vărsând, după cum arată cronicile vremii, și mult sânge nevinovat. Mii de răsculați s-au refugiat peste Nistru la Rașcov în frunte cu conducători lor. De aici ei au mai efectuat un timp incursiuni militare în Moldova sprijiniți de conducătorii cazacilor⁶⁶. Dacă Mihalcea Hâncu, ulterior sub alți domnitori s-a întors în țară, apoi Apostol Durac a rămas până la sfârșitul vieții în Polonia. După unii cercetători, el a devenit ofițer în oastea leșască, participând și în luptele de la cetatea Camenița⁶⁷. Răfuindu-se până la capăt cu răzvrătiții Gheorghe Duca a confiscat multe din averile conducătorilor răscoalei dăruindu-le adeptilor săi. Astfel, după cum reiese din cartea domnească din 6 iulie 1672⁶⁸, Duca voievod dăruiește lui Iane Hadâmbul postelnic, satele Săcăreni, ținutul Lăpușna, care a fost al lui Mihalcea Hâncu, satul Ionășcani al lui Apostol Durac, satul Cojești al lui Carp, cu heleșteele și cu tot hotarul și 3 sălașe de țigani. Tot în același document confiscarea unor averi a lui Apostol Durac se mai argumenta și prin aceea că "...Durac a mai prădat mănăstirea când a venit Constantin voievod cu cazacii"⁶⁹.

Revenind la arborele genealogic al dinastiei Durac din câte am reușit să stabilim, se pare, Apostol Durac a avut din căsătoria cu Nastasia, fiica lui Mirea uricar, doi copii – Lozonschi Durac⁷⁰ și fiica Elena⁷¹. Conform unuia document din 24 februarie 1676 Apostol Durac a mai avut o soție pe nume "Maria medelniceasa", căreia cumnatul ei Chiriac Durac (fratele lui Apostol) îi vindea la această dată "a cincea parte din bătrânul din satul Ivănești"⁷². Deocamdată nu am

Anexă

Arborele genealogic al dinastiei de pârcălabi orheieni Durac
(sec. XVI - XVIII)

reușit să identificăm urmași direcți din căsătoria Mariei cu Apostol Durac.

După cum reiese din izvoare ulterioare, părțile din moșia Isacova, care au aparținut lui Apostol Durac nu i-au fost confiscate, ci au rămas urmașilor săi. Altceva e că descendenții direcți ai fostului mare medelnicer și serdar Apostol Durac, în urma loviturii suportate în 1672 și refugierii sale în Polonia nu au mai reușit să dețină careva dregătorii în aparatul administrativ central și de pe la ținuturi, încât treptat generațiile următoare ale descendenților săi, neavând acces la renta centralizată de stat, au degenerat în plan social până la treapta de simpli răzeși și țărani către a doua jumătate a sec. al XVIII-lea – începutul sec. al XIX-lea. Cu toate acestea, deși trecură mai multe generații, chiar și peste un secol și ceva ei mai mult prin tradiția orală cunoșteau că descind din vestiții lor străbuni Gligorcea Durac și fiul său Apostol Durac, împărțindu-și și reîmpărțindu-și din tată în fiu părțile moștenite în satul Isacova⁷³.

Sora lui Apostol Durac, Alexandra a fost căsătorită cu **Loghin Clucerescu**, care a fost pârcălab de Orhei în mai multe rânduri între anii 1670 – 1710⁷⁴. Fiul lor, Toderășco, de asemenea ajunge pârcălab de Orhei în anul 1714⁷⁵ în a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova (1711-1715). În continuare, această încrengătură nu a mai lansat alte personalități în scaunul pârcălăbiei din Orhei, ceea ce ne-a determinat în studiul de față să ne oprim aici.

Dacă urmașii lui Apostol Durac nu s-au evidențiat în planul care ne interesează, apoi urmașii fratelui său Mihalcea Durac, prin fiica sa Fentea, căsătorită cu **Andrei Mihuleț**, care moștenise de la tatăl său, Simion Mihuleț⁷⁶, părți din Isacova, reușește de asemenea să dețină pârcălăbia Orheiului între anii 1670-1677. După cum se arată într-un studiu special dintre urmașii lui Andrei

Mihuleț și a Fentei, fiica lui Mihalcea Durac, doar **Apostol Mihuleț** a fost pe măsura înaintașilor, care a făcut o carieră dintre cele mai spectaculoase în domniile Cantemireștilor (Constantin, Antioh și Dimitrie). De exemplu în scurta domnie a lui Dimitrie Cantemir, Apostol Mihuleț ajunge mare spătar⁷⁷. Este interesant să observăm că o fiică a lui Apostol Mihuleț a fost căsătorită cu Enache, pârcălab de Orhei⁷⁸.

Astfel vița de boieri orheieni, care a pornit din înrudirea lui Danciu cu cea a lui Stahor Durac, ambii pârcălabi de Orhei, au lansat pe parcursul sec. XVI-XVIII mai multe generații de pârcălabi, care au administrat și au apărut ținutul Orheiului.

NOTE

¹ Documente privind istoria României. A. Moldova, veacul XVI, vol. 3, București, 1951, p.10, doc. 17; p.11, doc. 18; p.12, doc. 19; p. 16, doc.22; p. 17, doc. 23; p.18, doc. 24; p.21, doc. 27; p. 22, doc.28; p. 23, doc. 29; p. 25, doc. 31. (în continuare DIR).

² Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale (1403-1700). Supliment, vol. I, București, 1975, p. 71 (în continuare CDMB).

³ Sava A. Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului, București, 1944, p. 19-20, doc. 10 (în continuare Sava A. Documente Orhei)

⁴ Ghibănescu Gh. Divanurile domnești din Moldova și Muntenia în sec. XVI, în *Ioan Neculce* (Iași), 1928, fasc. 7, p. 28.

⁵ 10 mai 1573 (DIR, veacul XVI, vol. III, București, 1951, p.25, doc. 31); 1572-1573 (Ghibănescu Gh. Divanurile domnești din Moldova și Muntenia în sec. XVI, în *Ioan Neculce* (Iași), 1928, fasc. 7, p.27); februarie 1573 (MEF, vol. II, p. 309, doc. 98).

⁶ DIR, veacul XVI, vol.III, p. 30, doc. 39; p.31, doc. 40; p. 35, doc. 43; p. 36, doc. 45.

⁷ 27 martie 1574 (CDMB. Supliment, vol. I, București, 1975, p. 72); 1574 Ghibănescu Gh. Divanurile domnești din Moldova și Muntenia în sec. XVI, în *Ioan Neculce* (Iași), 1928, fasc. 7, p. 27.

⁸ DIR, veacul XVI, vol. III, p. 238, doc. 292; p. 240, doc. 293; p. 246, doc. 298.

⁹ DIR, veacul XVI, vol. III, p. 393.

¹⁰ DIR veacul XVI, vol. 4, București, 1952, p. 70-72, 78-80.

¹¹ Sava A. Documente Orhei, p. 33, doc. 21.

¹² Vezi nota la documentul din 28 iunie 1671 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 132, doc. 129).

¹³ 9 decembrie 1725 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 196, doc. 195); 18 septembrie 1783 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 302-304, doc. 273).

¹⁴ Vezi nota la documentul din 28 iunie 1671 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 132, doc. 129).

¹⁵ Vezi nota la documentul din 28 iunie 1671 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 132, doc. 129)

¹⁶ DIR, veacul XVI, vol. III, București, 1951, p. 238, doc. 292, p. 240, doc. 293, p. 246, doc. 298.

¹⁷ Sava A. *Documente Orhei*, p. XXXV; DIR, veacul XVI, vol. III, p. 419, doc. 509, p. 437, doc. 524.

¹⁸ 25 iunie 1589 Stahor Durac e pârcaș de Orhei împreună cu Ștefan Căpotici (Ghibănescu Gh. *Surete și izvoade*, vol. XXI, București, 1928, p. 125; Sava A. *Doc. Orhei*, p. XXXV.)

¹⁹ DIR, veacul XVI, vol. 4, 30.

²⁰ Corfus I. *Documente privitoare la istoria românilor culese din arhivele poloneze. Secolul XVII.*, București, 1983, p. 17, doc. 6.

²¹ Sava A. *Documente Orhei*, p. XXXV; 13, nota la doc. 129; Onilă M. *Genealogia neamului Danciu – Durac – descălecătorii răzeșilor satului Isacova ținutul Orhei*, în *Tyragetia*, 1998, nr. 6-7, p. 190-194.

²² Zotta S., în *Arhiva genealogică*, II, 1913, p. 233 (cf. Stoicescu N. *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 398).

²³ 28 iunie 1671 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 132., doc. 129). Țonea a avut patru copii: Maria, Velișcu, Nica (Sava A. *Documente Orhei*, p. 144, doc. 143) și Berghe (Sava A. *Documente Orhei*, p. 132, doc. 129).

²⁴ "Însemnării stânenilor găsiți la măsurătoare în moșia Morozeni" din 18 septembrie 1783 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 302-304, doc. 273).

²⁵ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. 3, Chișinău, 1984, p. 356-367, doc. 170 (în continuare MEF); *Documenta Romaniae Historica A. Moldova*, vol. XXIII, București, 1997, p. 435, doc. 388 (în continuare DRH).

²⁶ MEF, vol. 3, p. 356-367, doc. 170; DRH, vol. XXIII, p. 435, doc. 388.

²⁷ Sava A. *Documente Orhei*, p. 302-304, doc. 273. Vezi și documentul de "Împărțirea moșiei Morozeni din ținutul Orhei între urmașii lui Grigorcea Durac" (Sava A. *Documente Orhei*, p. 410-412, doc. 342.)

²⁸ DRH, vol. XXIV, București, 1998, p. 298-300, doc. 301. În acest act de zăpădă întocmit la Iași apare în calitate de martor, alături de înalți dregători de stat și "Durac căpitanul", pe care noi îl considerăm a fi Mihalcea Durac căpitan.

²⁹ Sava A. *Documente Orhei*, p. 74, doc. 68.

³⁰ Sava A. *Documente Orhei*, p. 77-78, doc. 71.

³¹ Sava A. *Documente Orhei*, p. 84, doc. 80.

³² Ibidem.

³³ Sava A. *Documente Orhei*, p. 150, nota la doc. 150; Ghibănescu Gh. *Surete și izvoade*, Vol. XI, București, 1922, p. 53.

³⁴ Sava A. *Documente Orhei*, p. 142 (nota explicativă la doc. 141).

³⁵ Sava A. *Documente Orhei*, p. 144, nota la doc. 144.

³⁶ Ibidem.

³⁷ 2 mai 1677 (Sava A. *Documente Orhei*, p. 142, doc. 141).

³⁸ Sava A. *Documente Orhei*, p. 144, nota la doc. 144.

³⁹ Sava A. *Documente Orhei*, p. 144, doc. 144.

⁴⁰ *Catalogul documentelor moldovenesti din Arhiva istorică Centrală a Statului*. Vol. III, București, 1968, p. 172-173, doc. 754. (în continuare CDMB)

⁴¹ Stoicescu N. *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 398.

⁴² Ibidem, p. 398-399.

⁴³ CDMB. Vol. III, București, 1968, p. 172-173, doc. 754.

⁴⁴ Stoicescu N. *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 398.

⁴⁵ CDMB. Supliment, Vol. I, București, 1975, p. 265.

⁴⁶ CDMB, Vol. III, București, 1968, p. 274.

⁴⁷ Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. *Administrarea cetății și ținutului Soroca (sec. XV – începutul sec. al XIX-lea)*, în *Revista de istoria a Moldovei*, 1999, nr. 1-2.

⁴⁸ MEF, vol. 5, p. 183, doc. 74.

⁴⁹ Stoicescu N. *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 398.

⁵⁰ MEF, vol. 5, Chișinău, 1987, p. 241, doc. 101.

⁵¹ CDMB, vol. III, p. 362, doc. 1694.

⁵² Sava A. *Documente Orhei*, p. 123-124, doc. 117.

⁵³ Sava A. *Documente Orhei*, p. 128, doc. 124.

⁵⁴ Sava A. *Documente Orhei*, p. 132, doc. 129.

Faptul că în acest registru că Apostol Durac ne apare ca medelniceș nu trebuie să ne deruteze, deoarece căci și de astăzi dată este vorba mai curând de fosta sa funcție de medelniceș, pe timpul domniei lui Iliș Alexandru. Cu atât mai mult că în domnia a doua a lui Duca voievod el căzuse în dizgrație totală

⁵⁵ Sava A. *Documente Orhei*, p. 133, doc. 131.

⁵⁶ Sava A. *Documente Orhei*, p. 323, doc. 285.

⁵⁷ CDMB, vol. 3, p. 172-173, doc. 754

⁵⁸ CDMB, vol. 3, p.423, doc. 2005.

⁵⁹ Iorga N. **Studii și documente cu privire la istoria românilor**, Vol. XVI, Buc, 1909, p. 205.

⁶⁰ Eșanu Andrei, Eșanu Valentina. **Administrarea cetății și ținutului Soroca (sec. XV – începutul sec. al XIX-lea)**, în *Revista de istoria a Moldovei*, 1999, nr. 1-2.

⁶¹ Giurescu C.C. **Istoria românilor**. Vol. 3, partea I, București, 1944, p. 141.

⁶² CDMB, vol. III, București, 19.... p. 456, doc. 2179.

⁶³ Hurmuzachi E. **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. VII, București, 1876, p. 14.

⁶⁴ Neculce I. **Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte**, București, 1959, p. 40-41; **Cronica anonimă a Moldovei 1661-1729. (Pseudo-Amiras)**. Ed. de Dan Simonescu, București, 1975, 44-45.

⁶⁵ Stoide C. **Un episod din domnia lui Gh. Duca. Răscoala lui Hâncu și Durac din 1671-1672**, în *Arhiva* (Iași), 1936, nr. 1-2, p. 56-80; Неррей И. **Восстание 1671.1672г. в Молдавии. Причины и движущие силы**, в *Известия АН МССР. Сер. Общ. Науки*, 1986, № 1, с. 20-26; Grigoras N. **Marea răscoală populară din Moldova dintre 1671-1672**, în *Studii și cercetări științifice. Istorie*. Anul XIII, fasc. 2, Iași, 1962. Bădărău G. **Răscoala din Moldova de la 1671-1672**, în *Patrimoniul* (Chișinău), 1992, nr. 1, p. 79-99.

⁶⁶ Bădărău G. **Răscoala din Moldova de la 1671-1672**, în *Patrimoniul* (Chișinău), 1992, nr. 1, p. 94.

⁶⁷ Ibidem, p.85.

⁶⁸ CDMB, vol. III, București, 1968, p. 456, doc. 2179.

⁶⁹ CDMB, vol. III, București, 1968, p. 456, doc. 2179; Probabil este vorba de participarea activă a lui Apostol Durac în luptele lui Constantin Șerban (1659 noiembrie; 1661 ianuarie 17- februarie 17), pentru ocuparea scaunului domnesc al Țării Moldovei în perioada de după Vasile Lupu.

⁷⁰ Iorga N. **Studii și documente privitoare la istoria românilor**, vol. XVI, București, 1909, p. 310; Stoicescu N. **Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII**, București, 1971, p. 398.

⁷¹ Numele fiicei lui Apostol Durac, care nu știm cu cine a fost căsătorită, am încercat să-l identificăm după un document din 17 iulie 1806 (Sava A. **Documente Orhei**, p. 412, doc. 342).

⁷² CDMB, vol. IV, p. 27-28, doc. 21.

⁷³ Sava A. **Documente Orhei**, p. 302-304, doc. 273; Ibidem, p. 410-412, doc. 342.

⁷⁴ Identificările au fost făcute după izvoare din această epocă.

⁷⁵ Sava A. **Documente Orhei**, p.171, doc. 178.

⁷⁶ Solomon F. **Ascensiune și decădere a neamului: cazul familiei Mihuleț (Mihulescu)**, în *Arhiva genealogică*, III (VIII), 1996, nr. 3-4, p. 277.

⁷⁷ Vezi mai amănunțit: Solomon F. **Ascensiune și decădere a neamului: cazul familiei Mihuleț (Mihulescu)**, în *Arhiva genealogică*, III (VIII), 1996, nr. 3-4, p. 279-281.

⁷⁸ Ibidem.

60 ANI DE LA ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

dr. Nicolae Ciobanu

MUTAȚII GEOPOLITICE ÎN EUROPA ÎN PRIMII ANI AI MARII CONFLAGAȚII

Izbucnit la 1 septembrie 1939, prin atacul declanșat de armatele germane împotriva Poloniei¹, urmat de invadarea aceluiași stat de către Armata Roșie la 17 septembrie 1939, pe baza prevederilor pactului Ribbentrop-Molotov, al doilea război mondial a produs, în scurt timp, o serie de schimbări în structura geopolitică a Europei printr-o modificare a granițelor, mergând pînă la desființarea unor state sau producerea unor ciuntiri deosebit de grave.

În virtutea unor sloganuri politice, derivînd din teoria spațiului vital sau din cea referitoare la superioritatea rasei ariene, s-a trecut efectiv la modificarea substanțială a unor frontiere de stat consfințite prin tratate existente timp îndelungat ca atare.

Începutul retrăsării hărții Europei a fost marcat de pătrunderea trupelor germane (la 7 martie 1936) în zona renană, încălcîndu-se astfel, pentru prima dată, prevederile Conferinței Internaționale de la Locarno din 5-16 octombrie 1925². În noaptea de 11-12 martie 1938, Germania a copleșit Austria³ («Anschluss»-ul). Noul act agresiv sporea tensiunea în această zonă a Europei și, în același timp, crea o primejdie deosebită pentru integritatea teritorială a Cehoslovaciei. Față de acțiunea în forță a Germaniei, soldată cu ocuparea Austriei,

Societatea Națiunilor nu a luat nici o măsură de sancționare sau, cel puțin, de blamare a unui asemenea act. Guvernul englez a protestat tardiv, formal, iar după aproximativ 3 zile, premierul britanic, printr-o declarație rostită în Camera Comunelor, accepta anexarea Austriei ca un fapt împlinit.

În acest context, Hitler s-a convins de faptul că Marea Britanie nu era dispusă a se amesteca în «treburile Germaniei pe continent» și ca atare și-a urmat planurile sale expansionale fără nici un fel de teamă. Astfel, la tribuna Congresului Partidului Național Socialist din 12 septembrie 1938, el a dat un ultimatum Cehoslovaciei, cerîndu-i ca în «opt ore să părăsească teritoriile în care se găsea și populație germană». În acest context a urmat Conferința din 29-30 septembrie 1938 de la München, unde șefii guvernelor Angliei, Franței, Italiei și Germaniei au impus Cehoslovaciei să cedeze Germaniei regiunea sudetă. Mai mult, la 30 septembrie 1938, Hitler și premierul britanic Neville Chamberlain au semnat la Saarbruck⁴ convenția prin care cele două state ce le reprezentau se angajau să «nu rezolve prin forță nici o problemă litigioasă» ceea ce, de fapt, echivala cu a lăsa mîna liberă dictatorului german în această zonă

europăană. Cu toate protestele opiniei publice din Cehoslovacia și din alte state europene, care-și vedeau soarta amenințată de asemenea acte, între 1 și 10 octombrie 1938 armatele germane au ocupat regiunea sudetă. În plus, atitudinea Germaniei a încurajat viitoarea victimă a acesteia-Polonia - să solicite statului cehoslovac cedarea regiunilor Teschen și Friesadt. Aceste teritorii au fost ocupate de trupele polone în cursul zilei de 2 octombrie 1938.

Acele expansioniste ale Germaniei, care de acum punea problema modificării urgente a statului Danzigului, au încurajat tendințele revanșarde și ale altor state. Astfel, Ungaria a pretins părți din regiunile de sud ale Ucrainei Subcarpatice și Slovaciei, pretenții satisfăcute în urma primului arbitraj de la Viena (2 noiembrie 1938).

A urmat actul brutal al armatelor germane care, la 15 martie 1939, au invadat și cotoplit întregul teritoriu al Cehoslovaciei⁵. În aceeași

zi, Ungaria a anexat întreaga Ucraină Subcarpatică. Ca urmare a cotropirii Cehoslovaciei, aceasta a fost dezmembrată ca stat: Boemia și Moravia au fost transformate în protectorate germane; Slovacia s-a constituit în stat aparte, dependent de Germania, iar Ucraina Subcarpatică a rămas sub ocupație maghiară. Ocupînd «patrulaterul» Boemiei, Hitler deținea o poziție strategică de prim ordin în Europa, Napoleon considerînd că cine stăpînește Podișul Boemiei, stăpînește Europa.

În locul unor măsuri ferme, reprezentanții Franței și Angliei la Berlin (Coulondre și Henderson) au înmînat guvernului german «proteste» împotriva actului de agresiune, calificat drept «renegarea spiritului de la München». Premierul britanic Chamberlain a expus poziția guvernului său în Camera Comunelor, de la 15 martie 1939, considerînd că *«starea de lucruri pe care noi am considerat-o doar vremelnică a încetat să mai existe și, în consecință, guvernul Majestății Sale nu se mai poate considera legat de această obligație»* - nepreconizînd însă nici o măsură de salvare a Cehoslovaciei. Așadar, *«Cehoslovacia- după expresia lui Jean - Paul Boncor - murea la 20 de ani, părăsită de cei care o făcuseră să ia naștere și care o predau Germaniei hitleriste»*. Neîntîlnind nici un ostacol serios în cale, dictatorul german și-a urmărit cu o perseverență diabolică planurile sale anexioniste, ocupînd, la 23 martie 1939, orașul Memel (Klaipeda), port al Lituaniei.

Căutînd să facă față situației critice create, la 16 martie 1938, guvernul României decretă mobilizarea parțială, întrucît Cehoslovacia, țară vecină și aliată, fusese cotropită, trupele germane fiind de acum, practic, la frontiera României. Măsura guvernului român era întemeiată, mai ales că, «din greșeală», trupele germane pătrunse în Praga au difuzat o serie de afișe tipărite, conținînd o proclamație amenințătoare care se adresa populației din capitala României-

București. În fapt, intențiile germane de a invada România au fost făcute publice din declarația lui Adolf Hitler din 28 aprilie 1939 în care afirma «că pregătește marșul asupra României».

Adoptînd aceeași politică a cuceririi «spațiului vital», dictatorul italian Benito Mussolini a decis invadarea Albaniei (7 aprilie 1939), pe care în scurt timp a și crotropit-o. În aceste condiții (la 13 aprilie 1939), Anglia și Franța au oferit garanții formale Greciei, României și Turciei, că în cazul unei agresiuni vor apăra interesele acestor țări.

Convins că marile democrații europene nu sunt interesate să intervină în planurile lor expansioniste spre estul Europei, folosind pretextul Danzig-ului și, mai ales, pe «cel al atacului polonez» asupra postului de radio Glewitz, înscenat de serviciile speciale germane, la 1 septembrie 1939 armatele Wehrmacht-ului au invadat Polonia, iar la 17 septembrie, același an, trupele Armatei Roșii au pătruns pe teritoriul polonez. Aceste acțiuni au fost prevăzute în Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939. În scurt timp, statul polonez a fost «șters de pe harta Europei». La 28 septembrie 1939, în cursul vizitei ministrului de externe german Joachim von Ribbentrop la Moscova, s-a semnat tratatul dintre cele două puteri, prin care teritoriul Poloniei a fost împărțit după cum urmează: spațiul de la est de cursul râurilor San și Bugul de vest intrau în componența U.R.S.S., iar restul teritoriului Poloniei revenea Germaniei, care l-a organizat astfel: partea de nord a teritoriului polonez a fost inclusă în granițele Germaniei, în timp ce zona formată din teritoriul marcat de Liublin, Cracovia, Kielce, Lodz și Varșovia a constituit «Guvernămîntul General», considerat colonie germană. Prin dezmembrarea Poloniei, harta Europei a fost substanțial modificată. Sigur, Marea Britanie și Franța și-au «menținut» garanțiile date Poloniei, în sensul că la 3 septembrie au

declarat război Germaniei, dar fără a întreprinde nici un fel de acțiuni militare, fapt ce l-a determinat pe Hitler să creadă că poate ajunge în scurt timp stăpînul Europei.

Situîndu-se pe aceeași poziție de forță cu vecinii săi, Uniunea Sovietică a declanșat, la 30 noiembrie 1939, agresiunea împotriva Finlandei. Cu toată superioritatea de forțe mobilizate de Armata Roșie împotriva micii armate finlandeze, operațiile militare s-au prelungit pînă în martie 1940, cînd la Moscova s-a semnat tratatul de pace între Uniunea Sovietică și Finlanda (12 martie). Prin acest tratat, U.R.S.S. obținea istmul Kareliei, orașul Viiborg, partea din peninsula Ribaci din Arctica și cîteva insule, zona de la nord de lacul Laduga, iar portul Hango a fost concesionat Rusiei Sovietice pe timp de 30 ani.

Anul 1940 a adus alte modificări substanțiale ale forțierelor statelor europene. Astfel, la 9 aprilie s-a declanșat agresiunea împotriva Norvegiei și Danemarckii, care în scurt timp (Danemarca în circa 4 ore) au fost ocupate de trupele germane. Apoi, la 10 mai, Germania, secondată de Italia lui Mussolini, a declanșat agresiunea împotriva Olandei, Belgiei și Franței. Spre stupefacția întregii lumi, armatele franceze, olandeze, belgiene și corpul expediționar britanic au fost zdrobite la 14 iunie Parisul a fost acupat de trupele germane, iar la 22 iunie 1940, Franța a capitulat, semnînd armistițiul cu Germania (la Rethonde lîngă Compiègne), două zile mai tîrziu fiind semnat și armistițiul cu Italia. Astfel, Vestul și Nordul continentului erau și ele sub control german. Prin ocuparea Norvegiei, Germania controla practic, căile de comunicații maritime din nordul Europei pînă la Oceanul Înghețat, iar ocuparea a peste 2/3 din teritoriul Franței asigură controlul asupra Mediteranei și Oceanului Atlantic.

Anul 1940 a fost și pentru România an de doliu național, teritoriul său suferind grave amputații. Astfel, la 28 iunie teritoriul dintre Prut și Nistru, precum și partea de Nord a

Bucovinei și ținutul Herței au fost cedate Uniunii Sovietice, în urma ultimatumului Moscovei, acțiunea sprijinită de guvernul Germaniei. La 3 august, în urma celui de-al doilea dictat de la Viena, partea de Nord a Transilvaniei a fost încorporată de Ungaria horthystă, iar pe data de 7 septembrie a aceluiași an, sudul Dobrogei a fost cedat Bulgariei. Tot în vara anului 1940, Letonia, Estonia și Lituania au fost încorporate de U.R.S.S., frontirerele statului sovietic fiind împinse cu peste 150 km spre Vest. Spre sfîrșitul acestui sîngeros an s-a declanșat agresiunea Italiei împotriva Greciei (28 octombrie 1940). Cu tot efortul armatelor lui Mussolini, armatele grecești, cu sprijinul larg al forțelor populare în armate au fost pe punctul de a alunga invadatorul dincolo de granițele sale și numai intervenția Wehrmacht-ului a dus la ocuparea Greciei, în 1941.

În cel de al 3 an al războiului, forțele Axei (prin trupele germane), în plină expansiune au ocupat, la 9 februarie 1941 teritoriul Luxemburgului, iar la 6 aprilie s-a produs agresiunea armatelor germane, italiene, ungare și bulgare împotriva Iugoslaviei. După o scurtă, dar dîrză, rezistență teritoriul Iugoslaviei a fost împărțit între cei 4 agresori, astfel: Germania a anexat Banatul Iugoslav și o parte a Sloveniei, menținînd Serbia sub ocupație militară; Croația a devenit stat marionetă sub dominația Italiei, care încorporează și teritoriul Dalmației, Muntenegru-lui, jumătate din Solovenia și unele zone din teritoriul Serbiei; Ungaria a încorporat provinciile Bacica, Baranja, Mecdumorie, și Prekumorie; Bulgaria a ocupat cea mai mare parte a Macedoniei și parte din estul zonei Kosovo.

Venind în sprijinul armatelor italiene gata de a fi alungate din Grecia, trupele germane au invadat, la 27 aprilie 1941, Atena și întreg Peloponez. La 20 mai, în același an, armatele germane, printr-o amplă acțiune combinată a desantului maritim cu cel aerian

(peste 6 000 parașutiști) au început operația pentru ocuparea insulei Cipru. Astfel, Axa a devenit stăpână absolută în Mediterana, controlând strîmtorile acestea, precum și Canalul de Suez.

La 22 iunie 1941 s-a declanșat ofensiva Germaniei și aliaților acesteia (Finlanda, România, Ungaria, Slovacia, Croația și Italia) împotriva U.R.S.S. În scurt timp și în partea de vest a colosului sovietic s-au produs modificări ale granițelor, mai noi sau mai vechi. Mai întîi teritoriile românești dintre Prut și Nistru au reîntreat în componența firească a Statului Român. Apoi, asupra spațiului dintre Nistru și Bug s-a instaurat o administrație românească cu regim de teritoriu ocupat. În continuare, Germania și-a asumat controlul întregului teritoriu cucerit din spațiul sovietic.

Arunzînd o privire retrospectivă, constatăm că într-o perioadă relativ scurtă de timp harta Europei a fost modificată substanțial. Numeroase state au fost dezmembrate, sub ocupația militară germană, căzînd popoare și țări întregi, din acest punct de vedere nici Italia și Uniunea Sovietică nerămînînd mai prejos. Aceste modificări de natură geopolitică ale frontierelor europene au fost temporare, forțele democratice revenindu-și la timp și lichidînd pericolul generat de fas-

cism după ani grei de război, prin sacrificii umane și pierderi materiale imense.

NOTE

1. H. Dahms, *La deuxième guerre mondiale*, Paris, 1961
2. Conferința internațională de la Locarno din 5-16 oct. 1925, s-a încheiat cu un tratat între Germania, Belgia, Franța, Marea Britanie și Italia, care garanta menținerea granițelor dintre Germania și Franța, dintre Germania și Belgia. Germania refuzînd aceleași garanții pentru granițele sale cu Polonia și Cehoslovacia.
3. *Documente și materiale din ajunul celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, 1948, p. 81.
4. Leonida Loghin, *Mari conferințe internaționale*, 1939-1945, București, 1989, p. 53.
5. *Ibidem*, p. 63
6. Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial (1939-1945)*, Iași 1978, p. 11-13
7. Leonida Loghin, *Al doilea război mondial, acțiuni militare, politice și diplomatice (cronologie)*, București, 1984, p. 17.
8. Alexandru Vianu, Z. Zamfir, C. Bușe, Gh. Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. I (1917-1939), București, 1974, p. 48
9. *Marea conflagrație a secolului XX, al doilea război mondial*, București, 1971, p. 78
10. W. Churchill, *Memoires sur le deuxième guerre mondiale*, Paris, 1940, p. 184
11. Charles de Gaulle, *Memorii de război*, București, 1969, p. 83, Marea conflagrație a secolului XX, al doilea război mondial, p. 115
12. 23 august 1944. Documente, vol. I, documentul nr. 56
13. Arhivele militare Române, fond 4, dosar nr. 17, f. 393
14. *România în anii celui de al doilea război mondial*, vol. I București, 1989, p. 352.
15. W. Churchill, *Discursuri de război. Londra*, București, 1945, p. 96.
16. *România în anii celui de al doilea război mondial*, vol. I p. 352 et passim.

500 ANI AI CETĂȚII SOROCA

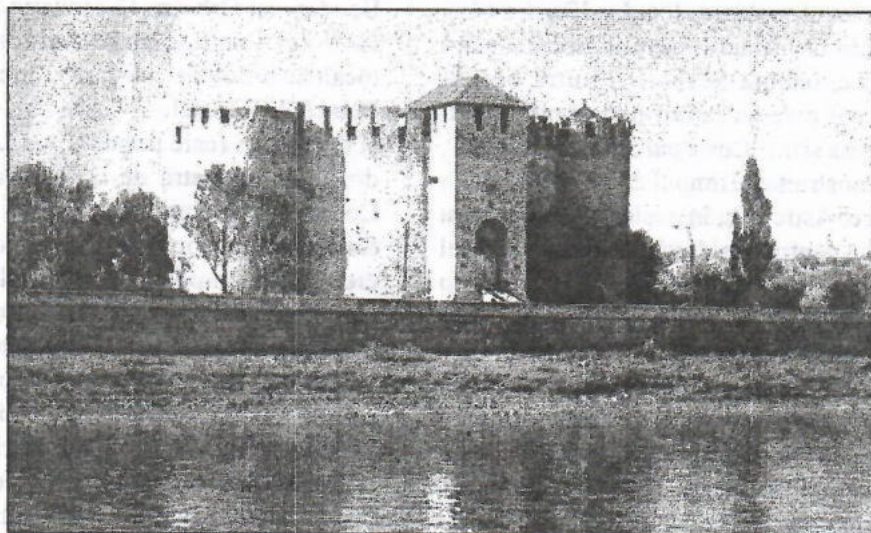
dr. Ion Chirtoagă

CETATEA SOROCA

La 1470 tătarii din Crimeea atacă satele românești din stânga Nistrului (Podolia), care, de la un timp, se aflau în componența Poloniei și Lituaniei, iar apoi trec pe malul drept și supun jafului Moldova de Nord. La 20 august 1470, în apropierea Lipnicului (azi sat în raionul Ocnîța), Ștefan cel Mare îi bate pe tătari, cauzându-le mari pierderi și depozându-i de captivii mânați în robie². Acest succes militar a oferit posibilitate marelui domnitor să-și lărgească influența în stânga Nistrului, acaparată abuziv cu o jumătate de secol mai înainte de către Vitold, mare duce al Lituaniei, de la Alexandru cel

Bun. Drept dovadă servește hrisovul domnitorului din 2 iulie 1471, care atestă Piatra Roșie, localitate situată în vecinătatea actualului sat Beloci (Râbnîța), într-un hotar cu Poiana din dreapta fluviului³.

Situația din nou s-a agravat în urma tentativelor regelui polon, Ioan Albert, de a-l înlocui pe Ștefan cel Mare în scaunul Moldovei cu un principe din familia Iagelonilor. După înfrângerea polonezilor la Codrul Cosminului (1497), luptele dintre polono-lituanieni și moldoveni, susținuți de turci și tătari, s-au dat mai mult în stânga Nistrului. În 1498, oastea Țării Moldovei, în

alianță cu tătarii din Crimeea, întreprinde atacuri îndrăznețe pe teritoriile aflate pe atunci, fie real, fie formal, în stăpânirea polonezilor și a lituanienilor. Când viața pașnică a populației românești din stânga Nistrului era în pericol, marele domnitor acționa cu promptitudine, fie chiar în dauna aliaților ocazionali. În același an, spre exemplu, Ștefan cel Mare îi comunica, prin intermediul marelui cneaz al Moscovei Ivan al III-lea, lui Alexandru, mare duce al Lituaniei, despre trecerea în partea dreaptă a Nistrului a unor locuitori din voievodatul Brațlav. Din cele comunicate reieșea că o parte a populației voievodatului, desigur români din stânga Nistrului, și-au exprimat dorința să treacă în dreapta fluviului, pentru a-și asigura securitatea personală și averea în atare timpuri tulburi. Le-au fost trimise în ajutor forțe militare moldovenești pentru a le înlesni trecerea. Tocmai atunci refugiații au fost atacați de tătari, făcuți prizonieri și mânați în robie. Ostașii țării i-au ajuns pe tătari, le-au luat prizonierii și i-au trecut în dreapta fluviului⁴. Asemenea evenimente puteau duce la urmări periculoase pentru Țara Moldovei. În anul următor a fost încheiată pacea moldo-polonă care, printre altele, prevedea și o colaborare a părților împotriva pericolului turco-tătar.

Tratatul moldo-polon din 12 iulie 1499 constituie cea dintâi mărturie documentară privind existența Sorociei. Printre boierii moldoveni care au întărit documentul bilateral, figura și un "Coste pârcălab de Soroca"⁵, cetate construită pe timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Astfel zis, în acele timpuri de grea cumpănă pentru Moldova, lângă importantul vad de la Nistru apăruse de curând o întăritură. "Cetatea noastră de la Soroca" se mai află menționată și de către domnul Moldovei, Bogdan, într-un document din iunie 1512⁶.

Prima fortificație de la Soroca a avut un caracter provizoriu. Cercetările arheologice efectuate în perioada postbelică au constatat

o mică întăritură pătrată din lemn și pământ, înconjurată de un șanț adânc. Cetatea de piatră a fost ridicată mai târziu. Miron Costin susține că "Soroca a fost clădită de Petru Vodă după descălecatul al doilea"⁷, adică în a doua domnie (1541–1546). Întru susținerea acestei opinii vine scrisoarea lui Petru Rareș din 23 aprilie 1543, prin care domnitorul cere magistratului orașului Bistrița (aflat pe timpul primei domnii, 1527–1538, în componența Moldovei) să-l susțină în "alegerea muncitorilor și meșterilor pentru construirea cetății numite Soroca"⁸.

Localitatea lângă care apare cetatea era mult mai veche și a servit o bucată de timp drept reședință pentru administrația ținutului. Afirmatia poate fi sprijinită indirect și prin faptul că tratatul lui Ștefan cel Mare cu Alexandru, mare duce de Lituania, din 14 septembrie 1499, a fost întărit de un "Coste staroste de Soroca"⁹, care pare a fi același "Coste, pârcălab de Soroca". Nu-i exclus că în perioada de început a existenței unei circumscripții cu centrul la Soroca șeful ei să fi fost numit staroste, ca și în alte ținuturi din Moldova de Nord (spre exemplu, Cernăuți), care nu aveau cetăți. În afară de locuitori ai târgului, la deservirea cetății erau încadrați și oameni din satele ocolului în curs de formare. Ceea ce se vede din hrisovul lui Bogdan cel Orb din 17 ianuarie 1517, prin care se întărește unui oarecare Calian localitatea Soloneț, dată de către Ștefan cel Mare în locul satelor "Cosăceuții și Trinciuiții și Strigicăuți (care trebuiau – *n.n.*) să asculte de cetatea noastră de la Soroca"¹⁰. Satele Cosăuți și Trifăuți făceau parte din ținutul Soroca, menționat pentru prima dată în cronica moldo-polonă de la 1564¹¹.

Deși la construirea cetății au participat meșteri și lucrători din Transilvania, veniți la rugămintea lui Petru Rareș, conform scrisorilor citate mai sus, totuși, noua fortificație de la Soroca constituie un edificiu ridicat după principiile arhitecturale moldovenești, ceea ce se observă, mai ales, în arhitectura bisericilor

ortodoxe din turnul de la intrare. Or, construirea cetății s-a făcut cu participarea masivă a meșterilor și lucrătorilor locali¹². Zidurile împreună cu cele 5 turnuri formează o incintă circulară, făcând-o rezistentă la loviturile ghiulelelor trase din tunuri mari de asediu. În interiorul cetății se aflau construcții din lemn cu trei niveluri. La primul nivel erau caii și fânul, la al doilea oamenii și hrana pentru ei, la al treilea tunurile, obuzele armamentului ostașilor, cazanele cu smoală ș.a. În mijlocul curții se afla o fântână săpată, potrivit obișnuinței băștinașilor, cu pereți rotunzi.

Refăcută pe parcursul secolelor; cetatea constituie o parte din sistemul de apărare al țării. O dată cu stabilirea regimului de dominație asupra țărilor române, Imperiul Otoman căuta să le lipsească de acest sistem. În timpul celei de a doua domnii (1564-1568), la cererea Porții, Alexandru Lăpușneanu a dat foc cetăților interne. Gr.Ureche menționează: "Deci Alexandru-Vodă făcându pre cuvântul împăratului (sultanul Suleiman I – *n.n.*) umplându toate cetățile de lemn, le-au aprinsu de au arsu și s-au risipit, numai Hotinul l-au lăsat ca să fie apărătură despre leași"¹³. Cercetările arheologice atestă și la Soroca urmele focului ce a mistuit construcțiile interioare de lemn. Treptat a fost lichidat și ocolul târgului, format din mai multe sate, locuitorii cărora contribuiau la aprovizionarea cetății cu cele necesare. Hrisovul lui Petru Șchiopul din 11 martie 1585 conține informația că "satul Climăuți deasupra Nistrului și satul Socolul și seliștea Livadinele ce sunt în ținutul Soroca", toate "ascultătoare către ocolul cetății Soroca" au fost date logofătului Andrei, iar cel din 12 aprilie 1620 al lui Gaspar Grațiani întărește lui Nicoară vornic, între altele, satul Trifăuții "fost drept domnesc ascultător din târgul Soroca"¹⁴. Ulterior, probabil, o dată cu intensificarea atacurilor căzăcești, cetatea a fost restabilită.

Situată la hotare, Soroca apăra trecătoarea de incursiunile neașteptate ale străinilor

în interiorul țării și bara calea rebelilor de a trece frontieră. Acest rol de străjer sigur la hotare fortăreața l-a jucat pe timpul domnilor puternici Ștefan cel Mare și Petru Rareș. Din cauza presiunilor fiscale, a scăderii potențialului economic-militar al țării, garnizoanele mici (circa 100 oameni) ale cetății nu puteau face față sarcinilor fără sprijinul armatei naționale. La acestea se mai adăugau și luptele dintre diferite fracțiuni boierești, reprezentanții cărora, urmărind interese de grup, lăsau să intre în cetate și pe teritoriul țării oști străine. Bătrânele cronici ne oferă destule mărturii în acest sens.

În 1577 pe la Soroca a trecut Ion Potcoavă, poreclit de Ureche, Crețul, care împreună cu un grup de cazaci eterogeni din punct de vedere etnic (un adjunct de al său avea numele Ceapa), a zdrobit ienicerii de la curtea nepopularului domn Petru Șchiopul și i-a ocupat tronul. După lupta câștigată la Docolina, Crețul, tot pe lângă Soroca, s-a retras în Polonia, unde la cererea sultanului a fost executat de polonezi. Aceste aventuri ale lui Ion Potcoavă și ale altor pretendenți la tronul Moldovei se datorau și faptului că, după războiul de eliberare condus de Ion Vodă cel Viteaz (1574), forțele militare ale țării fuseseră substanțial reduse. Spre exemplu, potrivit recensământului din 1591, ținutul Soroca număra 2287 familii (circa 11435 oameni), inclusiv 1714 familii de țărani, 204 săraci, 48 popi, 14 curteni, 193 nemeși și 14 vătăfi¹⁵. Cu alte cuvinte, forțele militare-polițienești ale ținutului numărau 221 oameni (curteni, nemeși și vătăfi), constituind mai puțin de 1% din populația lui, deci cu mult sub nivelul necesităților. Pe la Soroca s-au refugiat în Polonia și Nestor Ureche (tatăl cronicarului) și alți boieri moldoveni¹⁶.

La finele secolului al XVI-lea și începutul celui următor cazacii, profitând de criza generală din Imperiul Otoman, tot mai des îi atacă frontierele, în consecință având de suferit și populația Moldovei. În 1601 ei au măcelărit locuitorii Sorocii¹⁷.

În cel de al doilea deceniu al sec. al XVII-lea, Imperiul Otoman, aplanându-și un timp problemele interne, a început lupta pentru înlăturarea influenței polone în Moldova. În 1617, în apropierea Rașcovului din stânga Nistrului au avut loc lupte între hatmanul polonez S.Jolkievski și seraschierul Iskender-pașa. În 1621 în drum spre Hotin pe la Soroca au trecut cazacii lui Sahaidaciîn, venind în ajutorul polonezilor angajați într-o luptă grea cu forțele principale ale Imperiului Otoman în frunte cu sultanul Osman II. În 1650, tătarii și cazacii în frunte cu hanul și hatmanul Bogdan Hmelnițki ataca Moldova; o parte din ei după ce trec pe la Soroca jefuiesc cumplit Moldova de Nord. Hatmanul ucrainean impune lui Vasile Lupu alianța sa, pe care o întărește prin căsătoria feciorului Timuș cu Ruxanda, fiica domnului moldovean. În 1653 pe la Soroca trece solul lui Vasile Lupu, strămtorat de Gheorghe Ștefan, pretendent la tronul Moldovei. Solul mergea la Timuș Hmelnițki, ginerele domnului, care în fruntea unui detașament de 8000 cazaci a trecut Nistrul, tot pe la Soroca, nimicind mulți locuitori ai țării. Bătut de Matei Basarab, domnul Țării Românești, Timuș, fuge peste Nistru. Revenind peste un timp în Moldova cu 9000 de cazaci, el poartă lupte pe câmpia Sorociei și în alte părți ale Moldovei de Nord, cauzând țării mari pierderi materiale și umane. La Suceava, Timuș Hmelnițki și-a găsit moartea, cazacii s-au retras de pe teritoriul Moldovei, însă populația era amenințată în continuare de invaziile acestor jefuitori cumpliți¹⁸.

Iată cum descrie situația tragică de atunci călătorul sirian Paul de Alep, care trece în 1654 prin Moldova: "Vineri dimineața (9 iunie – *n.n.*) am plecat din nou și am ajuns în satul... Trifești. Am străbătut acest ținut cu groază și în mare grabă că și locuitorii spuneau: "Cazacii vin să ne jefuiască" și ei trăiesc într-o spaimă necurmată. Toți locuitorii din acest ținut au fost luați în prinsoare de către tătari, care au dat foc satelor

lor, când au venit pe neașteptate, în timpul lui Vasile (Lupu), după cum am mai spus (1650), pentru că hotarul țării tătarești (Dumnezeu s-o nimicească) este aproape de aici". Devastările cauzate de cazaci și tătari au făcut ca Soroca să apară în ochii lui ca un sat ordinar¹⁹.

În 1657, prin vecinătatea Sorociei trece armata otomană angajată în lupte pe teritoriul polonez. În rândurile ei se află și faimosul călător turc Evlia Celebi, care ne-a lăsat o descriere a fortăreței și localității. "Am ajuns la cetatea Sorociei de sub stăpânirea Moldovei. Aceasta este o cetate mică, zidită din piatră și așezată pe malul fluviului Nistru. Orașul său se compune din vreo mie de case (o cifră exagerată – *n.n.*), acoperite cu trestie, având biserică, grădini și vii, astfel că este o cetate înfloritoare". Făcând drumul de întoarcere, aduce amănunte suplimentare: "Am ajuns la cetatea Soroca, care se află sub ascultarea unui boier (părcălabul Ion Hăbășescu – *n.n.*) și care e loc de vamă sub stăpânirea beifului Moldovei. În cinstea hanului s-a tras din tunuri și s-au dat ospățuri"²⁰.

Astfel, din relatările călătorilor putem conchide că spre mijlocul secolului al XVII-lea cetatea Soroca fusese restabilită. Condușă de un boier (părcălab), ea avea o mică garnizoană înarmată cu arme de foc, inclusiv tunuri. La trecerea peste Nistru se lua vamă. Casele cu un etaj erau acoperite, potrivit tradiției vechi moldovenești, cu stuf. Cu alte cuvinte, localitatea era populată cu prioritate de băștinași, care, pe lângă serviciile la cetate și trecătoare, aveau ocupații agrare.

În anii 1671 – 1672 are loc cunoscuta răsccoală a slujitorilor din ținuturile Lăpușna și Orhei în frunte cu Mihalcea Hâncu la care s-au alăturat și mulți soroceni. După înăbușirea ei de către Gheorghe Duca, venit cu armată otomană, aceasta se îndreaptă spre frontiera poloneză la cererea unor căpetenii căzăcești în frunte cu hatmanul Doroșenko, care doreau să vadă trecută Ucraina sub ascultarea Porții. Puternica armată condusă

ortodoxe din turnul de la intrare. Or, construirea cetății s-a făcut cu participarea masivă a meșterilor și lucrătorilor locali¹². Zidurile împreună cu cele 5 turnuri formează o incintă circulară, făcând-o rezistentă la loviturile ghiulelelor trase din tunuri mari de asediu. În interiorul cetății se aflau construcții din lemn cu trei niveluri. La primul nivel erau caii și fânul, la al doilea oamenii și hrana pentru ei, la al treilea tunurile, obuzele, armamentul ostașilor, cazanele cu smolă ș.a. În mijlocul curții se afla o fântână săpată, potrivit obișnuinței băștinașilor, cu pereți rotunzi.

Refăcută pe parcursul secolelor, cetatea constituie o parte din sistemul de apărare al țării. O dată cu stabilirea regimului de dominație asupra țărilor române, Imperiul Otoman căuta să le lipsească de acest sistem. În timpul celei de a doua domnii (1564-1568), la cererea Porții, Alexandru Lăpușneanu a dat foc cetăților interne. Gr.Ureche menționează: "Deci Alexandru-Vodă făcându pre cuvântul împăratului (sultanul Suleiman I – n.n.) umplându toate cetățile de lemn, le-au aprinsu de au arsu și s-au risipit, numai Hotinul l-au lăsat ca să fie apărătură despre leași".¹³ Cercetările arheologice atestă și la Soroca urmele focului ce a mistuit construcțiile interioare de lemn. Treptat a fost lichidat și ocolul târgului, format din mai multe sate, locuitorii cărora contribuiau la aprovizionarea cetății cu cele necesare. Hrisovul lui Petru Șchiopul din 11 martie 1585 conține informația că "satul Climăuți deasupra Nistrului și satul Socolul și seliștea Livadinele ce sunt în ținutul Soroca", toate "ascultătoare către ocolul cetății Soroca" au fost date logofătului Andrei, iar cel din 12 aprilie 1620 al lui Gaspar Grațiani întărește lui Nicoară vornic, între altele, satul Trifăuții "fost drept domnesc ascultător din târgul Soroca"¹⁴. Ulterior, probabil, o dată cu intensificarea atacurilor cazăcești, cetatea a fost restabilită.

Situată la hotare, Soroca apăra trecătoarea de incursiunile neașteptate ale străinilor

în interiorul țării și bara calea rebelilor de a trece frontieră. Acest rol de străjer sigur la hotare fortăreața l-a jucat pe timpul domnilor puternici Ștefan cel Mare și Petru Rareș. Din cauza presiunilor fiscale, a scăderii potențialului economic-militar al țării, garnizoanele mici (circa 100 oameni) ale cetății nu puteau face față sarcinilor fără sprijinul armatei naționale. La acestea se mai adăugau și luptele dintre diferite fracțiuni boierești, reprezentanții cărora, urmărind interese de grup, lăsau să intre în cetate și pe teritoriul țării oști străine. Bătrânele cronici ne oferă destule mărturii în acest sens.

În 1577 pe la Soroca a trecut Ion Potcoavă, poreclit de Ureche, Crețul, care împreună cu un grup de cazaci eterogeni din punct de vedere etnic (un adjunct de al său avea numele Ceapa), a zdrobit ienicerii de la curtea nepopularului domn Petru Șchiopul și i-a ocupat tronul. După lupta câștigată la Docolina, Crețul, tot pe lângă Soroca, s-a retras în Polonia, unde la cererea sultanului a fost executat de polonezi. Aceste aventuri ale lui Ion Potcoavă și ale altor pretendenți la tronul Moldovei se datorau și faptului că, după războiul de eliberare condus de Ion Vodă cel Viteaz (1574), forțele militare ale țării fuseseră substanțial reduse. Spre exemplu, potrivit recensământului din 1591, ținutul Soroca numără 2287 familii (circa 11435 oameni), inclusiv 1714 familii de țărani, 204 săraci, 48 popi, 14 curteni, 193 nemeși și 14 vătăfi¹⁵. Cu alte cuvinte, forțele militare-polițienești ale ținutului numărau 221 oameni (curteni, nemeși și vătăfi), constituind mai puțin de 1% din populația lui, deci cu mult sub nivelul necesităților. Pe la Soroca s-au refugiat în Polonia și Nestor Ureche (tatăl cronicarului) și alți boieri moldoveni¹⁶.

La finele secolului al XVI-lea și începutul celui următor cazacii, profitând de criza generală din Imperiul Otoman, tot mai des îi atacă frontierele, în consecință având de suferit și populația Moldovei. În 1601 ei au măcelărit locuitorii Sorocii¹⁷.

În cel de al doilea deceniu al sec. al XVII-lea, Imperiul Otoman, aplanându-și un timp problemele interne, a început lupta pentru înlăturarea influenței polone în Moldova. În 1617, în apropierea Rașcovului din stânga Nistrului au avut loc lupte între hatmanul polonez S.Jolkievski și seraschierul Iskender-pașa. În 1621 în drum spre Hotin pe la Soroca au trecut cazacii lui Sahaidaciînăi, venind în ajutorul polonezilor angajați într-o luptă grea cu forțele principale ale Imperiului Otoman în frunte cu sultanul Osman II. În 1650, tătarii și cazacii în frunte cu hanul și hatmanul Bogdan Hmelnițki ataca Moldova; o parte din ei după ce trec pe la Soroca jefuiesc cumplit Moldova de Nord. Hatmanul ucrainean impune lui Vasile Lupu alianța sa, pe care o întărește prin căsătoria feciorului Timuș cu Ruxanda, fiica domnului moldovean. În 1653 pe la Soroca trece solul lui Vasile Lupu, strămtorat de Gheorghe Ștefan, pretendent la tronul Moldovei. Solul mergea la Timuș Hmelnițki, ginerele domnului, care în fruntea unui detașament de 8000 cazaci a trecut Nistrul, tot pe la Soroca, nimicind mulți locuitori ai țării. Bătut de Matei Basarab, domnul Țării Românești, Timuș, fuge peste Nistru. Revenind peste un timp în Moldova cu 9000 de cazaci, el poartă lupte pe câmpia Sorociei și în alte părți ale Moldovei de Nord, cauzând țării mari pierderi materiale și umane. La Suceava, Timuș Hmelnițki și-a găsit moartea, cazacii s-au retras de pe teritoriul Moldovei, însă populația era amenințată în continuare de invaziile acestor jefuitori cumpliti¹⁸.

Iată cum descrie situația tragică de atunci călătorul sirian Paul de Alep, care trece în 1654 prin Moldova: "Vineri dimineața (9 iunie – *n.n.*) am plecat din nou și am ajuns în satul... Trifești. Am străbătut acest ținut cu groază și în mare grabă că și locuitori spuneau: "Cazacii vin să ne jefuiască" și ei trăiesc într-o spaimă necurmată. Toți locuitorii din acest ținut au fost luați în prinsoare de către tătarii, care au dat foc satelor

lor, când au venit pe neașteptate, în timpul lui Vasile (Lupu), după cum am mai spus (1650), pentru că hotarul țării tătărăști (Dumnezeu s-o nimicească) este aproape de aici". Devastările cauzate de cazaci și tătarii au făcut ca Soroca să apară în ochii lui ca un sat ordinar¹⁹.

În 1657, prin vecinătatea Sorociei trece armata otomană angajată în lupte pe teritoriul polonez. În rândurile ei se află și faimosul călător turc Evlia Celebi, care ne-a lăsat o descriere a fortăreței și localității. "Am ajuns la cetatea Sorociei de sub stăpânirea Moldovei. Aceasta este o cetate mică, zidită din piatră și așezată pe malul fluviului Nistru. Orașul său se compune din vreo mie de case (o cifră exagerată – *n.n.*), acoperite cu trestie, având biserică, grădini și vii, astfel că este o cetate înfloritoare". Făcând drumul de întoarcere, aduce amănunte suplimentare: "Am ajuns la cetatea Soroca, care se află sub ascultarea unui boier (pârcălabul Ion Hăbășescu – *n.n.*) și care e loc de vamă sub stăpânirea beifului Moldovei. În cinstea hanului s-a tras din tunuri și s-au dat ospățuri"²⁰.

Astfel, din relatările călătorilor putem conchide că spre mijlocul secolului al XVII-lea cetatea Soroca fusese restabilită. Conduasă de un boier (pârcălab), ea avea o mică garnizoană înarmată cu arme de foc, inclusiv tunuri. La trecerea peste Nistru se lua vamă. Casele cu un etaj erau acoperite, potrivit tradiției vechi moldovenești, cu stuf. Cu alte cuvinte, localitatea era populată cu prioritate de băștinași, care, pe lângă serviciile la cetate și trecătoare, aveau ocupații agrare.

În anii 1671 – 1672 are loc cunoscuta răsccoală a slujitorilor din ținuturile Lăpușna și Orhei în frunte cu Mihalcea Hâncu la care s-au alăturat și mulți soroceni. După înăbușirea ei de către Gheorghe Duca, venit cu armată otomană, aceasta se îndreaptă spre frontiera poloneză la cererea unor căpetenii căzăcești în frunte cu hatmanul Doroșenko, care doreau să vadă trecută Ucraina sub ascultarea Porții. Puternica armată condusă

de marele vizir Kopruluzade Ahmed paşa trece peste câmpia Sorociei, de unde acesta trimite o depeşă principelui Transilvaniei²¹. După luarea Cameniţei şi Podoliei de către turci (1672), luptele pentru Ucraina au continuat. Pentru a pune capăt neînţelegerilor din această ţară, Poarta, în schimbul unor daruri bogate, a investit ca hatman al Ucrainei supuse turcilor pe domnul Moldovei, Gheorghe Duca (1681). Iată cum descrie acest eveniment I. Neculce. Primind firmanul, Duca Vodă "s-au gătit ş-au purces la Ocraina, la Nemirova. Şi le-au pus şi-n locul lui nemesnic, în loc de hatman, să le poarte de grijă lor, anume Ene Gredinevici, omu slujit ştiindu limba căzăcească, de neamul lui grec. Şi-au făcut şi curţi lângă Nemirova, la marginea Buhului, şi-au făcut şi alte curţi în marginea Nistrului, la Țicanovca, împotriva Sorociei. Şi stăpâni Duca vodă şi Ocraina şi Țara Moldovei, domnu cu trii tuiuri"²². Or, domnul Moldovei a mai obţinut un tui, ceea ce-l ridică la rangul de vizir, egal fiind cu conducătorii de provincii (în partea europeană a Imperiului Otoman se aflau provinciile Rumeliei, Timişoarei şi Oceacovului). La doi ani după acest eveniment şi după ce turcii au fost bătuţi la Viena de către regele polonez Ioan SobieŃki, cazacii îl destituie pe Gredinevici, iar Duca Vodă îşi pierde averile din stânga Nistrului. Începe un lung război cu Austria şi Polonia, unite în "Liga Sfântă", la care aderă ulterior Veneţia şi Rusia.

În 1686, Ioan SobieŃki intră cu o mare armată în Moldova cu gândul să-şi instaureze dominaţia asupra teritoriului ei, ceea ce părea uşor, deoarece, potrivit relatărilor lui Ion Neculce, Constantin Cantemir Vodă "când au venit craiul (SobieŃki - *n.n.*) rămăsese mai singur. Boierimea, slujitorimea fugise care încotro putusă şi-l îndemna o samă de boieri să s-încchine la leş."²³. Atunci polonezii au pus în cetate garnizoana lor. În legătură cu acest eveniment, diplomatul francez Francios Gaston menţionează că la 23 august 1686 "regele Poloniei, dorind să-şi asigure

stăpânirea totală asupra Moldovei, a ocupat cu ajutorul cazacilor puternica cetate de pe Nistru, numită Soroca, unde a instalat o garnizoană numeroasă²⁴. Amănunte suplimentare în această privinţă aduce inginerul polonez de origine franceză Dupont. "S-au făcut un nou detaşament (de oaste poloneză - *n.n.*) care să se ducă să aşeze o garnizoană la Soroca. Această instalare a fost mai uşoară decât celelalte două (Suceava, Pererâta - *n.n.*), pentru că acolo se găsea o cetate ale cărei ziduri şi metereze erau întregi, astfel că puţin a fost de făcut"²⁵.

Intrând în cetate fără mari dificultăţi şi găsind-o într-o stare bună, polonezii au lăsat în fortăreaţă garnizoana lor, iar detaşamentul menţionat s-a alăturat oştirii regelui. Acelaşi Dupont relatează în continuare: "Cele două detaşamente care fusese alcătuite pentru înaintarea şi punerea în stare de apărare s-au unit din nou cu oştirea dusă în câmpia Țuţorei"²⁶. Ulterior armata poloneză s-a retras de pe teritoriul Moldovei, însă la Soroca şi în alte cetăţi continuau să se afle garnizoane poloneze. La 14 noiembrie 1686 acelaşi F.Gaston menţionează că "regele Poloniei a păstrat patru locuri întărite în Moldova: Soroca pe Nistru..."²⁷ etc.

Staţionând mai mult timp la Soroca, polonezii au refăcut întrucâtva partea interioară a cetăţii. În scopul evitării pătrunderii apei în incinta fortăreţei pe timpul revărsării Nistrului, ei au ridicat nivelul ogrăzii cu 1,9 m. În mijlocul cetăţii a mai fost săpată o fântână cu pereţi dreupţi. Ulterior, această formă neobişnuită de fântână, săpată după obiceiul polonez a servit drept temei pentru o legendă, potrivit căreia garnizoana ar fi avut legătură cu malul stâng. Clădirile din lemn au fost înlocuite cu altele de piatră. La primul nivel au fost construite depozite pentru pâine şi pulbere, la următorul - camere pentru ostaşi. Deasupra zidului gros de 305 cm s-au adăugat creneluri de 120 cm grosime, astfel formându-se un teren pentru puşcaşi şi o apărare contra gloanţelor. Toate acestea au

ridicat la un nou nivel capacitatea de rezistență a cetății.

În 1692 a fost întreprinsă o tentativă de curățire a cetății de polonezi, Ion Neculce relatează că "în al șaptezecelea anu domniei lui gătitu-s-au Cantemir-Vodă cu oastea lui de-au mărșu să ie cetatea Sorocii, împreună cu Daltaban-pașe, sarascherul Oblușii (adică Isaccei, unde se afla provizoriu sediul administrativ al provinciei otomane, în care intra și Moldova de Sud-Est, acaparată de turci și tătari - *n.n.*) și cu hatmanul Stețu a Ocrainii hanului și cu câteva mii de tătari. S-au stăut pen pregiurul cetății câteva săptămâni de-au tot bătut-o cetatea, de-au făcut meterezuri și lagumuri. Ș-au dat năvăli pre tare, și n-au putut-o lua, și au perit multă oaste atunce când da năvali turcii și moldovenii. Și nu era atâta oaste în cetate, ca dooă, trei sute de drăgani și cazaci (de fapt în cetate erau cu mult mai mulți oameni - *n.n.*), numai ei din cetate nemerie tot în om, iar cei de-afară nu pute să le strice nemic. Și s-au întorsu înapoi la Ieși, fără nici o izbândă și cu multă pagubă de oaste"²⁸.

Un lucru curios: asediatorii credeau că în cetate se află vreo 200-300 oameni. Presupunerea se baza pe faptul că domnitorii abia de țineau în cetate 100 de pușcași și artileriști. În raportul către rege, colonelul polonez Rapp menționează însă că timp de o lună și jumătate cei 2000 de ostași conduși de el au respins cu succes atacurile a 40000 de turci și 15000 moldoveni. Deși numărul turcilor și moldovenilor este mult exagerat (niciodată în provincia Oceakov n-au fost 40000 turci, iar în perioada respectivă domnul Moldovei nu putea aduna o oaste atât de numeroasă), un lucru rămâne evident - în noile condiții istorice capacitatea de luptă a armatei Imperiului Otoman și ale vasalilor lui era mult inferioară armatelor europene mai mici, dar bine înarmate și instruite. Dar și apărătorii cetății aveau pierderi grele. Săpăturile arheologice au descoperit multe oseminte ale ostașilor polonezi.

Detașamentul polonez s-a aflat la Soroca până la finele războiului. Conform prevederilor tratatului de pace de la Carlovițe (1699), Soroca a fost retrocedată Moldovei. "După pacea de la Carlovițe, scrie Nicolae Costin, au venit poruncă de la împărăție la Antioh Vodă (Cantemir - *n.n.*) pentru deșertarea Cameniței... Asijderea și leșii au dat cetatea Țării Moldovei înapoi: Niamțu, Suceava și Câmpulung și cetatea Sorocii"²⁹.

În țară existau diferite unități militare formate pe parcursul a mai multor decenii. Enumerând funcțiile lor de conducere, D. Cantemir menționează: "patru capitani căzăcești încă avea mai-înainte asemenea o mie de ostași sau și mai mulți supt ocărnuirea lor. Iară acum de abia au rămas câte 40 sau 50 de oameni patrioți (de același neam) ai lor, carii sunt mai ales de zaporojeni..." Deși inițial la serviciu în unitățile de cazaci din Moldova, potrivit relatărilor lui D. Cantemir, erau angajați zaporojeni, ulterior în calitate de cazaci erau primiți în slujbă țărani din satele din apropierea Nistrului, mai ales, din ținutul Soroca, învecinat cu Ucraina. Mai erau slujitori utilizați în diferite misiuni de comunicare cu țările străine. Unii se numeau umblători. D. Cantemir specifică: "Umbători-de Hotin sânt 50 și asemenea atâția umblători la Soroca, și toți înțeleg limba leșească și rusească, și când cere trebuința, să trimit în Țara Leșească și în Rusia și amândoa cetele au câte un vătav osebit".

La începutul sec. al XVIII-lea, domnia Moldovei au efectuat unele reforme pentru a spori capacitatea de apărare a ținuturilor din stânga Prutului în vederea contracarării pericolului tătar. Mai întâi, au fost transferate încoace din ținuturile interioare unități de călărași, slujitori cu obligații militare și polițienesti îndeplinite de aceștia în schimbul eliberării de prestații în folosul statului. Ulterior forțele militare din ținutul Soroca au fost subordonate serdarului (comandantului), care de la mijlocul sec. XVII comanda unitățile armate din Lăpușna și Orhei.

“Serdariu, scrie D. Cantemir, (este – *n.n.*) mai mare peste călărimea din ținutul Lăpușnei, a Orheiului și a Sorociei. Și apără țara, care iaste între Prut și Nistru și între Basarabia de năvalurile tătarilor de Crâm și de Bugeac”³⁰.

În 1711 pe la Soroca trec trupele ruse, venite să se bată cu turcii. La rugămintea pârcălabului Semion Afendik, la 27 mai au fost trimiși în cetate 150 dragoni în frunte cu căpitanul Mavrin. Ceva mai târziu ajung la trecătoare diviziile ruse de infanterie. După construirea podului, pe el trec divizia condusă de generalul Allerd și artileria rusă. În cetate au fost găsite săbii, multă pulbere și puține alimente, lucru lesne de înțeles, deoarece aici nu se afla o garnizoană permanentă și mare. La 30 mai au mai trecut Nistrul 2 divizii de infanterie, iar la 31 mai încă o divizie. Majoritatea trupelor ajunse pe malul drept al Nistrului au fost plasate în apropierea fortăreței. La 2 iunie a sosit și țarul Petru I cu unele trupe de gardă și cavalerie. În jurul fortăreței se făceau unele întărituri suplimentare. La 17–18 iunie forțele principale ruse au luat calea spre Iași, lăsând la Soroca divizia lui Repnin (4000 oameni), care urma să finiseze lucrările de fortificare și să aștepte venirea proviziilor din Polonia. Peste un timp la Soroca nu rămâne decât o garnizoană rusă în frunte cu colonelul Hlopov. După terminarea campaniei Hlopov cu detașamentul său distruge podul și fortificațiile construite la Soroca și ajunge din urmă armata lui Petru în retragere. În 1713 populația ținutului este silită de turci să facă pregătiri pentru o campanie militară împotriva rușilor, care însă au fost întrerupte. Pacea între ruși și turci fusese întronată pentru o perioadă mai îndelungată³¹.

După campania de la Prut, unii demnitari otomani cereau desprinderea Sorociei de Moldova pentru a introduce în ea o garnizoană turcească³². Cu mari cheltuieli Constantin Mavrocordat a reușit s-o păstreze. Soroca își duce viața pașnică. Potrivit relatărilor starețului Leontie, la Soroca se lua

vamă. Aceasta era arendată de evrei. În oraș se afla puțină pâine (de grâu și orz) și de aceea scumpă, dat fiind că populația era apăsată de sultan și domn. În localitate existau două comunități etnice distincte: moldovenească (română) și poloneză (probabil evrei veniți din Polonia). Într-un singur an (1742) la Soroca au avut loc 18 bâlciuri³³.

Dominația otomană din Moldova nu permitea țării să dispună de unități militare puternice. Deși într-o hotărâre a divanului din 1739 era menționat că “pogranicie” rămâne sub comanda serdarului, totuși această mențiune constituie un tribut al tradiției. Potrivit unui document din 1741, la hotarele țării au dispărut slujitorii, aceștia devenind țărani. În cea de a doua domnie a lui C. Mavrocordat (1741–1743) schimbările, care de curând surveniseră în domeniul social-economic, primesc o confirmare juridică: slujitorii sunt declarați țărani liberi. Tot atunci în fruntea ținuturilor apar ispravnici, care iau locul pârcălabilor, staroștilor etc. Ținutul Soroca este despărțit de ținutul Lăpușna-Orhei.

Unii domnitori au încercat să reînvie forțele militare ținutale. Spre exemplu, cronicarul E. Cogălniceanu relatează că în 1758 Ioan Calimachi numește pe stolnicul Constantin Cogălniceanu mare serdar de Chișinău, dându-i “marginea” și trei ținuturi (Orhei, Lăpușna, și Soroca). Însă pentru aceasta nu ajungeau forțele și, îndeosebi, finanțe, banii fiind irosiți pentru achitarea haraciului. În curând Soroca redevine ținut aparte³⁴. Aceste unități teritoriale aveau mai mult un caracter administrativ-polițienesc și mai puțin un rol militar. Potrivit condiției hatmanului Ion Sturza din 30 mai 1757, căpitan de Soroca era Leon Imbo, care avea sub comanda sa 75 oameni, “sotnicul de cazaci și vataf de umblători ot Soroca cu 35 oameni”³⁵.

În timpul războiului ruso-turc din anii 1768 – 1774 importanța Sorociei a fost înalt apreciată de către comandantul primei armate

ruse, P. A. Rumeanțev. În octombrie 1769 el scria Ecaterinei a II-a și inginer-generalului Demolin că la Cernăuți, Hotin și Soroca pot fi create depozite de alimente, deoarece acestea sunt situate pe importante căi de comunicații³⁶.

Unele amănunte despre populația Sorociei conțin recensămintele din 1772–1773 și 1774³⁷. Întocmite în timpul confruntărilor militare, însoțite de jafuri și omoruri ale populației pașnice din partea ambelor armate beligerante, cataografiile reflectă doar parțial situația de până la începutul războiului. Pentru a evita pierderile materiale și umane, populația satelor din câmpie și de la drumurile principale se refugia în păduri ori în localitățile de la munte. Spre exemplu, recensământul de la 1774 l-a înregistrat pe "Chirieacu Ciorăță, bejenar de 3 ani ot Brâncăuți ot Soroca, "tocmai în ținutul Roman, unde a fost primit cu dragoste de românii băștinași ai "s. Silevestrii". Iată de ce numărul de 170–171 gospodării (750–850 oameni), înregistrat în cele două catagrafii, este ceva mai mic decât numărul real al gospodăriilor de la Soroca. Cele 107 familii de moldoveni români, înregistrate la 1772–1773, formau nu mai puțin de două treimi din populația localității. Aceasta reiese și din faptul că, deși la 1772–1773 sunt menționate 50 de familii evreiești, în 1774 se precizează că în localitate erau "37 jidovi bejănari", adică veniți din altă parte. Conform aceleiași recensământ, din cele 20 de familii venite din Țara Leșească, zece erau de origine evreiască. Numitele catagrafii mai atestă 5 familii de țigani și una armeană. Or, în cea de a doua jumătate a sec. al XVIII-lea populația orașului era formată cu prioritate de români. Altă comunitate etnică mai numeroasă, cea a evreilor, ca și în unele localități urbane din Moldova era abia în curs de formare și se completa masiv pe contul emigrării din statul polonez bântuit de lupte interne.

Aceleași catagrafii de la 1772–1773 și 1774 ne furnizează informații despre

componența socială a Sorociei. În cea de la 1774 sunt înregistrați "18 cupeți", cu certitudine de origine română, ceea ce confirmă părerile preconceptuate ca în trecut moldovenilor, adică românilor din Țara Moldovei, le-ar fi fost străine preocupările comerciale³⁸. Cea de a doua categorie socială orășenească, cea a meșteșugarilor, n-a fost înregistrată în cataografiile menționate. Mai erau înregistrați 4 preoți, 3 dascăli (reamintim, că un secol mai înainte la Soroca existau două biserici – una în cetate și alta în târg), 4 mazili, 2 calici (săraci scutiți de impozite). Aceștia alcătuiau așa-zisele rufeturi. Spre deosebire de birnici, care plăteau birul, impozit nefixat și prestații în muncă, rufeturile aveau statute fiscale speciale. Mazilii și ruptași plăteau un impozit fix, iar în locul prestațiilor în muncă îndeplineau anumite funcții polițienești.

Preocupările principale ale populației din localitate erau legate de deservirea călătorilor. Potrivit recensământului din 1772–1773, aici erau 7, iar conform celui din 1774 – 8 podari care, cu certitudine, ca și la Tighina, transportau cu ajutorul bacului călătorii (iar în timpul războiului și militarii) de pe un mal pe altul al Nistrului. În târg funcționa și un menzil, cu ajutorul căruia călătorii se deplasau în interiorul țării și viceversa. Pentru deservirea lor, potrivit recensământului din 1774, erau utilizați "44 poștași", în cel de la 1772–1773 sunt numiți "42 cazaci pri pocite". Mai erau încă "20 cazaci", adică români locali înarmați, dintre care doar 4 se considerau ai isprăvniceiei. În Bijereuca, astăzi comasată cu Soroca, erau 11 gospodării de români, inclusiv 7 birnici și 4 cazaci. În rândurile cazacilor se mai considerau capii de familie din alte localități ale ținutului: Vasilcău – 80, Cerlina – 28, Voroncău – 21, Vadu Rașcov – 2, Cotu Podoimei – 1. Pe teritoriul ținutului se mai afla poșta de la Căinari, deservită de 38 oameni din localitate și 30 de la Mândăcul Vechi. La dispoziția isprăvniceiei mai erau 4 mazili și ruptași din ținut. Astfel, forțele

militaro-polițienești din ținut erau formate din 214 oameni (156 cazaci și 58 mazili și ruțași) mai puțin chiar decât în anul 1591 (221 oameni), când Moldova de asemenea parcurgea o perioadă de criză.

În timpul războiului din anii 1768–1774, 409 locuitori ai ținutului (aproape un batalion) s-au încadrat în echipe de voluntari pentru a participa la luptele cu turcii. Căpitanul Rughi comanda un detașament de 97 voluntari, majoritatea din satul Rughi (Rudi), pe care îl stăpânea. Căpitanul Tănase avea 40 voluntari, dintre care 38 erau din Japca, praporșcicul Constantin Vartic – 207, inclusiv 85 din Pohoarne, 65 din Zaborna și 14 din Cușirca, Semion – 11 din Sudarca. Grecu Constantin – 3 din Soloneț.

În perioada inițială a războiului austro-ruso-turc din 1787–1791, o armată austriacă se împotmolește în jurul Hotinului, iar una rusă în cel al Oceacovului. Legătura dintre ele era întreținută de o altă armată rusă în frunte cu P.A. Rumeanțev, care, începând cu luna ianuarie 1788, intenționa să treacă Nistrul să atace Otaciul și Soroca. Între timp o armată otomană, bine plasată la Bălți³⁹, ținea în șah atât pe ruși, cât și pe austrieci, care nu puteau să-și desfășoare forțele pentru a lua Hotinul. Sesizând intențiile lui Rumeanțev, sultanul Abdul Hamid I scrie domnului Moldovei, Alexandru Ipsilanti, în firmanul său (din 29 ianuarie – 7 februarie 1788) că “oastea moscovită, la două ore după ce a sosit la menzila (poșta de cai – *n.n.*) Balta, a început să înainteze spre Soroca din Moldova prin trecătoarea Mohilău⁴⁰, adică Otaci. Totodată, sultanul cere domnitorului să colaboreze cu armata otomană în frunte cu vizirul Ali pașa, serascher de Ismail (unde se mutase temporar vizirul din Tighina).

Administrația țării colabora cu armatele otomane, deși prezența lor pe teritoriul Moldovei cerea cheltuieli mari, toate pe contul băștinașilor. Erau încă vii amintirile despre comportamentul brutal al rușilor în războaiele precedente. La 25 ianuarie 1789

“un grup de musulmani în frunte cu Ibrahim mărturisesc că boierul Dumitrachi, ispravnicul cazalei (ținutului – *n.n.*) Soroca a arătat multă prietenie față de ei atunci când au căzut în mâinile moscoviților. Pentru acest devotament trebuie ca la încetarea războiului acesta să fie recompensat neapărat din partea musulmanilor”⁴¹. Însă printre locuitorii țării, inclusiv și din ținutul Soroca, erau persoane care cu arma în mâini luptau contra otomanilor. Căpitanul Gheorghe Grestenov a format și echipat pe contul său un detașament de voluntari din ținutul Soroca. Un ispravnic de la Soroca l-a recomandat pe Semion Danilov (probabil Danilă), locuitor al satului Mândăc, care a fost numit translator pe lângă comandamentul rus.

Rumeanțev intenționa să treacă Nistrul să ia Soroca la 14 mai, apoi la 13 iunie 1788. Abia la 8 – 16 august printre localitățile importante ocupate de armata rusă generalul menționa în jurnalul său și Soroca, unde urma să fie instalată o strajă puternică. Intrând pe teritoriul Moldovei, armata rusă conta să se aprovizioneze pe contul băștinașilor. În jurnalul lui Rumeanțev din 2–10 octombrie era fixată intenția acestuia ca sorocenii să întrețină o parte a armatei ruse. S-a început încasarea excesivă a impozitelor, stârnind nemulțumirea atât a sorocenilor, cât și a locuitorilor altor ținuturi din spațiul pruto-nistrean. Îngrijorat de situație, Rumeanțev a cerut la 25 ianuarie 1789 boierilor, chipurile, să termine cu “abuzurile”. La 2 aprilie 1789, el raporta lui G.A. Potiomkin că până la 15 aprilie va fi adus proviant pentru depozitele de la Iași și Soroca⁴². Jefeirea populației continua cu aceeași intensitate, ceea ce a provocat tulburări în rândurile locuitorilor ținuturilor Orhei și Soroca, înăbușite în sânge de către armatele de ocupație⁴³.

În urma păcii de la Iași (1792) și a celei de a doua împărțiri a Poloniei (1793) frontiera Rusiei a fost stabilită pe Nistru, aducând noi complicații internaționale pentru “săraca Țară a Moldovei” și cetățile ei de la hotar.

După înfrângerea de către armata rusă (1794) a răscoalei condusă de Costiușko, mii de polonezi s-au refugiat peste hotarele țării lor, inclusiv în Moldova. Temându-se de conflicte la hotarele de nord, otomanii cer autorităților Moldovei să-i îndepărteze pe fugari de pe teritoriul țării. În 1794, marele vizir Mehmed Izzet pașa scria domnului Moldovei, Mihai Suțu, "că în urma împărțirii Poloniei, din partea rusească au fugit, din cauza răscoalei, trei mii de neferi (oastași – *n.n.*), poloni în cazarele cetății de la hotar Soroca din Moldova". Sus-numitului i se cerea să găsească o modalitate pentru îndepărtarea de pe pământurile Moldovei a acestor trei mii de poloni înarmați care se aflau acolo cu soțiile și copii lor, în așa fel că nici înaltul Devlet (Imperiul Otoman – *n.n.*) să nu se supere și nici să nu aibă loc vreo gâlceavă, cu împărăția rusească și austriacă din cauza lor⁴⁴.

De pe teritoriul fostului stat polonez ocupat fugeau în Moldova până și ostași din serviciul țarului. Peste puțin timp, după prima scrisoare, același mare vizir mai trimite una, atenționându-l pe domnul Mihai Suțu "asupra unui număr de 1100 polonii, care fugind din slujba ostășească a Rusiei, prin cetatea Hotin (administrată direct de otomani – *n.n.*) au venit în Moldova, la Soroca, de unde au de gând să meargă la Galați și de aici la Cracovia, care se găsește sub stăpânirea Austriei (de fapt atunci orașul era încă liber – *n.n.*)". Vizirul cere domnului ca "acești fugari să fie izgoniți din Moldova și în același timp să se facă cunoscut consulului Rusiei, cât și altora unde ar mai crede de cuviință, că înaltul Devlet nu favorizează pricinile Poloniei și Franței"⁴⁵ cuprinse de răscoalele și flăcările revoluției.

În 1812, Soroca împreună cu teritoriul dintre Nistru și Prut a fost anexată la Rusia. Populația orașului a început să crească pe contul emigranților din guberniile Rusiei și chiar de peste hotare. În 1817, la Soroca era o comunitate creștină formată cu prioritate din

români, în componența căreia intrau 172 familii, inclusiv 16 slujitori ai cultului, 23 văduve și 41 burlaci, fiind completată, probabil, și cu un mic număr de ruși, veniți în localitate după 1812. Cea de a doua comunitate etno-religioasă evreiască s-a mărit de la 50 la 145 familii și văduve, adică de peste trei ori. Sporul s-a datorat unor migrațiuni masive, ceea ce avu consecințe nefaste pentru comercianții locali. În perioada vizată numărul negustorilor creștini scăzu cu o treime (de la 18 în 1774 la 12 în 1817), comerțul din oraș devenind un apanaj al negustorilor de origine evreiască⁴⁶.

Pe acele timpuri, Soroca continua să aibă un caracter agrar. Localitate se întindea pe o suprafață de 100 faldi, mai având 400 de faldi de pășune, 200 de fânături și 150 de faldi de arătură și păduri, 15 livezi și 9 vie. Moșia aparținea proprietarului Iordache Ruset, care o acaparase între timp de la stat, însă din 1818 aceasta din nou trece în proprietatea statului.

Către mijlocul sec. al XIX-lea, adică în timpul de o treime de secol, populația orașului crește cu 80% și număra 3365 oameni inclusiv 743 români, 2699 evrei, 299 ruși și 124 de alte naționalități⁴⁷. Numărul evreilor se majorează de 3,5 ori, în oraș apare un număr mare de ruși și reprezentanți ai altor etnii. În perioada dintre 1862 și 1897 numărul populației orașului a sporit de la 5400 la 15300, mai cu seamă, pe contul evreilor, care constituiau 57%. La finele sec. al XIX-lea ponderea românilor în oraș (la 1897) abia ajungea la 20%.

Prin hotărârea din 27 martie 1918 a Sfatului Țării, organ legitim suprem al Basarabiei, Soroca împreună cu întreaga provincie s-a reunit cu România, creându-se astfel condiții favorabile pentru reintegrarea orașului în spațiul românesc. Însă în urma odiosului pact Ribbentrop-Molotov și al ultimatumului sovietic din 26 iunie 1940 Soroca, împreună cu alte teritorii românești, a fost ruptă din trupul țării.

NOTE

1. I. Chirtoagă, *Unele categorii de țărani cu îndatoriri speciale din Moldova (până la fin. sec. al XVI-lea)*, în "Revista de istorie a Moldovei", 1994, nr.1, p. 40-44.
2. *Letopiseșul Țării Moldovei*, Chișinău, 1990, p.42.
3. *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. II, București, 1976, p.488.
4. K.V.Bazilevici, *Vneșneaea politika russkogo țentralizovannogo gosudarstva vtoroi polovini XV v.*, M. 1952, p.370.
5. I.Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p.425.
6. E.Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. II. Partea 3, p.699 - 700.
7. Miron Costin, *Opere*, București, 1958, p. 205.
8. E.Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, partea I, București, 1911, p.432.
9. I.Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p.444.
10. M.Costăchescu, *Arderea târgului Floci și a Ialomitei în 1470*, București, 1935, p.154.
11. *Slaviano-moldavskie letopisi XV-XVI v.v.*, M., 1976, p.124.
12. *Monumentele de istorie și cultură din Republica Moldova*, Chișinău, 1994, p.157.
13. *Letopiseșul Țării Moldovei*, p. 100.
14. *Documente privind istoria României, A. Moldova, veacul XVI*, vol. III, p.308; *Ibidem*, veacul XVII, vol. IV, p.448.
15. Șt. Ciobanu, *Basarabia*, Chișinău, 1993, p.65.
16. *Letopiseșul Țării Moldovei*, p.109 - 110, 118.
17. N. Iorga, *Studii istorice asupra Cbiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p.217.
18. *Letopiseșul Țării Moldovei*, p.152, 160, 198 - 199, 208, 218, 222.
19. *Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, 1976, p.153.
20. *Ibidem*, p.424, 435.
21. *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, București, 1965, p.153.
22. *Letopiseșul Țării Moldovei*, p.301.
23. *Ibidem*, p. 316.
24. *Călători străini despre țările române*, vol. VII, București, 1980, p.407.
25. *Ibidem*, p. 296.
26. *Ibidem*, p. 306.
27. *Ibidem*, p. 415.
28. *Letopiseșul Țării Moldovei*, p. 322.
29. *Cronicele României sau letopiseșele Moldovei și Valabiei*, ed. II, vol. III, București, 1874, p. 44.
30. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 101, 112 - 113.
31. *Călători străini despre țările române*, vol. VIII, București, 1983, p. 342 - 414, 435, 463, 572.
32. N. Iorga, *Studii istorice asupra Chillei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 245 - 246.
33. *Călători străini despre țările române*, vol. VII, p. 187; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. II, vol. II, București, 1928, p. 200.
34. P. G. Dmitriev, I. G. Chirtoagă, *Izmenenia v administrativno-territorialnom ustroistve țentralnoi ceasti Dnestrovsko-Prutskogo mejdurecia v XVII - XVIII vv.*, în "Buletnul A.Ș.M., Seria științe sociale", 1989, nr.1, p.52 - 53.
35. C. I. Groceanu, *Căpităniile oștirii moldovene la 1757*, București, 1939, p. 4 - 5.
36. P. A. Rumianțev, *Documente*, vol. II, M. 1953, p.161, 165.
37. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I, Chișinău, 1975, p. 164; *Ibidem*, partea II, p. 270.
38. *Iugo-Vostocinaea Evropa v epohu feodalizma (Reziume docladov Chișiniiovskogo simpoziuma, 1973 g)*, Chișinău, 1973, p. 172.
39. P. A. Rumeașev, *Documente*, vol. III, M., 1959, p.161 - 162.
40. *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, p. 351.
41. *Ibidem*, p.364.
42. P.A.Rumeașev, *Op. cit.*, p. 200, 215, 291.
43. *Rossiskii Gosudarstvennii Voenno-Istoriceskii Arhiv*, f. 44, r. 193, d. 93, partea II, f. 199; d. 100, f.4; d. 109, f.41; d. 240. F. 223; *Voenno-Ucionii Arhiv*, d. 265, f. 50 - 53.
44. *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, p.384 - 385.
45. *Ibidem*.
46. *Trudi Bessarabskoi gubernskoi ucionoi arhivnoi komussii*, vol. III, 1907, p. 83.
47. V. M. Kabuzan, *narodnonaselenie Bessarabskoi i levoberejnih ratonov Pridnestrovia (konet XVIII - perviaia polovina XIX v.)*, Chișinău, 1974, p. 133.

PERSONALITĂȚI

Dinu Poștarencu

ALEXANDRU CEL BUN

(către aniversarea a 600 de ani de la urcarea pe tron)

Se împlinesc 600 de ani de la instalarea pe scaunul Moldovei a remarcabilului domn Alexandu cel Bun¹, care conform aprecierii lui Nicolaie Iorga, «a fost bun față de țară, pentru că n-a tăiat, n-a prigonit, n-a dreptățit pe nimeni, și totuși a știut să-și stăpânească boierii fără să miște împotriva lor buzduganul sau să ascuță sabia călăului». A fost bun față de străini, fiindcă n-a început

niciodată un război nedrept și n-a călcat niciodată o legătură încheiată și întărită cu jurământ de dînsul : dar pentru »«dreptățile» lui și ale țării lui, el a fost totdeauna , și atunci

cînd îl împovărau bătrînețele și moartea-l chema spre odihnă, un ostaș neadormit vitez și iute”.

După moartea lui Ștefan I , survenită în 1399, Alexandru cel Bun, fiul lui Roman I, rămîne a fi domn asociat împreună cu Iuga voievod, ultimul bucurîndu-se de sprijin din partea regelui polon Vladislav Iagello. Cu intenția de a avea relații de bună vecinătate și de a-și asigura spatele în cazul unui atac din partea turcilor, domnul Țării Românești, Mircea cel Bătrîn, îl susține pe Alexandru , organizează o campanie militară, pe care se presupune că a întreprins-o în primăvara anului 1400. Desfășurînd-o cu succes, la întoarcere, se menționează în *Letopisesețul de la Bistrița*, Mircea voievod îl ia cu sine pe Iuga. Astfel, Alexandru cel Bun rămîne de unul singur să stăpânească țara. Din acest moment , afirmă A. D. Xenopol, «istoria Moldovei intră, cu Alexandru cel Bun, într-un vad liniștit, după futunoasele timpuri pertecute sub predecesorii săi. În locul schimbării dese și prăpăstuite a domnilor de pînă acum, se așează o domnie statornică care ține 32 de ani, în care timp Moldova poate să răsufle și să întoarcă puterile și așezămintele ei».

1. C. Chihodaru a fixat începutul

domniei lui Alexandru cel Bun la data de 23 aprilie 1399, pe când C. Rezaschevici- anterior lunii iunie 1400.

Proclamarea lui Alexandru în calitate de domn nu a convenit polonilor. Documentele vremii mărturisesc că ei puneau la cale o intervenție armată cu scopul de a-l înlătura pe Alexandru, în locul lui intenționând să-l înscăuneze pe Ivașcu, fiul lui Petru Mușat, refugiat în Lituania. Planul polonezilor însă eșuă, întrucât ei înșiși se pomeniră într-o situație critică. La 18 ianuarie 1401 este restabilită alianța polono-lituaniană prin acceptarea unei înțelegeri dintre Jagello și vărul său, Witold, ducele Lituaniei. Împotriva lor se ridică Swidrigello, fratele lui Vladislav, care începe cu Ordinul Teutonic un tratat de alinață îndreptat împotriva celor doi. Armata polono-lituaniană se văzu între un război cu cavalerii teutoni, din care motiv, pentru a păstra liniștea la hotarul de sud, regele Vladislav a încetat să mai susțină pretențiile lui Ivașcu și a început să manifeste față de Alexandru o atitudine pașnică. Evitarea unei ciocniri cu polonii era cu atât mai dorită de Alexandru, care, prudent din fire, a orientat politica sa externă spre stabilirea relațiilor de pace cu toți vecinii. Negociind cu monarhul polon, el îi transmite un document datat cu 12 martie 1402, prin care recunoaște suzeranitatea acestuia și-i promite să-i depună jurământul de vasal, asigurându-l că-i va acorda ajutor militar «împotriva oricărui dușman al lui». La 1 august 1404, la Camenița, Alexandru cel Bun depune în mod solemn jurământul vasalic față de regele Vladislav, actul încheiat cu această ocazie reprezentând un tratat de alianță al celor două țări îndreptat împotriva inamicilor comuni.

Stabilirea unor raporturi cu polonii, dă domnului moldovean posibilitatea de a-și consolida pozițiile atât pe plan extern, cât și

intern. El a reușit să cîștige sprijinul boierilor și al clerului, să perfecționeze substanțial aparatul politico-administrativ și să creeze cadrul necesar pentru înviorarea vieții economice a statului. Cu scopul de a stimula dezvoltarea pieței interne domnul și-a adus un aport fructuos în ce privește emiterea monedei naționale. A. D. Xenopol a consemnat în această ordine de idei: «Domnia lui Alexandru cel Bun se deosebește prin încurcături de organizare în mai multe ramuri. Dacă Bogdan fu întemeietorul militar al Moldovei, Alexandru poate trece cu drept cuvînt ca acel ce așează pe trainice temelii viața viitoare a tînărului stat».

La 25 mai 1411, la Roman, este reînnoit tratatul de alianță dintre Alexandru cel Bun și Vladislav Jagello, ultimul, ca rezultat al ameliorării relațiilor polono-ungare, semnînd în primăvara anului 1412, la Lublau, fără știrea domnului moldovean, un tratat și cu regele Ungariei Sigismund de Luxemburg. Deși a recunoscut suzeranitatea polonă asupra Moldovei, suveranul ungar a insistat să fie introdusă în tratat o clauză specială referitoare la participarea țării lui Alexandru cel Bun la lupta comună a statelor europene împotriva turcilor. În caz de refuz, Moldova urma să fie împărțită între Polonia și Ungaria.

Confruntînd peste un timp criza politică declanșată după înfrîngerea suportată în bătălia de la Ankara din 20 iulie 1402, Imperiul Otoman își reia ofensiva pe linia Dunării. După ce întreprind cîteva incursiuni în Țara Românească și suprimă rezistența opusă de Mihai voievod, acest principat devenind tributار sultanului, turcii atacă, în primăvara anului 1420, sudul Moldovei. Ei asediază Cetatea Albă și lovesc Chilia, dar fără succes. Oștenii lui Alexandru cel Bun resping cu vitejie această primă intervenție militară a osmanilor asupra Moldovei.

În 1422, în toiul luptelor reinnoite

dintre Polonia și Ordinul Teutonic s-a acoperit de glorie un detașament de călăreți moldoveni trimiși întru ajutorarea polonilor de Alexandru cel Bun. Episodul ce s-a produs în preajma cetății Marienburg este descris de cronicarul polonez Długosz: «În acea vreme oștenii voievodului dinn Moldova, trimiși în ajutorul regelui Vladislav, numărând 400 de oameni, au coborât pînă aproape de Marienburg, prădînd și pustiind. Cruciații, care formau garnizoana cetății Marienburg, i-au atacat năvălind asupra lor cu o oaste puternică; moldovenii, cîntărind numărul și puterea dușmanilor, față de puținătatea forțelor lor, au căzut în dez-nădejde și au lăsat pe seama soartei să hotărască. S-au apucat atunci, după ce nu le mai rămăsese nimic altceva de făcut, să intre într-o pădure vecină și au descălecat ca să lupte pedestri, apărați de frunziș și arbori, după cum este obiceiul de luptă și firea acelui popor. Cruciații convinși că moldovenii nu simulaseră fuga, ci străbătuseră pădurea în toată lățimea ei, s-au îndreptat cu toată repeziciunea spre pădure, socotind că vor prinde cu ușurință pe moldoveni, mai ales că mulți descălecaseră. Însă moldovenii, aruncînd cu săgețile asupra dușmanilor, ei fiind la adăpost de săgețile acestora, le trimit ca o ploaie deasă. După aceea năvălesc cruciații și pe cei dintîi îiucid sau îi iau pizonieri, pe ceilalți îi pun pe fugă. Astfel, într-un chip minunat, moldovenii cu o ceată de oameni, au înfrînt oastea mare a dușmanilor și apoi s-au întors în tabăra regelui învingători și încărcăți de prăzi».

În 1430 a murit Witold, în locul căruia mare duce al Lituaniei ajunge Swidrigiello,

care, în alianță cu Sigismund de Luxemburg, a format o coaliție antipoloneză, în ea fiind atras și voievodul Moldovei. Alexandru cel Bun aderă la ea deoarece află, în cele din urmă, despre planurile celor doi regi, înțeleși la Lublau, de a împărți între ei Moldova, veste care l-a făcut să-și piardă încrederea în Vladislav Iadgello. Înapoiat în vara anului 1431 din Țara Românească, unde îi acordase ajutor proaspătului domn Alexandru Aldea, pentru a se menține pe tron, domnul Moldovei, ajuns la bătrînețe, își îndreaptă tot atunci oștile sale asupra Poloniei. Invadează Pocuția și Podolia, de unde revine apoi cu bine în țară. Curînd trece în lumea celor drepi, fiind înmormîntat la mănăstirea Bistrița, ctitorită de el.

Alexandru cel Bun, potrivit aprecierii eminentului nostru înaintaș Mihail Kogălniceanu, «este geniul personificat al Bunătății, îngerul scutitor al Moldovei, numele cel mai frumos din istoria noastră. În persoana lui Alexandru Vodă erau adunate cele cinci temelii de căpetenie a unui stat: Bunătatea, Dreptatea, religia, Vitejia și Puterea».

BIBLIOGRAFIE

1. Constantin Chihodaru, *Alexandru cel Bun*, Chișinău, 1990
2. Constantin Rezachevici, Domi, voievozi și principii în Țările Române, în Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, București, 1996
3. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană* București, 1929
4. Ion I. Nistor, *Alexandru cel Bun*, Cernăuți, 1932.
5. P.P. Panaitescu, *Alexandru cel Bun*, București, 1932.
6. Dinu Poștarencu, *Domnia lui Alexandru cel Bun*, Chișinău, 1994.

Mihai Onilă

SERDARUL MIHALCEA HÎNCU

(300 ani de la moarte)

Una dintre cele mai de seamă personalități din istoria ținutului Lăpușna a fost serdarul Mihalcea Hîncu, boier de țară, cunoscut în istorie, alături de Apostol Durac, serdar de Orhei și Carp de la Soroca. A fost unul din conducătorii răscoalei orheienilor, sorocenilor și lăpușnenilor din 1671-1672, împotriva domnitorului Gheroghe Duca.

Conform investigațiilor savantului Aurel Sava, Mihalcea Hîncu își trage obârșia din satul Secăreni, de pe valea Lăpușnei.

Însă boierul Hîncu nu s-a distins prin bogății, ci prin poziția și activitatea sa civică. Rolul său politic se evidențiază, conform documentelor, pe timpul domniei voievodului Vasile Lupu. *Letopisețul Țării Moldovei* a lui Miron Costin ne comunică că, din urma oștirii, care l-a urmat pe domnitor, atunci când vine la domnie Gheorghe Ștefan au fost «*Hînceștii*»: *Singur Vasile – Vodă văzînd răsipa oștirilor, au purces și el deodată foarte cu pușini lîngă sine. Apoi s-au strînsu pe lîngă dînsul den capetele slugitorilor și den Hîncești unii și l-au luat între sine, apărîndu-l cu mare lauda sa și veste și pomenire cinsteșă. La vreme ca aceia să aibă la nevoia domnului cu cînste vecinică hiecăruia este*¹.

Că printre boierii credincioși ai lui Vasile Lupu a fost și Mihalcea Hîncu este menționat de același cronicar, atunci când vorbește de cea de a doua domnie a lui Gheorghe Ștefan: *Că domnia Ștefa Vodă fără grije; numai o seamă de lăpușneni, ales*

*Hînceștii, nu erau deodată aședzați și fugise Mihalcea Hîncu la turci. Ce ajungîndu Ștefan Vodă cu bani la pașea de Silistra l-au prinsu pașea și l-au trimis în obedzi la Ștefan Vodă. Și l-au iertat și l-au pus armaș al doilea*².

Sub domnia lui Gheorghe Duca, care a pedepsit pe toți partizanii lui Gherghe Ștefan, Mihalcea Hîncu a fost serdar³. A deținut dregătoria de serdar și sub Ștefăniță Vodă⁴, fiul lui Vasile Lupu. În acele timpuri, ne comunică cronică, Constantin Basarab cu oastea căzăcească vine să-l pădepească pe Ștefăniță Vodă. Acesta, auzind că rivalul trece Nistrul pe la Soroca, i-a ieșit cu oastea sa înainte la Coiceni peste Prut *s-au pus tabăra acoloa ... iară și pre cîta oaste era, o trimisese Ștefănică-Vodă toată în frunte înainte pre Prut, cu Catargiu și Grigore paharnicul și cu Mihalcea Hîncu sîrdarul*⁵. Moldovenii sunt învinși de către cazacul Chelșca și Constantin Basarab intră triumfător în Moldova pentru câteva zile, la începutul lui februarie 1661. În aceeași lună Ștefăniță, ajutat de tătari, se reîntorcea la tron, iar Constantin Basarab fuge în Polonia. În același an, menționează cronică, lui Ștefănișă, *i-a venit poroncă să trimită oastea în Țara Ungurească și de la munteni, iar așea, asupra lui Racoți; și au trimis Ștefăniță-Vodă pre Mihalcea Hîncu serdarul și pree Voicovschi căpitanul de lefegii cu 1000 de oameni*⁶.

Informații despre Mihalcea Hîncu sub domnia lui Dabija Vodă nu prea avem, dar este știut că el și-a păstrat serdăria⁷. De asemenea, aceeași situație este caracteristică și pentru prima domnie a lui Gheorghe Duca de la care este un singur document, din 4 mai 1666⁸. Din această carte de întăritură dată lui Mihalcea Hîncu pentru moșia Ghețoani pe Bîc, lângă Chișinău⁹, aflăm că el era vel medelnicer. În această funcție rămîne și sub domnia lui Iliș Alexandru, care îi întărește daniile și cumpărăturile sale din moșia Secăreni, ținutul Lăpușna¹⁰.

După Iliș Vodă, venind domn Duca Vodă, cu a doua domnie cu cît a fost la domnia dintîi bun, cu atît la a doua domnie s-au arătat rău și cumplit¹¹. Ca rezultat al politicii fiscale dure, lăpușnenii, orheienii și sorocenii se răscoală împotriva domnitorului¹². Răscoala a început la 9 decembrie 1671. În fruntea răsculaților s-au aflat serdarii Mihalcea Hîncu, Apostol Durac de la Orhei și Carp de la Soroca. Despre acest eveniment, cronicarul Ion Neculce avea să spună următoarele: *Fugit-au toată boierimea care încotro au putut; iar Duca – Vodă văzînd că s-au ridicat atîta șară asupra lui, au ieșit din curtea domneaască cu toată casa lui ... Iară Hănțeștii au intrat la curte și casele boierești și negustorești pen tîrgu, stricîndu și jăcuind. Și prinzîndu pre greci, pre citi i-au găsitu, pe toți i-au omorît*¹³.

Aceste evenimente au avut loc în primele zile ale anului 1672. Răsculații reușesc să stăpînească Moldova pe tot parcursul lunii ianuarie și începutul lui februarie. Pentru a preveni reîntoarcerea domnitorului alungat de pe tron cu ajutorul turcilor, Mihalcea Hîncu și Hăbășescu cerură ajutor de la polonezi, oferindu-se să întrețină oastea leșească și să închine Moldova coroanei polone. Lupta decisivă dintre forțele răsculaților, susținute de polonezi, și

ale voievodului, susținute de turci și tătari, a avut loc lângă localitatea Pașcani de pe rîul Ichel. Dar forțele au fost inegale și ca rezultat, Duca Vodă, cu ajutorul lui Hali Pașa, serdarul de Babadag și al lui El-Agasi din Bugeac, a reușit să înfrîngă oastea răsculaților. Atunci Hîncu și Durac se refugiază peste Nistru la Rașcov. De aici fac numeroase incursiuni în nordul Moldovei pînă în luna iunie 1672¹⁴. Însă ofensiva turcă reușește să-i împingă pe malul ucrainean al Nistrului și numai Rașcovul rezistă atacurilor turcești. Iară pentru cucerirea Cameniței însuși sultanul s-a plasat în fruntea expediției. Ca rezultat, la 10 august Duca Vodă este primit la Iași cu mare alai, dar nu pentru mult timp, căci la 16 august al aceluiasi an este mazilit. La 27 august Camenița capitulează și pacea a fost semnată la 13 octombrie. Peste o săptămînă oastea sultanului pleacă și cetatea Hotinului a rămas în paza noului domn Ștefan Petriceicu¹⁵. După aceste evenimente, Mihalcea Hîncu se reîntoarce în țară. Ca dovadă servește și documentul de la 17 iunie 1673, în care se menționează că el este judecat în cetatea Hotinului de noul domn și era numit biv serdar¹⁶. Răscoala a fost înfrîntă, dar viitorii voievozi au fost nevoiți să se socoată cu puterea orheienilor, sorocenilor și lăpușnenilor. Căci astfel poate fi calificată decizia voievodului Dumitrașcu Vodă, care vine la domnie la începutul anului 1674 și oprește pe lângă sine pe tătari dîndu-ne Dumitrescu Vodă la robie ca plătînd bani ce mîncîndu-le țara, iar mie nu mi-a ajuns din toată agonisita 1000 lei și m-au luat turcii rob și m-au dus la Roșia... jefuiră cumplit țara și după două luni trecură Nistru ducînd cu ei robi numeroși¹⁷.

Printre aceștia erau, probabil, și Mihalcea Hîncu, căci mai tîrziu, feciorul lui Dumitrașcu a vîndut tot ce a avut și l-a răscumpărat. Așa este, căci sub domnia lui

Antonie Ruset Mihalcea Hîncu este stolnic și la 1676 voievodul îi întărește *bucata cea de loc din Lăpușna cu moară, fiindcă și Ghejăoanii care i-au dat în schimb au dooi iazuri și vaduri de moară Bîc*¹⁸.

Eliberarea din robie a influențat puternic asupra sufletului său, care i-a zămislit ideea de a face o mănăstire. Această versiune este completată și de tradiția locală de creare a mănăstirii. Conform acesteia, mănăstirea a fost ridicată în semn de mulțumire că pe aceste locuri unde se afla mănăstirea, la mijloc de codru, și-a găsit ascunziș și mîntuire de tătari fiica lui Mihalcea Hîncu. Iar conform informației documentare, la 9 decembrie 1677, el dăruiește mănăstirii pe care o ctitorea moșiile: *Vlamnicul den deal, Vlamnicul den vale despre Pereni pînă în hotarul Perenilor și despre Cîrstești pînă în hotarul Cîrsteșilor și Căzâneștilor. Așijderile despre Miclăușeni pînă în obârșia Târnușii*¹⁹.

Referitor la rolul său politic, se poate explica prin legăturile adînci ce existau între el și ostășimea din ținutul Lăpușnii. În calitate de serdar, avea sub conducerea sa călărirea recrutată în această margine a țării, în special, mazilii din ținuturile Lăpușna, Orhei și Soroca, cu care sub îndelungata sa dregătorie a avut strînse legături. Apoi, fiind dintr-o familie de răzeși de pe valea Lăpușnei, între el și ostașii săi existau și

legături de rudenie, mai mult sau mai puțin apropiate. Numai astfel se pot explica mențiunile cronicarilor despre o *seamă de lăpușneni, ales Hînceștii* ca de o masă considerabilă de ostași în strînsă legătură cu croul nostru. Vine să completeze acest gînd și faptul că feciorul lui, Dumitrașcu, era căsătorit cu fiica lui Constantin Clucerul, altă căpetenie a răscoalei.

După eliberarea sa din robie și pînă la sfârșitul vieții nu se mai ocupă de politică. Se stinge din viață în 1689.

NOTE

¹ Letopisețul Țării Moldovei, Chișinău, 1990, p. 217.

² Ibidem, p. 225.

³ A. Sava. Documente privitoare la tîrgul și ținutul Lăpușnei, București, 1944 p. 82.

⁴ N. Popovschi, Istoria Bisericii din Basarabia în veacul XIX-lea, sub ruși, Chișinău 1931, p. 493.

⁵ Letopisețul Țării Moldovei, p. 244.

⁶ Ibidem, p. 246.

⁷ A. Sava, op. cit. p. 94, 98, 99.

⁸ I. Halipa. Труды Бессарабской Губернской Ученой Архивной Комиссии, Chișinău, 1900, t. I, p. 200.

⁹ Ibidem.

¹⁰ A. Sava, op. cit. p. 82.

¹¹ Letopisețul Țării Moldovei, p. 285

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ I. Negroi, Восстание 1671-1672 гг. в Молдавии. Причины и движущие силы., în Buletinul A.S.M. Seria științe sociale, 1986, nr. 1, p. 27.

¹⁵ I. Moga, Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a țărilor române la sfîrșitul sec XVIII, Cluj, 1933, p. 14.

¹⁶ A. Sava, op. cit., p. 126.

¹⁷ Ibidem, p. 141.

¹⁸ I. Halipa, op. cit., p. 201.

¹⁹ A. Sava, op. cit., p. 84.

REPERE ISTORICE

dr. habilitat, prof. universitar **Pavel Parasca**

CONSTITUIREA ȚĂRII MOLDOVEI

Formarea statului care s-a afirmat pe harta istorică cu numele de Țara Moldovei, a trecut, întocmai ca și în cazurile celorlalte state românești printr-un îndelungat proces istoric, început o dată cu apariția unor formațiuni teritorial-politice cu trăsături statale primitive cum au fost cunoscutele deja uniuni de obști- Romanii populare. Istoria Țării Moldovei propriu-zise a început însă cu formarea voievodatului Dragoș, avîndu-și centrul de reședință (capitala) la Baia. Fenomenul este consemnat în izvoarele narative medievale. Dispunînd, însă, în temei, de doar de tradiția folclorică despre primul voievod moldovean, alcătuitoii cronicilor moldovenești s-au lăsat influențați de narațiunea cronicilor maghiare despre «întemeierea » Moldovei prin deplasarea în masă a românilor maramureșeni în frunte cu voievodul lor Bogdan, atribuindu-i colonizarea aceasta primului voievod al Moldovei, Dragoș la 1359, cînd, în realitate, Moldova a început să fie condusă de Bogdan I, care însă al treilea voievod al Moldovei, după Dragoș și Sas. Evenimentele istorice descrise de cronicile moldovenești în legătură cu întemeierea voievodatului lui Dragoș își găsesc confirmare în izvoarele narative, dar

și documentare maghiare, adică s-au produs în realitate, toate ele referindu-se însă la domnia în Ungaria a regelui Ladislau (Laslo) al IV-lea (1272-1290). Astfel începutul constituirii Țării Moldovei prin voievodatul lui Dragoș își are și o datare relativ sigură, vorba fiind mai concret de anii 1283-1285. Pentru evoluția ulterioară a voievodatului datele istorice poate aproape că lipsesc. La 1325 detașamente de români, probabil, moldoveni, se aflau în ajutorul regelui Poloniei, alături de ruteni și lituanieni. Nu încapă îndoială că voievodatul Moldovei, este menționat, sub numele etnic de Valahia,. Între întemeierea voievodatului lui Dragoș și mijlocul secolului al XIV-lea ar putea fi plasată faza de naștere și afirmare a voievodatului Moldovei.

În condiții istorice necunoscute însă voievodatul în cauză a fost adus sub suzeranitatea regelui Ungariei Ludovic I (1342-1382). Evenimentul s-a produs, probabil, prin 1349 în legătură cu moartea lui Sas și luptele pentru moștenire dintre feciorii săi. Și dacă unul dintre ei, Ștefan, este semnalat ulterior prin părțile Sanocului din Galiția, unde a întemeiat herbul nobilian Drag-Sas, apoi alți feciori de ai lui Sas, în frunte cu Balc, sunt atestați documentar ca

stăpîni ai Moldovei la o vreme anterioară datei de 2 februarie 1365. La acea vreme voievodatul Moldovei risca să completeze stăpînirile de dincoace de Carpați ale Coroanei maghiare, care anexase deja Transilvania și continua să efecteze controlul politic și militar al zonei de la Curbura Carpaților, care a căpătat amploare începînd cu anul 1359 sub conducerea lui Bogdan.

Anul 1359 marchează o treaptă importantă în procesul constituirii Statului românesc de la răsărit de Carpați și o nouă și esențială creștere teritorială prin înglobarea în hotarul său a altor formațiuni statale vecine, cum era voievodatul de la Suceava- Rădăuți, apoi Țara Șerpenitului cu așezările fortificate de la Hmiliov și Țetina (Ceciunea) și cetatea Hotinului pe Nistru. La această fază a procesului s-a constituit teritorial și politic acea Țară a Moldovei, care ulterior, la etapa următoare, va reuși să se impună ca factor unificator pînă la Nistru și țărmul Mării Negre și care, deja în cadrul statului unitar dintre Carpați și Nistru, se va deosebi prin denumirea de Țara de Sus.

Concomitent cu consolidarea Țării Moldovei în partea de nord -vest și continuitatea prezenței Regatului Ungariei în partea de sud-vest (Curbura Carpaților), în partea de sud-est a spațiului carpato-ponto-nistrean se producea un proces similar de coagulare, într-o formațiune statală unitară, a structurilor teritoriale și a ținuturilor emancipate de dominația tătarilor.

În vara anului 1386 exista aici o formațiune statală conducă de voievodul Costea. Unirea ei la Țara Moldovei a constituit faza de încheiere a formării Moldovei unitare dintre Carpați, țărmul Mării Negre și Nistru. În hotarul statului unitar care și-a menținut numele oficial de Țara Moldovei, formațiunea în cauză se deosebea prin denumirea de Țara de Jos, care includea și o parte din fostul «culuar unguresc» de la Curbura Carpaților. Integrarea în Țara Moldovei a fost un fapt împlinit la 27 septembrie 1387, cînd printr-o înțelegere dintre Petru I Mușatin și regele Poloniei Vladislav Iagello a delimitat «granița veșnică» între statele pe care le reprezentau. Ea urma rîulețul Colacin care despărțea orașele Sniatin (partea polonă) și Sepinți (partea moldavă), apoi prin mijlocul cîmpiei Bolohovului pînă la satul Potoc, pe Nistru și pe albia acestui fluviu pînă la Marea Neagră. A fost, de fapt, o decizie impusă domnului moldovean care, pînă atunci, stăpînea și Podolia Mică, concepută și ea ca o Țară Volohia adică românească, acum fiind nevoit să renunțe la ea în favoarea puternicului vecin, care mai devenise și suzeran al domnului moldovean.

În afara granițelor Moldovei mai continua să rămînă ținutul de la delta Dunării cu orașul Chilia, stăpînit pînă la începutul secolului al XV-lea de genovezi și adus sub stăpînirea domnului de la Suceava ceva mai înainte de anul 1412.

METODICĂ

maior *Iurie Țurcanu*

EDUCAȚIA MILITAR-PATRIOTICĂ

Pentru poporul nostru confruntat de atâtea ori cu momente de grea cumpănă pe parcursul zbuciumatei existențe istorice, tezaurul înțelepciunii pedagogice constituie elementul de individualitate, originalitate și însăși existența națiunii.

Cu părere de rău, în țara noastră încercarea pedagogiei sovietice de a face schimbări radicale în toate sferile relațiilor sociale și a implimenta unele tradiții străine, fără a lua în considerație geneza istorică și specificul național a dus la ruina științei pedagogice în plan național și la degradarea tradițiilor istorico-sociale.

Amplul proces de transformări social-economice ce se desfășoară în societate, impune reorientarea acțiunilor social-umane, determinate de condițiile social-istorice, de tradițiile populare și religioase, de nivelul de cultură, material și spiritual al poporului. Cu atât mai intransigent aceste sarcini stau în fața armatei.

Ca instituție fundamentală a statului, armata este chemată să apere tot ceea ce s-a clădit în timp de secole prin munca și jertfirea poporului din care face parte și ale cărei interese trebuie să le servească.

Realizarea acestei sarcini, puse în fața conducerii și efectivului Armatei Naționale, este programată în Concepția educației

militaro-patriotice a tineretului din Republica Moldova. Scopul principal al căreia este de a determina, în condițiile transformărilor ce se produc în societate, a obiectivelor conceptuale a rolului și strategiei lucrului educativ, ca obiectiv avînd formarea unor trăsături morale, de gîndire, comportament și manifestare existențială, capabilă să asigure un serviciu conștient și gătința permanentă de a-și apăra Patria, chiar cu jertfire supremă.

Eficacitatea acestui proces educativ în armată prevede, în primul rînd, activitatea educativă și organizatorică a tuturor ofițerilor, plutonierilor, sergenților și soldaților, orientată spre dezvoltarea calităților personale ale fiecărui militar, în corespundere cu interesele statale, și responsabilitatea pentru securitatea țării.

În asigurarea calitativă a acestui proces nu se poate de trecut cu vederea amprenta identității personafității militarului, locul unde s-a născut, familia, localitatea prin prisma cărora va trece toată devenirea ulterioară. Ele sunt precum cromozomii din celulele genetice, pentru că poartă informațiile fundamentale despre ceea ce este și ce va deveni.

După cum spunea Mihail Kogălniceanu, «Omul, înainte de neam și-a iubit familia,

înainte de lume și-a iubit neamul și partea sa de pământ, fie mare, fie mică, în care părinții săi au trăit și i-a îngropat, în care el s-a născut, în care a petrecut dulcii ani de copilărie...».

După cum am subliniat mai sus, un alt aspect foarte important, ce nu trebuie implimentat în sistemul de lucru educativ este aspectul spiritual, limbă, datinile, ritualurile, tradițiile, religia, cultura, literatura.

Măria sa, M. Eminescu, socotea limba ca o condiție a unei civilizații, adică nu este numai un element esențial, ci un criteriu al culturii. Cultivarea limbii naționale e socotită ca cultivare a spiritului național, lupta pentru redeschetarea sufletului unei națiuni.

După cum vedem, toate aceste aspecte sunt inseparabil legate de existența în timp a acestui popor.

Istoria prezintă trăsăturile fundamentale ce definesc identitatea și individualitatea poporului a ne afirma în prezent și a ne orienta în viitor este imposibil fără a cunoaște de unde venim, care ne-au fost momentele de glorie și cele de rușine, prietenii și adversarii, idealurile ce ne-au luminat devenirea.

Filele acestei istorii ne mărturisesc despre faptele înaintașilor noștri și este foarte important cum, prin ce mijloace sunt familiarizați militarii cu ele.

Există numeroase posibilități de utilizare a diverselor metode și forme didactice, cea mai importantă fiind folosirea lor adecvată și corectă în simbioza educației cu instruirea și a instruirii cu educația.

Este știut că cele mai eficiente metode de instruire și educare în domeniul familiarizării militarilor cu toate aspectele trecutului zbuciumat al înaintașilor noștri, sunt acelea prin care militarii participă activ și re trăiesc evenimentul, ca o linie de unire între atitudine, conduită și conștiință. Foarte mare importanța are capacitatea comandantului de a îmbina imaginile auditive cu cele vizuale și talentul de trezire a sentimentelor cu ajutorul povestirii. Aici este necesară și o distingere a evenimentelor din partea conducătorului, în scopul de a prezenta faptele corect, nu doar cu citate elogioase, ci ca pe o luptă permanentă pentru supraviețuire, cu momente eroice și momente dramatice, care ne reamintește că poporul nostru a dăinuit prin jertfă și sacrificiu.

De aceea, comandantul trebuie să aibă suficiente cunoștințe de pedagogie, istorie și cultură generală, să folosească un complex de metode și mijloace efective prin care să asigure consolidarea sentimentelor patriotice, conștientizarea sarcinilor de apărător al independenței și integrității statului și crearea unei poziții civice active.

CALENDAR DE ISTORIE MILITARĂ

AUGUST

3 august 1601 - trupele lui Mihai Viteazul și Gheorghe Basta îl înving pe Sigismund Batori în bătălia de la Gorislău.

3 august 1616 - oastea moldo-polonă suferă înfrângere la Drăcești în fața trupelor turce; se sfârșește protectoratul polon asupra principatelor.

4 august 1916 - la București este semnat *tratatul de alianță între România*, pe de o parte, și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia pe de altă parte. Prin semnarea acestui tratat România intră în război de partea *Antantei*, care recunoștea dreptul României asupra Transilvaniei, garanta inviolabilitatea teritorială și neamestecul în treburile interne ale țării.

5 august 1484 - Cetatea Albă este cucerită de turci, apărată de moldoveni conduși de *pîrcălabii* Gherman și Oană.

11 august 1456 - în tabăra de la Zemun, lângă Belgrad, se stinge din viață *Iancu de Hunedoara* (1441-1456) - *Pricipe al Transilvaniei*, *ban al Severinului*, *guvernator al Ungariei* (din 1446) care a dus un șir de războaie victorioase împotriva turcilor.

11 august 1595 - bătălia de la Călugăreni; oastea Țării Românești, condusă de *Mihai Viteazul*, învinge oastea *Imepriului Otoman*, în fruntea căreia se afla marele vizir *Sinan-pașa*.

14 august 1864 - A.I.Cuza promulga prin decret, legea rurală, care prevedea eliberarea țăranilor de sarcinile feudale și *împroprietărirea* cu pământ prin *despăgubire*.

15 august 1714 - la Constantinopol este decapitat *Constantin Brîncoveanu* (1688 - 1714), domnitor al Țării Românești, împreună cu cei 4 fii ai săi.

19 august 1601 - pe Cîmpia Turzii, din ordinul lui Gh. Basta, este asasinat *Mihai Viteazul*.

20 august 1469 - bătălia de Lipnic; oștirile moldovenești, conduse de *Ștefan cel Mare* îi înving pe tătari.

20 august 1917 - presa periodică din Chișinău publică unele știri despre formarea *cohortelor militare* - detașamente de miliție. Ele urmau a fi dislocate în principalele localități ale Basarabiei: Chișinău, Orhei, Bălți, Soroca etc., avînd ca scop menținerea ordinii publice.

22 august 1456 - începutul domniei lui *Vlad Țepeș* (1456-1462; noiembrie-decembrie 1476), domn al Țării Românești.

24 august 1917 - Statul Major al Cartierului general al armatei a permis complectarea regimentului 40 infanterie de rezervă cu ostași moldoveni.

24 august 1787 - se începe un nou război ruso-turc, care se încheie în a. 1792 prin pacea de la Iași. În urma acestui război Rusia cucerește teritoriul Moldovei din stînga Nistrului.

24 august 1807 - este încheiat armistițiul de la Slobozia care prevedea, oprirea operațiilor militare și evacuarea de către trupele ruse a teritoriului Principatelor Române.

30 august 1698 - la Iași apare prima scriere filosofică a lui D. Cantemir: (*Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea, giudețul sufletului cu trupul*)

SEPTEMBRIE

2 septembrie 1829 - este semnat tratatul de pace dintre Rusia și Turcia la *Adrianopol*. Referitor la Moldova și Țara Românească acest tratat prevedea: *autonomie administrativă*, *numirea domnitorilor pe viață*, *armată proprie*, *libertatea comerțului pentru toate produsele*, *pînă la achitarea de către Poartă a unei despăgubiri* (11 500 000 de ducați) *principatele române rămîneau sub ocupația rusească*.

6 septembrie 1917 - apare primul număr al ziarului: «*Soldatul Moldovan*» editat la tipografia Eparhială din Chișinău. Ca redactor era soldatul Gh. Tudor, mai târziu - M. Minciună.

11 septembrie 1802 – Poarta Otomană acordă *hatiseriful de privilegii* Moldovei și Țării Românești prin care confirmă prevederile firmanelor din 1774, 1783, 1791, *stabilind regimul obligațiilor materiale, ficsează la 7 ani durata domniilor, care nu puteau fi maziliți decât cu acordul Rusiei și a Porții Otomane*.

14 septembrie 1472 – Ștefan cel Mare se căsătorește cu Maria de Mangop

15 septembrie 1538 – armata turcă, condusă de **Soliman pașa**, intră în Suceava, domn al Moldovei este numit **Ștefan Lăcustă**, fapt ce a însemnat *instaurarea dominației otomane*.

16 septembrie 1408 – prima mențiune documentară a unui ținut în Moldova (ținutul Romanului).

18 septembrie 1600 – după înfrângerea suferită în bătălia de la Mereslău Mihai Viteazul a fost nevoit să părăsească Transilvania.

22 septembrie 1857 – în Moldova își încep lucrările **Adunările Ad-Hoc**, care durează până la 21 decembrie 1857.

23 septembrie 1386 – **Mircea cel Bătrîn** (1386-1418) devine domn al Țării Românești. În timpul domniei el a încheiat procesul de organizare teritorial-statală a Țării Românești, îmbunătățește organizarea militară, contribuie la dezvoltarea economică și politică a statului. Pe plan extern Mircea cel Bătrîn s-a aflat în bune relații cu Ungaria, Polonia și Moldova, a obținut un șir de victorii asupra turcilor, iar după a. 1402 intervine în luptele pentru succesiune din Imperiul Otoman.

25 septembrie 1396 – bătălia de la **Nicopole**: armatele cruciate, conduse de regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, la care participă și oastea Țării Românești, condusă de Mircea cel Bătrîn, sunt învinse de trupele turcești, în frunte cu Baiazid I. (*Înainte de începutul bătăliei Mircea a propus să i se lase lui înțiuul atac contra trupelor ușoare ale turcilor, iar cavalerii francezi să rămână la urmă, pentru a se lupta cu corpul de ieniceri. Conducerea cruciaților na dat ascultare sfaturilor lui Mircea și pînă la urmă au pierdut bătălia*).

25 septembrie 1826 – este încheiată convenția ruso-turcă la **Acherman**, care referitor la principate prevedea: *alegerea de către divan a domnitorilor pămînteni pe un termen de 7 ani, scutirea principatelor de plata haraciului pe un termen de 2 ani*.

26 septembrie 1387 – Petru I (1375-1391), domn al Moldovei, recunoaște **suzeranitatea Poloniei**.

29 septembrie 1917 – Comitetul Executiv Central Moldovenesc a hotărît să convoace la Chișinău Congresul militarilor basarabeni, pentru adiscuta și a decide soarta Basarabiei de mai departe.

30 septembrie 1857 – la București își încep lucrările **Adunările Ad-Hoc**, care durează pînă la 10 decembrie 1857. Atît în Țara Românească cît și în Moldova, **Adunările Ad-Hoc** au hotărît: *unirea principatelor române într-un stat unic, condus de un prinț străin dintr-o dinastie din Europa, neutralitatea și inviolabilitatea noului stat, guvern reprezentativ și constituțional, garantarea colectivă a marilor puteri*.

OCTOMBRIE

4 octombrie 1853 – Turcia declară război Rusiei. Începe războiul Crimeei (1853 – 1856), care fost dus de Rusia pe de o parte și Turcia, Anglia, Franța și regatul Sardiniei, pe de altă parte. principalele operații militare s-au dus la Dunăre și în Crimeea. În acest război Rusia a suferit o înfrîngere totală și a fost nevoită în 1856 să încheie pacea cu Turcii. În tratatul, încheiat în a. 1856 la Paris, a fost discutată și soarta principatelor române. Refiritor la principate tratatul prevedea: *soarta unirii principatelor să fie hotărîită de Adunările Ad-Hoc, hotărîrile acestor adunări să fie discutate la o conferință cu participarea marilor puteri, județele Cahul și Ismail din sudul Basarabiei sunt întoarse Moldovei*.

5 octombrie 1455 – sultanul turc înaintează domnului Moldovei Petru Aron ultimatum prin care îi cere plata unui tribut de 2 mii galbeni.

6 octombrie 1711 – turcii numesc ca domn al Moldovei pe **Nicolae Mavrocordat**, ceea ce a însemnat începutul regimului fanariot în Moldova.

10 octombrie 1394 – bătălia de la Rovine: oastea Țării Românești, condusă de Mihai Viteazul, îi învinge pe turci.

10 – 14 octombrie 1917 – la Iași are loc Congresul soldaților și ofițerilor moldoveni de pe frontul român.

15 octombrie 1451 – domnul Moldovei **Bogdan al II** (tatăl lui Ștefan cel Mare) este omorît

la Reușeni de Petru Aron .

15 octombrie 1599 – Mihai Viteazul învinge oastea transilvăneană în bătălia de la Șelimber . Peste 3 zile el intră în Alba Iulia și unește întreg teritoriul Transilvaniei sub autoritatea sa .

20 – 27 octombrie 1917 – la Chișinău si-a ținut lucrările Congresul militarilor moldoveni din toată Rusia . Principalele hotărâri ale congresului au fost :

- autonomia teritorială a Basarabiei ;
- constituirea Sfatului Țării –organ suprem al conducerii Basarabiei ;
- crearea Armatei Naționale ;

26 octombrie 1497 – bătălia din Codrii Cosminului : armata moldovenească condusă de Ștefan cel Mare înving trupele poloneze .

30 octombrie 1768 - Poarta Otomă declară război Rusiei . Acest război se încheie în a. 1774 cu tratatul de pace încheiat la Kuciuc- Kainargi.

NOIEMBRIE

8 noiembrie 1476 – Vlad Țepeș devine domn al Țării Românești pentru a doua oară ajutat de Ștefan cel Mare .

9 noiembrie 1330 – bătălia de la Posada : Basarab I, domnul Țării Românești, învinge oastea regelui ungar Carol Albert . această victorie a însemnat independența Țării Românești .

21 noiembrie 1917 –la Chișinău, în clădirea fostului liceu Nr. 3, și-a deschis lucrările Sfatul Țării – primul parlament basarabean .

23 noiembrie 1710 – domn al Moldovei devine D. Cantemir. Cu ajutorul lui Petru I, țarul Rusiei, încearcă să-i alunge pe turci, nu reușește și este nevoit să se retragă în Rusia, unde continuă activitatea sa științifică .

23 noiembrie 1917 –Sfatul Țării adoptă primul document: hotărârea cu privire la reorganizarea Comisariatului militar al Basarabiei . Primul Comisar al Basarabiei a fost rotmisterul Cijevskii .

22 noiembrie 1806 – motivînd prin încălcarea hațișerifului din 1802, Rusia declară război Turciei . Acest război se încheie în a.1812

prin semnarea tratatului de la București, în urma căruia Rusia cucerește teritoriul dintre Nistru și Prut, numit Basarabia .

24 noiembrie 1917 – la Chișinău începe să apară ziarul «*Sfatul Țării*»- organul de presă al Parlamentului .

28 noiembrie 1877 – generalul Osman pașa, conducătorul trupelor turcești asediate la Plevna, se predă și semnează actul de capitulare în fața trupelor române .

DECEMBRIE

2 decembrie 1917 – Sfatul Țării proclamă autonomia Basarabiei și o transformă în Republica Democratică Moldovenească .

7 decembrie 1917 – este creat primul Guvern al R.D.Moldovenești – Consiliul Directorilor Generali, format din 10 membri în frunte cu un președinte. Primul președinte a fost –Pantelemon Erhan .

9 decembrie 1671 – în Moldova izbucnește răscola condusă de boierii Mihalcea Hîncu și Apostol Durac .

10 decembrie 1389 – Mircea cel Bătrîn, domn al Țării românești, încheie un tratat cu Polonia prin care se obligă să-i acorde ajutor în caz de atac din partea ungarilor . Ca mijlocitor a fost Petru I, domn al Moldovei .

11 decembrie 1861 – A.I.Cuza adresează o proclamațiune către națiune prin care aduce la cunoștință, oficial, că unirea principatelor este îndeplinită.

11–15 decembrie 1467 – bătălia de la Baia : Ștefan cel Mare îl învinge pe regele ungar Matei Corvin .

14 decembrie 1917 – în presă sunt date publicității numele Directorilor Generali .

25 decembrie 1917 –are loc prima paradă militară a regimentelor moldovenești . În timpul paradei regimentele au primit Drapelul de luptă și au depus jurământul militar .

COHORTA
1999, Nr. 1

Adresa redacției:
Chișinău, str. Tighina 47

Editura CIVITAS
Chișinău, 31 august 82.

